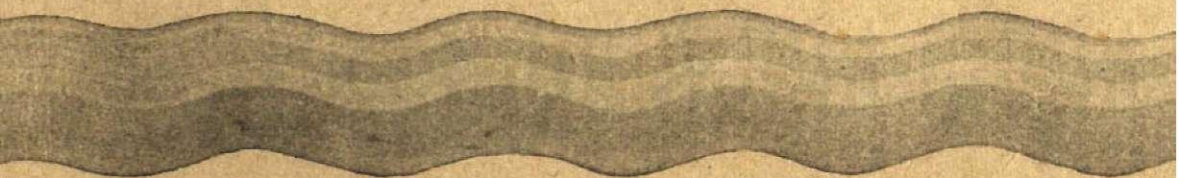

CELS

I

1. (16.) BURTNICAS SATURS:

	Lpp.
Jānis Jaunsudrabiņš, Mana dzīve	1
Klāra Zāle, Vientuļais, dzejolis	2
Ilona Leimane, Senču gaismogs, fragments	3
Velta Toma, Ziemā, dzejolis	6
Kārlis Ābele, Nomaldījusies nauda, stāsts	7
Velta Toma, Akmens, dzejolis	15
Fricis Dziesma, Pieminēšana, dzejolis	16
Arturs Kaugars, Laika zīmes, dzejolis	16
Lai topam, dzejolis	16
Pēteris Ērmanis, Jānis Jaunsudrabiņš atmiņu atspidumā, impresijas	17
Pāvils Gružna, Sveiciens un vēlējums, dzejolis	23
Pēteris Ķīkauka, Grieķu drāma	24

Chronika:

Augšana, audzēšana un audzināšana (Prof. H. Buduls) 32, Ģimene un skola (Fr. Jansons) 35, Debess un zeme (P. Ērmanis) 39, Baltā grāmata (P. Ērmanis) 40, Piezīmes par Pāvila Klāna mākslu (V. Mežezers) 40, Divas jaunas dzeju grāmatas (P. Ērmanis) 41, Mirdzošā grāmata (Osv. Gulbis) 43, Trimdas bērnu literātūra (Fr. Jansons) 44, Par astronomijas atziņu ticamību (Prof. S. Vasiļevskis) 45, Eslingenas latv. teātra viesu izrādes Virzburgā (P. Ērmanis) 48.

GARA DZĪVES MĒNESRAKSTS

«CELŠ»

Trešais gada gājums

Abonēšanas maksa par 1947. gada janvāra un februāra mēnešiem RM. 6.—.

Pasūtīnot pa pastu, sūtīšanas izdevumi jāsedz abonentiem. Līdz šim iznākušās divu gada gājumu burtnicas izpārdotas pilnīgi.

Jauni abonenti var reflektēt tikai uz tiem eksemplāriem, kas paliks abonementu neatjaunošanas gadījumos.

Naudas sūtījumi adresējami mēnesrakstam „Celš“ Virzburgā ([13 a] Würzburg, Central DP Camp).

CĒĻS

GARA DZĪVES MENEŠRAKSTS

Nr. 1 (16)

JANVĀRIS

1947

Jānis Jaunsudrabiņš

MANA DZĪVE

Mans tēvs nomira divdesmit septiņu gadu vecs, 1880. gadā, 18. augustā. Man toreiz bija trīs gadi un piecas dienas. Kalpa gaitas tēva ne visai stiprajai veselībai bijušas par smagām. Saukas Mežajurānos, mēslus mēžot, sakarsis un sasvidis, viņš bija iedzēris aukstu ūdeni un dabūjis ātro delamo. Sešās nedēļās plaušas bija izklepotas, un viņu apraka Galvānu kapos.

Mana māte nodzīvoja vairāk kā deviņdesmit gadu. Izdota pie otra jau kā bērns, viņa iznesusi visas gājēja nastas līdz sievas dienām. Vēlāk, palikusi atraighte ar mazu bērnu, vāju veselību un tukšu roku, viņa pārīet uz Neretas Riekstiņiem, kur dzīvo viņas tēvs par kalpu. Taču drusku aizvējā.

Riekstiņos mums istabā, pie pašām durvīm, ir savs kakti, par kuņu mātei saimniekam jāatstrādā. Šinīs mājās norisinās mana apzinīgā bērnība, viss *Baltās grāmatas* laiks, līdz tai dienai, kad pats tiku iejūgts gana gaitās.

Kas zina, kā apstākļi būtu izveidojušies, a tēvs man būtu dzīvojis. Varbūt gan ve-

cāki būtu pūlējušies, badojušies, gādājuši, lai varētu mani kaut cik paskolot, jo mans tēvs bija atzinis to par lielu nelaimi, ka pats nav varējis iet skolā. Tagad es augu kā aug jauns koks kaut kur klajumā, kam visi vēji pāri iet. Es nevaru sacīt, ka atsevišķi cilvēki pret mani būtu izturējušies ļauni. Man vēl šodien tāds iespaids, ka Neretā ļaunu cilvēku nemaz nav. Bet visa dzīve bija tā iekārtota, ka bāreņa bērnam grūti bija uzaugt. Pat māte visas reizes nevarēja izžēlot, tāpēc ka pati bija iejūgta darbā. Vasarā mums abiem vajadzēja nopelnīt ziemei maizi, drusku līnu un vilnas, ko māte pati prata pārvērst audeklā un milā. Vajadzēja vispirms apģērbties un paēst, tad tikai varēja domāt par tālāko. Par spīti visai trūcībai es tomēr gāju skolā. Es labi mācījos un tiku tālāk par citiem. Daudz pateicības par to esmu parādā savam pirmajam skolotājam, kas mani mācēja vēl pamudināt. Un visjaucākais bija tas, ka es viņa acīs nebiju kalpa bērns.

Es sacīu, ka Neretā bija labi vien cilvēki.

Tomēr cilvēks nekad nevar būt tik labs, lai neskaustu un nenovīdētu. Manas sekmes skolā nāca zināmas, un saimnieces, kuŗu dēli dažkārt bija tīrie balbaki, manu māti brīdināja, lai pielūkojot, ka no manis neiznākot vanderzellis un zirgu zaglis. Skolas jau novedot pie tā. Viņas minēja daudzus piemērus, un mana māte labprāt būtu vēlējusies, lai es sliktāk mācos, tad saimnieces viņai neuzmāktos ar ļauniem pareģojumiem. Man viņa tomēr nekā neteica, un es turpināju krietni mācīties. Es izlasīju cauri skolotāja grāmatu krātuvi, kas toreiz šķita liela, bet

patiesībā bija visai niecīga. Es lasīju visu, ko pagastā sadzinu. Bibliotēku toreiz nebija.

Tā es mācījos, gāju no skolas uz skolu, aizvien tālāk un augstāk, līdz iesāku pats rakstīt grāmatas. Es mācos vēl šodien, kaut gan mati jau balņ; bet tikai to, kas labs. Es esmu pieredzējis pasaulē daudz prieka, bet arī tikpat daudz sāpju un bēdu. Esmu daudz ceļojis, bet vanderzellis neesmu. Neesmu arī kļuvis par zagli, pat mākslā nē. Tanī ziņā Neretas saimnieču pareģojumi nav piepildījušies.

Klāra Zāle

VIENTUĻAIS

— Dēls, kausu tūkstoši tev pretī sniedzas;
Kam viņus aizkart tava mute dziedās?

— Tēvs, piedod man, es viņu saldmi jūtu,
Tā it kā visus nogaržojis būtu;
Kā sūriums vien no visa būtu krājies.
Šķiet, laiks ap mani tecēšanā stājies.

— Tev tūkstoš sapņu ziedos izkvēlos;
Kad viņiem veidu tavas rokas dos?

— Es esmu viens, tik viens, kāds varbūt bija
Pats Dievs, kas pasauli pēc sapņa pārrādīja,
Un beidzot izbijās — kas sapnī bij tik skaists,
Tas vērties rījībā, un negantībā kaist
Kā paša velna izverdums no pekles,
Un vēltīgi tur sirds sev gaismu meklē.
Man šķiet, ka Dievs tad raudājis īr sūri —
Kluss, pieri atspiedis pret vientulības mūri.
Tēvs, piedod man, nekam es nepieskaŗos,
Un sapnis mans — tas tik bez veida staros.

— Lai sapņi nav tev vēja ziedi vien,
Kas tā kā putni prom no zāra skrien.
Lai radīšanas prieku pazīst tavas rokas,
Lai jūti vilšanos un vientulības mokas.
Pat sala ugunis kaut tava dvēsele gail,
Lai nava tev šīs atzišanas bail:

Kas asi milu jūt un sāpes,
Uz debesīm un pekli kāpes
Tam paša kvēlā dvēsele liek.

SENČU GAISMOGS

Fragments no romāna *Vadātājs*

Vienīgais prieks Mārtiņam Dzelmem bija viņa bērni — meita Audula un dēli Viesturs un Kaspars, kas, spriežot pēc viņu apdāvinātības, bija pilnīgi iedzimuši Dzelmu dzimtā.

Advokāta skats pēkšņi apstājās pie biezas jo biezas grāmatas, kas gulēja uz viņa rakstāmgalda. Kā gan viņš to bija varējis aizmirst? Tā taču bija viņa pēc archīva materiāliem sakārtotā cilts vēsture, ko vakar bija atnesis senču un radu rakstu pētnieks Kārlis Aizpurietis, solidamies viņu nākamajā dienā apmeklēt, lai vēl kopīgi apspriestos par dažiem sīkākkiem pētījumiem.

Mārtiņš Dzelme ielūkojās pulkstenī. Norunātais laiks bija klāt. Viņš lēni piecēlās un tuvojās galdam, uz kuļa atradās diezā grāmata. Viņu jau sen bija interesējuši ģeņeāloģiski pētījumi, uz kuļu pamatiem bija izveidojušās tādas zinātnes, kā iedzimtības mācība un rases higiēna.

Ai, cik ļoti viņu toreiz bija ievainojis Audulas neapdomātais solis! Vai katras sievietes uzdevums nebija domāt par savas cilts tīrību? Viņām bija jāzina, ka tikai tāda tauta spēj uzturēt sevi stipru, kas nesajaucas ar svešām asinīm, un ka tikai savas nācijas cienīšana spēj saglabāt veselu un pilnvērtīgu tautu.

Mārtiņš Dzelme zināja, ka katra atsevišķa tautas locekļa psiholoģiskai uzbūvei ir ciešs sakars ar iedzimtību, kas savukārt nosaka tā raksturu, temperamentu, jūtu un gribas dzīvi.

Viņš pats bija cēlies no sirmas dzimtas. Šis cilts tēva līnijas sazarojumi vien aptvēra deviņas paaudzes ar vairāk nekā četrsimt locekļiem.

Mārtiņš Dzelme bija lepns par savu cilsttēvu Teni un ciltsmāti Audulu, kas priekš trīssimt gadiem, kā to liecināja pētījumi,

bija laiduši pirmos zarus raženajam ciltskokam. Patlaban no visām izpētītajām latviešu dzimtām Dzelmu dzimta bija viskuplākā, un pats galvenais — tanī līdz šim vēl nebija notikusi nekāda sajaukšanās. Tikai ar viņa meitu Audulu, ko tas ar zināmu lepnumu bija nosaucis ciltsmātes vārdā, viņu vidū bija ienācis pirmais svešinieks. Bet, lai būtu kā būdams, Dzelme tomēr mēdza skatīties patiesībai acīs. Viņam likās, ka Audula ir tikai viņa gara, bet ne viņa vecās un sīkstās dzimtas vitalitātes mantiniece. Vispilnīgākais paraugs līdz šim bija bijis viņš pats. Gars un vitālais spēks bija viņā atraduši kopēju mājas vietu, un viņš par to bija pateicīgs saviem senčiem. Spēki, ar ko tas tik bagātīgi bija šķīdies, gars, ar ko tas par citiem bija augstāk pacēlies — viss tas bija viņa senču iekrājums. Un beidzot arī tas, ka tam vēl tagad, pāri piecdesmitajiem, dzīvības strāva virmoja pa visu augumu drebīgiem vilnišiem, bija viņu nopelnis.

Priecīgs smaids plaiksnījās viņam ap acīm, un viņš sāka pāršķirstīt savas dzimtas vēsturi, vietumis šur tur apstādamies un palasīdams: Jāņa dēls Pēteris 1725. gadā apprecas ar Cirišu Pāvula meitu Edu, kas dzimusi ap 1706. gadu. Laulībā ar Edu Pēteris piedzīvo astoņus bērnus. Tad tālāk... Klāva otrais bērns ir Mārete, kas dzimusi ap 1705. gadu. Par viņas likteni maz ziņu. Mārete mirusi piecdesmit gadu vecumā 1755. gada 12. aprīlī un apbedīta 15. aprīlī. Mārete nav bijusi precējusies, jo baznīcas grāmatas mirušo reģistrā ierakstīts: „Mädchen von 50 Jahren“. Kādā citā lapaspusē pazibēja atzīme par Reiņa un Trīnas 1779. gadā noslēgtajām laulībām, kurās tiem piedzimuši vienpadsmit bērnu.

Tālā pagātne apņēma advokātu ar divainu vēsmu. Viņš bija kļuvis domīgs. Viņam

lojās un saira, un to vietā stājās jauni, daudz noteiktāki un skaidrāki. Cik vienaldzīgi viņa pa šiem gadiem bija gājusi garām cilvēkam, cik vienaldzīgi uzlūkojusi dzīvnieku un cik nepareizi vērojusi un izpratusi visvarenāko no visvarenākajiem — dabu. Un kur tad vēl lietas. Arī tām bija dvēsele. Vajadzēja tikai to mācēt saskatīt, un dzīvība staroja pretim pat no vienkārša māla traūka. Tas taču atspulgoja kādu sīku stariņu no sava darinātāja. Tomēr viskrāšņākais atspulgums bija pats cilvēks, jo viņš atspulgoja ne tikai savus radītājus, bet vēl daudz tālākus senčus un paaudzes. Apgaisme, kas ap viņu plīvoja, nebija tikai viņa vien. Tā nāca no vecmāmiņas acīm, mātes auguma, tēva iedabas, tēva brāļa mutes, vecvecmāmiņas ticīgās un panesīgās sirds.

Audula bieži nostājās pie spoguļa un, vērdamās savā attēlā, pētīja: kas tad īsti viņā bija viņas pašas un kās piederēja tai garajai senču virknei, kuŗa stāvēja aiz viņas un pat no kapu kalna virzīja un nosacīja savu pēcnācēju likteņus?

Dažus no šiem senčiem vēl tagad pieminēja ar lielu godu un cieņu. Nostāsti par viņu izdarībām, šķetinādamies no paaudzes uz paaudzi, bija kļuvuši gandrīz jau teiksmaini. Tie cieši vērās ap dzīvajiem un pacēla viņu acīs aizgājēju īpašības, kā miesas spēkus, gara stiprumu, attapību, darbīgumu, neizslēdzot pat sīkas rakstūra vājības, apbrīnojamā spožumā.

Dzelmju dzimtas pūrā šādu spīdekļu nebija mazums. Slavenākos no tiem zināja arī Audula. Par Lāču Krišu, Karsto Matīsu, Dziesmu Edi un skaisto, visās izdarībās nepārspējamo Maiju vectēvs viņai bija stāstījis jau agrā bērnībā, tikai toreiz viņa to visu nebija pienācīgi sapratusi. „Būs atsities Lāču Krišā,“ tā nereti bija dzirdējusi vectēvu nosakām, kad kāds no viņas brāļiem zēna gados bija paveicis kādu saviem spēkiem nepielāgotu darbu.

Lāču Krišs bija tas, ko viņa vēlākie pēcnieki pieminēja un slavēja lielā spēka dēļ.

Cikstēdamies ar lāci un pieveikdams to, tas bija ieguvis mūžīgu dzīvošanu. Tā spēku un drosmi cerēja un gaidīja pārdzimstam visos viņa dzimtas vīriešu kārtas pēctečos.

Dziesmu Edi turēja par vaininieci, ka Audulas vectēva māsa Marija visu savu jaunību esot nodziedājusi un nogavilējusi un pēcgālā, tāpat kā pati Ede, nomirusi vecmeitās.

Runājot par ātriem un karstas dabas ģimenes locekļiem, Akmeņsalās visbiežāk bija ticis daudzināts Karstais Matīss.

Tomēr visizdarīgākā un dēkainākā bija bijusi skaistā un lepnā Maija. Stingri un sīksti tā bija turējusies pie savas saimnieku kārtas, nelaudama tai sajaukties ar kalpu kārtas asinīm. Taču viņas lepnībai par spīti tās vecākais dēls Jānis bija iemilējies gājējā un taisījis to precēt. Protams, Maija, kas visu noteikšanu turēja savās rokās, par šim precībām negribēja ne dzirdēt. Lai dēls nevarētu tikt pie mācītāja, viņa svētdienas kārtu turēja ieslēgtu skapī. Jauno mīlestība tomēr bija tik karsta, ka nākusi jau ļaužu valodās. Bet arī tad vēl Maija nebijusi pielūdzama un piedabūjama atdot dēlam goda drēbes. Tikai laimīgs gadījums bija pavēris Jānim skapja durvis. Tas, izlikdamies aizmidzis, bija noskatījies, kur māte noglabā atlēgu. Izdevīgā brīdī pielavījies pie skapja, izņēmis jauno kārtu, iesējis nastiņā un paņēmis līdzī pieguļā. No turienes otrā rītā abi jaunieši bija devušies pie mācītāja. Bet, ak negals! Nevarēdama dēlu no pieguļas sagaidīt, Maija bija sapratusi, kas par lietu. Apķērusies, ka arī dēla drēbes no skapja izzudušas, viņa vairs nebijusi savaldāma. Kāda bijusi, no kūts nākdama — nobristām kājām, augsti uzlocītiem lindrakiem, atroģitām piedurknēm — tā drāziesies pa taisnāko ceļu uz mācītāja muižu. Un kā tad — tur tā nonākusi īstajā brīdī. Bez elpas iekļupusi mācītāja istabā, tā metusi galdā trīssimt rubļus, lai dēls samaksā meitai par savu vainu, bet tikai lai to neprec. Kad dēls atbīdījis naudu atpakaļ un arī mācītājs nostājis dēla pusē, Maija ļāvusi vaļu savu dusmu

un sāpju izvirdumam, kas skaļi atbalsojies visā apkārtnē. Vēl ilgi pēc tam šī lieta tikusi pārspriesta un pārrunāta. Taču tik ļoti liegtās laulības bijušas jo kupli svētītas bērniem, un pienācis laiks, kad Maijai bijusi jānožēlo sava alošanās. Viņa piedzīvojusi vienpadsmit mazdēlus un divpadsmit mazmeitu, kas visi bijuši pipri un veselīgi un vēlāk viņas lepnās sirds lielākais prieks.

Kuŗam no šiem aizgājējiem visvairāk līdzinājās viņa, Audula? Kuŗš no daudzajiem atspulgumiem gaismoja un apspīdēja viņu?

Tēvs viņai bija iedevis kādu vecu izbalējušu ģimetni ar jaunas sievietes attēlu. Viņš gan tai nebija varējis tieši pateikt, pie kuŗa Dzelmju dzimtas zara tā piederējusi, bet zināmu līdzību ar sevi Audula tomēr svešinieces vaibstos saskatīja. Kaut arī ģimetnē redzamās sievietes galvas kustība bija asa un stūrgalvīga, taču no lielajām, gudrajām acīm, no sapņainās mutes staroja pretim kaut kas vairāk par parastu cilvēku izteiksmi un daiļumu.

Iedzilnādamās šai sejā, Audula vienmēr apbrīnoja to nesatricināmo mieru, ar kuŗu lepnā sence raudzījās viņai garām kādā tālā, neizdibināmā pasaulē. Tagad viņai pie sienas jau karājās pēc izbalējušas ģimetnes mākslinieka darināts attēls, un visa viņas dzīve it kā risinājās mirušās gara klātienē. Dzīvo pie aizgājējas saistīja kaut kas tāds, kas ar prātu nebija aptverams.

Bija brīži, kad Audula par šādām aplamām domām uz sevi dusmojās. Bet ģimetnei

piemita dīvainā vara, un šaubu mirkļos tā ņēma par viņu virsroku.

Kādreiz nakti Audulu iztrūcināja no miega kādas sievietes balss, kas vēl pēc pamotanās viņai skaidri skanēja ausīs. Viņai likās, ka saucēja nevarēja būt neviena cita kā viņas sence, kas mēness atblāzmā no sienas viņai raudzījās pretim it kā dzīva, it kā ko gribēdama sacīt.

Aizmiegot pa otram līgam, Audula redzēja dīvainu sapni: viņas sence, diža un cēla, pienākusi pie viņas gultas, sviniģi teica: „Esi laimīga. Nebiesties ciešanu, ar kuŗam tev šie spoģie mirkļi būs jāsamaksā. Tik sargies sevi apmānīt. Nemeklē veldzi sikā peļķē, kaut tur var justies droģāki nekā dziļos ūdeņos. Tikai tas, kuŗa kājas ir strieģušas bezdibenī, tikai tas, kuŗš vērpies mutuļoģošā atvarā un tikai tas, kuŗš rūdģjies izmisuma un sāpju smeldzē, iegģst to gaismogu, kas viņu jau iztālģm atģķģrģ no pāreģjiem. Šis gaismogs ir tā cilvēka daļa, kas viņā ir viņa paģa un nepieder ne viņa vecākiem, ne tai gaģajai senģu virknei, kas stāv aiz viņa.“

Uztraukta un nosvģidusi Audula pamodģs, aizdedģa uģuni un platģm acģm vģrģs sences attģlģ. Taču gleznģ karģjģs tģpat kģ tģ bija tikusi piekģrta, un nekas pie tģs nelģcinģjģ par kaut kģdģm pģrmaģģģm vai sakustģģģnos. Audulas ausģs skanģjģ tikai dzirdģtie vģrdģ un, lai cik tas bija baģģ un noslēpģmainģ, viņa tomģr tos uzlģkoģa kģ atbģldģ uz savu bieģģ atkģrtoto jautģjumu: kas ģsti viņģ ir viņas paģas un kas pieder viņas senģiem un viņas dzimtas iepriekģģģm paaudzģm?

Velta Toma

ZIEMĀ

*Smieģs klusi lidģnģjas,
bez vģģa pģrģslas krģt
un laukģs sedģ, un mģģas
vģģrs neģar saskatģt.*

*Kģ biģģ spģetģ lieģģ
ģ san zeme, debesis —
Un baltģ zģģmas mieģģ
ģus dziģģ vģģs, it vģģs.*

NOMALDĪJUSIES NAUDĀ

Stāsts

Kādā augusta rītā nodomāju aiziet uz Rīgas pilsētas bibliotēku rātsnamā. Darbnieks, kas mani labi pazina, solīja man parādīt vecās un retās grāmatas, tāpēc es gāju turp īsti pacilātā un svētdienīgā garā. Es aizvien ar godbijību esmu aplūkojis senas grāmatas. Sava laikmeta savdabīgajā valodā vēstīdamas par to, kas toreiz likās svarīgs un vērā liekams, tās runā uz mani daudz tiešāk nekā pieminekļi un celtnes vai citas kādas senlaicīgas lietas.

Mans paziņa man bija piekudinājis ierasties bibliotēkā katrā ziņā līdz pulksten desmitiem, jo varot gadīties, ka vēlāk viņam neesot laika ar mani nodarboties. Es to patūrēju prātā un tāpēc steidzos, lai nenokavētu nosacīto laiku. Tā steigdamies, es tomēr biju aizmirsis, ka man šodien katrā ziņā jānomaksā četri lati un trīsdesmit pieci santimi liela lēse elektrības uzņēmumu kantorī kānāļa malā, ja es negribēju, lai man dzīvoklim noslēdz strāvu. Tā bija kļuvusi visai vajadzīga, jo augusta otrā pusē diena satumst diezgan drīz. Es to pēkšņi atcerējos, kad biju jau labu gabalu pa ielu pagājis. Pārmeklējot kabatas, izrādījās, ka man ne tikviens trūka naudas, bet es nebiju arī paņēmis līdz pašu lēsi. Tās taču bija nepatikami! Vēl vakar vakarā, par to domājot, noliku uz galda lēsi un uz tās vienu sudraba pieclatu gabalu samaksai. Steigā tomēr par to piemirsu. Gribot negribot bija jāiet atpakaļ uz dzīvokli. Tur uz galda gulēja lēse ar spožo un skanīgo naudas gabalu, kā to biju vakar vakarā nolīcis. Paņēmu lēsi un ieliku pieclatu gabalu uzvalka krūšu kabatā. Cietā nauda tur svarīgi iegūlās un to varēja sajukt cauri drānai, ja kabatas ārpusē pielika roku. Steigdamies prom no dzīvokļa, uzmetu acis sienas kalendāram: redzēju, ka to dienu bija 22. augusts.

Kaut gan gāju ātri un ceļā nekur neuzkavējos, bibliotēkā tomēr nonācu pēc pusvienpadsmitiem. Mans paziņa gan bija izgājis darišanās, bet bija palūdzis kādu savu darba biedru parādīt man vietu, kur apmesties, un bija man tur nolīcis aplūkošanai dažas grāmatas. Tā bija neliela istabiņa, kur mani ievēda. Uz galda bija nolikti vairāki prāvi sējumi. Ziņkārīgi atšķīru to, kas man bija vistuvāk. Tas bija albums ar Broces zīmējumu oriģināliem. Mani pārņēma tīri vai svētsvinīguma sajūta. Broce 18. un 19. gadu simteņa mijā daudz staigājis pa Latviju un no redzētā daudz uzzīmējis — Latvijas ainavas un latviešus tā laika tērpos. Šie attēli pielīdzināmi logam, pa ko mēs varām lūkoties mūsu zemē un tautā, kāda tā bijusi pirms pusotra gadu simteņa. Biju redzējis tikai dažu šo zīmējumu reprodukcijas, šur un tur grāmatās izkaisītas. Tās mani aizvien saistīja vairāk, nekā to no attēla grāmatā var gaidīt. Tās aplūkojot, man aizvien likās, ka redzamais nav tikai attēls vien, bet ka tā ir pati apstājusies dzīve, kas ik mirkli var atgūt savu ritēšanu. Es bikli šķīru lapu pēc lapas, godbijīgi aplūkodams attēlus.

Redzot vienu ainavu pēc otras, no kurām tik daudzas bija pazīstamas, vērojot pārmaiņas, kādas bija radušās laika ejā — ceļot jaunas celtnes, izcērtot vai audzējot mežu, vai vēl kā citādi ainavu pārveidojot, acis pēkšņi apstājās pie zīmējuma, kur attēlota Matīšu baznīca un tās tuvākā apkaime. Tas bija pavisam negaidīti: es nemaz nezināju, ka Broce arī Matīšus ir zīmējis. Šai novadā pagājusi mana bērnība un jaunība, un es ar to esmu saaudzis kā koks. Tikai Matīšos, īstenībā pieci kilometri atstatu no tiem, Ķīnkās, kur dzīvojuši mani senči daudzos augumos, es esmu juties mājās. Tāpēc nebija liels

brīnums, ka lapas puse ar Matīšu baznīcas skatu nešķīrās tālāk, un es to vēroju, acis nenolaizdams. Jo ilgāk es šo ainu uzlūkoju, jo tā manu skatu stiprāk saistīja. Ja runā par hipnotizētāju spēku, ko izstaro cilvēka acis, kas pāriet no viena cilvēka uz otru, ar ko arī dzīvnieki varot nekustīgi saistīt savu pretinieku vai laupījumu, tad spēks, kas izplūda no ainavas, to atgādināja. Mani pārņēma nemiers, līdzīgs gaidāmu briesmu nojautai. Likās, ka sāku staigāt baigus un bīstamus ceļus, kas viegli var novest postā un nelaimē, samezģlojot un sajaucot visu dzīvi. Maņas kļuva spraigas, gaidot to, kas nāks. Sirds dauzījās krūtīs, un asinis strauji plūda pa dzīslām, likdamas ausīs atskanēt dīvainiem trokšņiem. Es jutu ap sevi šalcam laiku kā lielas upes palu ūdeņus. Man likās, ka es eju pret stipru straumi, es jutu gandrīz ķermenisku pretestību, ko nācās pārvarēt, savēlot muskuļus. Ainava pēkšņi kļuva dzīva manu acu priekšā. Matīšu baznīca zīmējuma centrā bija gluži tāda pati, kādu to redz tagad, tikai tornis, kas tagad krāsots zaļš, bija sarkans. Arī mazais zvanu namiņš, kas reizē ir baznīcas dārza vārti, bija tāds pats. Tāpat krogus bija savā vietā, tikai ar dīvainiem kolonnu veida stabiem galā. Bet galvenais, kam skati pievērsās vairāk par baznīcu un krogu — galvenais bija ceļš, kas gluži tāpat kā tagad, gar krogu iedams, mazuliet lejup no kalna noslīdēdams, veda gar baznīcas galu un aizgāja tālāk. Es zināju, ka, pa šo ceļu ejot, es nepilnas stundas laikā sasniegšu Ķinkas. Un vēl stiprāk iešalcās laika straume, aizskalodama tagadni. Visas manas maņas pievērsās ceļam. Es nekā cita neredzēju un ne par ko citu nedomāju, kā vienīgi par šo ceļu, kas gar baznīcas galu aizveda pagaidām neredzamā tālumā. Patlaban divi vēzumi ar labību pa to lēni uzlīgoja uzkalniņā un pazuda aiz krogus. Ceļš bija kluss. Aizvien skaidrāk es redzēju šo diezgan izbaukto ceļu ar daudzām grambām un nelīdzenumiem. Ik izcilnītis, ik gramba, ik akmentiņš, ik smilšu graudiņš pēkšņi ie-

zīmējās tik asi, it kā to acis skatītu kādā optiskā ierīcē, kur, pārvirzot lēcas, pēkšņi iegūst skaidru ainu. Ceļa redzējums kļuva tik skaidrs un tverams, ka tas sagādāja acīm sāpes, par daudz redzi nopūlēdams. Ik smilšu graudiņš bija tik pārdabiski skaidri redzams, ka tā asās kontūras likās pieduļamies pašai acij. Un mirkli vēlāk es jau sajutu, ka pats stāvu uz ceļa.

Sajūtot ciešu pamatu zem kājām, maņas kļuva mierīgas. Laika straumes šalkšana apstājās, sirds šita viegli, asiņu plūdums dzīslās kļuva rāms. Es sāku iet. Ceļš gan veda tai pašā virzienā, bet nebija tik plats un ciets, kāds tas ir tagad. Grants bija uzvesta, bet tās tomēr nepietika ceļa pārsegšanai. Grambas bija dziļas un bieži vijās no vienas ceļa malas uz otru, kā nu tās reiz bija izbauktas. Tiltiņš pār Dronas upīti bija koka, nesen uzcelts no jauna. Tam pāri ejot, sajutu svaigi smaržojam sveķus, kas dzeltenās, lipīgās paltis bija no cirtumu vietām izplūduši. Varēja būt vasaras otrā puse. Šur tur rudzi bija jau nopļauti. Aiz upītes, mazuliet kalniņā, parastā vietā ceļa malā bija Dronas māja, bet tā tomēr bija citāda, nekā es to biju paradis redzēt. Sarkanā dakstiņu jumta vietā dzīvojamo māju sedza salmu jumts, gludi un biezi nojumts. Plašu paspārni veidojams, tas atgādināja lielu cepuri, kas uzmauktā nepiemēroti mazā galvā — patiesi, pati ēka likās pazūdam sava jumta varenībā un, pa gabalu skatoties, no tās varēja redzēt tikai šauru joslu ar logiem un durvīm. Logi bija mazām rūtiņām kā kaķa acīm. Tuvāk pienākot, redzēju, ka durvīm pielaiķots milzīgs kalēja kalts aizdarāmais ar tik lielu mēli, ka to laikam gan nevarēja nospīest ar ikšķi vien. Tāpat kā manā bērniībā, pirms pirmā pasaules kara te bija ierīkota vieta pasta zirgu apmaiņai, par ko liecināja pie sienas piesista skārda plāksnīte ar piekritīgu uzrakstu vācu valodā un Vidzemes ģerboni. Tāpat ķesterā mājai un Mārkundai bija lieli salmu jumti. Gan arī manā bērniībā šīm mājām bija salmu jumti, bet tiem nebija tik

lielas paspārnēs. Cūkganu mežs, pa ko iet cauri ceļš, bija vareni saaudzis, un resno, augsto egļu zari bija bagatīgi gašiem ķērpjiem klāti.

Drīz bija klāt Ķinkas. Tīrumu malā plētās kūdras purvs, sīkiem purva kokiem un krūmiem apaudzis. Tāpat kā tagad, augstākā tīruma vietā bija kalniņš ar divi, trim lieliem kokiem. Viss ēku sagrupējums bija citāds. Iebraucamais ceļš, kas veda no lielceļa mājā, bija citur — gabaliņu tālāk, pāri tai vietai, kur manā laikā bija ierīkots dārzs. Laikam gan, dārzu ierīkojot, mans tēvs bija pārcēlis iebraucamo ceļu vai, kā mēs to saucām, ceļa galu citā vietā, lai braukšana neiznāktu caur dārzu. Dārza sākums gan bija redzams arī patlaban. Rindās bija sastādīti jānogulāji un ērkšķogulāji, un pie kādas ēkas, kas laikam bija zirgu kūts, auga īsti paprāva ābele. Šur tur bija arī citas ābeles un dažas plūmes. Ceļa grambās bija saaugušas ceļmalītes. Dzīvojamā māja bija drusku tālāk no ceļa — liela, gaša celtne ar riju vienā galā. Dārza pusē ēkai bija piebūvēts lievenītis ar maziem stikla lodziņiem. Pie loģu rāmjiem karājās virknēs, diegā savērti, žāvēšanai nomizoti, āboli. Dārzā neviena nebija. Gar mājas galu apkārt apgājis, nonācu mājas otrā, virtuves pusē. Tur sienā bija dūmos nomelnējušas durvis ar mazu lodziņu tām blakus. Arī apaļie sienas gulbūves balķi virs durvīm bija kļuvuši melni un spīdīgi no dūmiem un tvaika, kas pa durvīm plūdis laukā. Durvis bija aizdarītas ar pagriežamu koka rōkturi. Platais salmu jumts devīgi apsedza māju, izveidojot ērtu pajumti, kur tuvu durvīm bija novietota šilite ar tīrām, baltām un smalkām smiltīm koka trauku beršanai. Tālāk pie sienas bija pieslieti daži grābekļi. Netālu no durvīm bija lūka uzkāpšanai ēkas augšā. Lūkas malā bija pieslietas koka pulku kāpnes, un pa tām lēni un apdomīgi no kāpes uz kāpi lēca augšup liels, brūns gailis varenu, robainu seksti, kas laikam aiz vecuma bija kļuvis pastīvs, Lūkas augšējā malā nonācis, tas apgriezās apkārt, mazu brīdi skatījās

manī, acis nemirkšķinot, tad sasīta spārnus un negaidīti skaņi iedziedājās. Ēkas salmu jumts bija biezs un vesels, augšpusē zaļām, samtainām sūnām apaudzis. Tikai pašā čokurā rēgojās kāds neliels caurumiņš, pa ko zem jumta iespidēja spilgts un šaurs staru kūlītis, pārējo telpu atstādams vājā puskrēslā un ļaudams saskatīt salmus, kas tur lielās kaudzēs bija sakrauti. Tālāk ēkā bija vēl otras durvis. Ēkas galā smaga un gaša gulēja rija ar lielām, divpusīgām, pa pusē pievērtām durvīm.

Tikko es stiepu roku, lai iedarbinātu koka ierīci, kas noslēdza durvis, tās uz iekšpusi atvērās. Kāds nāca pa durvīm laukā. Tas bija vīrs gadus trīsdesmit vecs. Viņam bija galvā rudzu salmu platmale. Platmales ārmalā piešūtās pinas bija pītas no krāsotiem salmiem, violetiem, zaļiem un sarkaniem. Mugurā viņam bija balti izmazgāts, parupja auduma līnu kreklis un kājās pakulu bikses ar zilām svītrām. Seja bija saulē iedegusi, un zili pelēkās acis šai iedeguma tumšumā atdalījās ar šķietami neparasto baltumu. Līdzīgi sejai bija iededzis kakls un rokas. Zods dažas dienas nebija skūts, un to klāja pagari bārdas rugāji.

Es apstājos un izstiepto roku atvilku atpakaļ. Vīrs, ieraudzījis svešnieku, pārsteigts atrāvās atpakaļ, paturot kreiso roku uz durvju slēdzamā, it kā lai vajadzības gadījumā varētu durvis aizvērt.

Mazu brīdi mēs tā stāvējām, viens otrā noraudzīdamies. Manu labdienu viņš atņēma, durvis tomēr neatlaizdams. Viņš apstiprināja, ka šīs mājas esot Ķinkas un ka saimnieks esot viņš, Ķinku Libis, un jautāja, vai es esot muižas sūtīts un kādā vajadzībā. — Esmu gašāmgājējs, nenāku muižas sūtīts, nesmu arī ne kungs, ne vācietis, esmu tāds pats latvietis kā jūs — atbildēju viņam. Iedrošināts saimnieks atturīgi, divi pirkstiem satvēra mana gaišā un vieglā vasaras uzvalka piedurkni un teica, ka drāna esot gan miksta un plāna, arī krāsa tīkama, bet laukos tādu darbā valkāt nevarētu. Saimnieks mani to-

mēr vēl turēja par vācieti un brīnījās, kā es runājot tik skaidri latviski, tikai pa retam gadoties manā runā pa vārdam, ko viņš nesaprotot. Vēlreiz apgalvoju, ka neesmu vācietis. Šoreiz Lībis man laikam noticēja. Mainīdams sarunas virzienu, viņš jautāja, vai es neesot piekūsis, tālu ceļu nākdams. Teicu, ka atsēsties nebūtu par jaunu. Saimnieks atļaida durvis un aicināja mani nākt istabā. Pirmā telpa, kur iegāju, bija maza virtuvīte ar lielu dūmeni; tā apakšējais gals izbeidzās tieši virtuvītes griestos. Uz pavarda sila kāds dūmos nokvēpis katliņš. Uz koka blukšīša pie pavarda sēdēja jauna sieviete un meta maizes drusciņas drošai pelītei, kas sievietei bija uzticīgi pienākusi klāt pāris soļu atstatumā, bet, mums ienākot, pazuda sienā izdabotā alā. Saimnieks mani iepazīstināja ar savu saimnieci, saukdams viņu par Maiju un teikdams, ka es esot ciemiņš no pilsētas. — Kāda jums droša pelīte, teicu saimniecei apsveicinoties. Saimniece kautri pasmaidīja. Vēdinot mani iet tālāk istabā, Lībis piebilda, ka viņa saimniece esot pelīti piejaucējusi un tā iemīlojusi, ka nevienam neļaujot to aiztik. Bija pavisam divi istabas, katrā no tām pāris gultu, pa galdam, skapim un dažiem krēsliem. Pirmā istabā bija diezgan liela, gaiši kodināta pūra lāde grieztiem ornamentiem. Uz galda bija raiba māla bļoda ar sārziem rudens āboliem. Gadus sešus vecs zēns kaut ko drāza un, tēvam ienākot, bērna neveiklībā centās noslēpt nazi aiz muguras. Kad Lībis viņu sabāra par asā naža ņemšanu un pareģoja drošu pirkstā iegriešanu, kas jau puisim laikam nebija tik neparasta, zēns, ko sauca par Janci, klusi izslīdēja virtuvē pie mātes. Aicinājis mani apsēsties un piedāvājis ābolus nogaržot, saimnieks mani domīgi noskatījās un teica, ka es viņam taču esot gluži svešs, bet viņam griboties ar mani runāt tik sirsniņi kā ar kaimiņu, ar ko kopā pavadīts viss mūžs. — Varbūt esmu jums rada, varbūt mūsu dzīslās plūst vienādas asinis? — atbildēju viņam. Saimnieks pasmaidīja, domādams, ka es ar viņu jokojū, un lēni piebil-

da, ka savus radus viņš jau nu gan visus zīnot, no viņa dzimtas neviens neesot arī devies svešumā. Bet viņš nebūšot mani iztaujāt — galvenais esot tas, ka es esot viņa ciemiņš. — Viens pats bērniņš jums? — es ievaicājos. Lībis to klusi apstiprināja un aizkustināts teica, ka viens dēliņš un divi meitiņas guļot kapsētā. Ja kāds zemnieku mājās saslimstot, tad reti kad izveseļojoties, jo ārsts esot tikai Valmierā, un tas pats tālāku ceļu negribot braukt. — Bet kas blakus istabā dzīvo? — jautāju. Tur dzīvojot brālis Pēteris ar savu Maiju, teica Lībis un paskaidroja, ka brāļa sievai arī esot Maija vārdā, kas dažkārt radot pārpratumus. Blakus istabā guļot arī māte; tēvs un brālis jau priekš dažiem gadiem esot miruši. — Kā tad nu dzīvojat? — es jautāju. Lībis nopūzdamijs atbildēja, ka dzīve neesot vis viegla. Muiža prasot lielas nodevas, bez labības un līnēm vēl jādodot viens gada strādnieks un viens otrinieks. Kur lai to visu ņemot. — Vai saime arī ir? — Saime: puisis, meita un precēts kalps dzīvojot otrā galā saimes istabā, kas šogad ar šķērssienu pārdalīta divi istabās, lai būtu parocīgāk. — Lasīt gan protat? — es pasmaidot vaicāju. Lībis precīgi apstiprināja, ka protot gan. Viņu iemācījis lasīt ķesterā dēls, kas apmeklējis Valmiermuižas pagasta skolu. Pašu pagastā skolas neesot. Parunājuši gan, ka pagasts līgšot skolotāju, kas tad apstaigāšot visu pagastu, mācīdams bērnus, bet no tā nekas neesot iznācis. Lībim esot arī grāmatas, divi gabalas. Viņš man pasniedza brāļu draudzes grāmatīņu, saukdams to par *Pēterburgas grāmatīņu*, un zināja pateikt, ka tā iespiesta pašā Pēterburgā. Otrā grāmata bija Stendera *Gudribas grāmata*. *Pēterburgas grāmatīņu* viņš esot dabūjis Valmierā, kur to apgādājis Valmiermuižas lielmāte, kas pati esot brāļu draudzē. *Gudribas grāmatu* viņš nopircis Rīgā pagājušā ziemā, kad turp bijuši jāved muižas līni. Dziesmu grāmatā valoda esot grūti saprotama, *Gudribas grāmatā* pati valoda esot skaidra, bet saturu ne viscaur

varot labi izprast. Brāļu draudzei tuvumā esot trīs saiešanas nami — Celmos, Gaŗklāvos un Ennē, bet mācītājs jau lāga negribot, ka turp ejot.

Pavērās durvis, un saimniece ienesa mums baltu māla bļodiņu ar smaržīgām medus kārēm, lielāku krūzi ar pienu, divi mazām dzeŗamām krūzītēm un trauku ar miežu maizi. Ŷinkas jau esot ieslavētas par bitenieku māju, teica saimnieks, tad jau jāpacienājos ciemiņš ar medu. Un piens arī tur piederoties klāt.

Medainā maize ar pienu garŗoja tik labi! Vai tad es te nebiju mājās? Nē. Tomēr nē... — Vai vectēvs par mēŗa laikiem arī ko stāstīja? — ienāca prātā apjautāties. Saimnieks atcerējās, ka esot gan ņo to stāstījis. Tieŗi Ŷinkām karŗ un mēŗis pārāk lielu postu neesot nodarījis. Sirotāji Matiŗu apgabalu laikam neesot daudz aiztikuŗi, un kaut gan mēŗis tikai treŗo daļu Matiŗu draudzē atstājis dzīvajos, tomēr vectēvs neko neesot atcerējis par to, ka Ŷinkās kāds būtu saslimis. Kaimiņos, Ŷucās, tur gan visi saslimuŗi ar mēŗi, un visi, atskaitot vienu, apmiruŗi. Tas atlikuŗais, negribēdams tai posta vietā ilgāk dzīvot, pārnācis uz Ŷinkām, to vectēvs skaidri atcerējis. Ŷucās pēc mēŗa lielkungs esot ielicis gluŗi jaunus saimniekus. Bet viss tik sen noticis, būŗot jau turpat simts gadu pagājuŗi. Kur zemnieku mājas karŗa bijuŗas nopostītas, tur tās visas atkal esot saceltas, un no mēŗa daudz vairs nekā neredzot. Valmierā, tur gan vēl daudz drupu rēŗojoties, un pilsēta simts gados neesot atspirgusi. — Kaut nu nenāktu atkal karŗ, es ieteicos. Lai nu Dievs no karŗa pasargot, teica saimnieks, laikam gan jau nu tagad pasaule esot mierīga. Mācītājs gan daŗķārt pieminot par dumpīgo Franŗu valsti, bet kas tur īsti notiekot, to arī vis tik skaidri nezīnot. Zemnieki savā starpā esot pārrunājuŗi, ka viņu kungi, kas viņus tā apspieŗot un nokalpinot, nemaz neesot vajadzīgi un ka nemaz nebūtu slikti, ja no tiem varētu tikt vaŗā. Tomēr viņi zinot, ka paŗulaik tur

nekā nevarot darīt: aizpērnā gadā Kauguru muiŗas nemierus muiŗnieki un karŗspēks bargi apspieduŗi. Un tomēr laikam gan jaunie laiki nākot. Vairs neesot tādas cietsirdības, kāda agrāk bijusi. Mācītājs esot sprediķī no dumpja brīdinājis, mierinādam, ka lielkungi jau arī paŗi zinot, ka zemniekiem esot grūti, un savā sapulcē par to aizvien sprieŗot. Bet ko nu tur no lielkungiem varot cerēt. — Istabas stūŗi paprāvā koka skapīti lēni tikŗķēja liels pulkstenis ar svaru bumbām un gaŗu pendeli. Libja rāmajā valodā es klausijos kā iemidzināts. Negribējās nekur iet, negribējās kustēties. Vai te man bija paliekama māja? Nē, tomēr nebija... Bija kāds spēks, kas mani stūma laukā no ņis dzīves, kas mani sauca atpakaļ uz Matiŗiem. Es taisījos iet projām. Netīŗi roka piedūrās svāŗku krūŗu kabatai. Cauri drānai es sajutu tur guļam pieclatu gabalu, apaŗo, spoŗo, skanīgo, bet es nezīnāju vairs, kāpēc es to esmu kabatā ielicis. Vai lai to iedotu Libim? Es taŗu to varēju iedāvināt Libim par sveicienu no tiem laikiem, kam reiz jānāk. Teicu, ka tas piemiņai no manis. Libis to pateikdamies pieņēma un dikti brīnījās par sveŗo naudas gabāļu. Tas jau esot lielāks par rubli, viņŗ teica un solījās to uzglabāt un dāvināt Jānim, kad tas paaugŗot lielāks. Uz atvadībām istabā ienāca saimniece. Viņa vēl aizvien bija kautra un aturīga. Tīŗā, baltā katūna blūzīte ziliem punktiņiem un paŗaustie, pelēkie svāŗki viņu darīja jaunu un meitenīgu. Saimnieks mani izvadīja laukā caur lievenīti, lai viesis nebūtu atkal jāved cauri virtuvei. Pie lievenīŗa durvīm augusta rudenīgajā saulē ziedēja dobē ģeorgīnes. Gaŗāmeŗot Libis noteica, ka tās esot viņa saimnieces mīŗās puķes. Paskatoties uz ziediem, nezīnu, kāpēc sirds saŗņaudzās. Ak jā! ņim puķēm taŗu jau sen, sen vajadzēja būt noziedējuŗām. Es gāju tām gaŗām, zinādam, ka vairs nekad, nekad neredzēŗu ņo krāŗu prieku, kas atmirdz tagad ik ziedā. Es zināju, ka tas man ir uzplaucis tikai baigā un dīvainā brīdī, mazu-

liet paveŗoties pagātnes vārtiem uz senu, senu dienu sauli, cilvķkiem un mājām. Tomēr es nestaigāju arī nāves un iznīcības ceļos: ik pēda zaļās velēnas, kuŗai gāju pāri, auklēja sevī dzīvību tās veida dažādībā — tur auga pienenes tumši zaļām, rotaļīgi robotām lapām, tur bālā sārtumā vērās Māras puķes zieds, tur steidzīgi aizrāpoja cietā un zaļgani spožā čaulā aizvien darbīgā un aizvien nevaļīgā vabole. Arī mana pavadoņa seja, saulē iedegusi un darba grūtumā ārdēta, pauda dzīvību un rāmu spēku. Un tomēr — man bija un bija jāiet. Es te neiederējos. Es te biju ārpus savas dzīves un traucēju laika līdzsvaroto plūdumu. Man vajadzēja atgriezties Matīšos, kur es ieņācu šai dīvainajā pasaulē.

Pavadījis mani līdz lielceļam, Lībīs, atvadoties vēl pētīdams, manī noskatījās un teica, ka svešs es esot atnācis, pazīstams un pierasts aizejot un ka viņš mani gan laikam vairs nekad nesatikšot. Teicu, ka visas upes saplūst jūrā un visas mūsu dzīves mūžībā, tādēļ jācer, ka vēl tiksīmies.

Ātri soļoju atpakaļ uz Matīšiem. Kad nonācu tai vietā, kur biju priekš dažām stundām ieradies, atkal sadzirdēju ap sevi šalcām laika strauņi, kas mani satvēra un nesa savā plūdumā tik strauji uz priekšu, ka, laika viņņiem šalcot un šūpojoties, es jutu vieglu reiboni. Te pēkšņi reibonis pārgāja. Es atjēdzos — sēdēju pie galda pilsētas bibliotēkā, un man priekšā bija Broces zīmējumu grāmata. No atvērtās lapas puses manī lūkojās Matīšu baznīcas un mazā zvānu namiņa zīmējumi. Blakus telpā pulkstenis mierīgi nosita divi. Divi? Pēkšņi vienā mirklī atcerējos, kā līdz trim man jābūt elektrības iestādē. Es devos turp. Es biju tā satraukts par notikušo, ka ceļš pa Kungu un Smiļšu ielu man likās cita pasaule, kur mani varēja gaidīt visādi pārsteigumi. Bet nekas sevišķs un neparasts nenotika. Pie Bastejkalna es pārgāju pārī kanālim un iegriezies elektrības iestādē. Kad, gribēdams maksāt lēsi, sniedzos pēc krūšu kabatā no-

vietotā spožā pieclatu gabalā, tā tur neatradu. Kabata bija tukša.

Mājās pārnācis, es ilgi nevarēju atgūt līdzsvaru. Domas šaudījās pa galvu kā izbaidīti putni. Es nekādi nepratu sameklēt izskaidrojumu pārdzīvotam, nezināju, kas te tiešāmība un kas satrauktu maņu vīzija. Cik tas viss gan bija savādi! Lībīs man teica, ka aizpērn esot bijuši Kavguru nemieri, kas bija 1802. gadā. Tātad Ķinkās es biju ieradies 1804. gadā, tai pašā gadā, kad Broce zīmējis Matīšu baznīcas skatu, kā to rāda minētā gada skaitļa ieraksts zīmējuma augšējā, labajā stūrī. Ja nu es tiešām esmu neizskaidrojamā kārtā aizgājis pa ainavā zīmēto ceļu uz Ķinkām, tad es tur esmu nokļuvis tai gadā, kad ainava ir zīmēta... Lībīs minēja, ka Ķinkas daudzīnot par bitenieku māju. Bet arī manā laikā Ķinkas tā dēvēja. Laikam patika kopt bites dzimtā uzglabājusies vismaz simtpiecdesmit gadus... Cik mierīgi Ķinkās tikšķēja Lībja lielais sienas pulkstenis! Bet laiks? Kas tad ir laiks!

Pēc dažām nedēļām nodomāju Valsts arhīvā 1804. gada Matīšu draudzes grāmatās sameklēt tā laika Ķinku iedzīvotāju sarakstu.

Archīvā man izsniedza vidēji biezu, melnos ādas vākos iesietu grāmatu. Tās mugura un vāku malas bija noberztas nelīdzenas un brūnas. Vāku koku bija izalojuši ķirmji. Lapu stūrī vai nu aiz vecuma, vai arī no ilgas lietošanas bija nodiluši, un papīrs arī citur vietām bija mazuliet ietrūdējis un pa gabalīņiem drupa laukā, kāpēc dažubrīd rakstu varēja salasīt tikai ar pārtraukumiem. Daudzos gados tinte bija manāmi izbalējusi, kļuvusi gaiši brūna.

Uzšķīris grāmatā 1804. gadu, lasīju, ka tai gadā Ķinkās par saimnieku bijis Lībēts, saīsināti saukts Lībīs. Viņam laulībā ar Plepju saimnieka meitu Maiju piedzimuši vairāki bērni, no kuŗiem 1804. gadā dzīvs bijis dēls Jānis, toreiz 6 gadi vecs. Pašam saimniekam tai laikā bijuši 33 gadi.

Bet tas nebija vēl viss. Tai pašā lapas pu-

sē bija garāks ieraksts vācu valodā, kas latviskā tulkojumā skan šādi (nesalasāmās vietas apzīmētas ar punktiem):

1804. gada 10. septembrī manā klātienē Valmieras apriņķa tiesas asesors Johans Biverbrinks nopratināja Ķinku māju saimnieku Libertu. Draudzē bija izplatījušās baumas, ka Liberts šā paša gada 22. augustā esot saticies ar kādu nevienam nepazīstamu cilvēku, kas Libertu minētā dienā Ķinkās apmeklējis un runājis ar to noslēpumainas valodas. Tā kā pēc franču revolūcijas arī mūsu zemi sasniedz visādas dumpīgas runas, kas rada nevācu cilvēkos nemieru par viņu tagadējo, it kā apspiesto stāvokli, lai aizkavētu un pašā diglī nospiestu jebkādu pulcēšanos un kopā došanos ar nolūku... likumus un sabiedrisko kārtību, tiklab tiesas institūtiem, kā mācītājiem līdz ar citiem priekšniekiem un valsts varas un kārtības pārstāvjiem ir uzdots vērot savu padoto kustību un rīcību. Minētais Ķinku Liberts, 33 gadus vecs, precējies, baznīcas dievkalpojums apmeklē, pie dievgalda nāk, bet ir redzēts bieži arī hernhūteru sanāksmēs. Viņš izteicās, ka šā gada 22. augustā viņa mājā esot iegriezies kāds vācu drēbēs tērpies pusmūža cilvēks, kas bijis ceļā piekusis un vēlējis atpūsties. No kurienes viņš nācis, tā Liberts nezina, bet aizgājis uz Matīšu pusi pēc apmēram vienas stundas... Ķinkās. Liberts visu laiku bijis ar svešo kopā, svešais gan izjautājis Libertu par viņa dzīvi, bet bijis atturīgs, runājot par sevi. Uz pretlikumbām un dumpi viņš Libertu kūdījis neesot. Nevācu valodu gan runājis skaidri un labi, bet daļa vārdu bijuši tādi, kādus šai apvidū nedzird lietojam. Liberts svešo pacienājis ar dažiem āboliem, pienu, medu un miežu maizi, pie kam svešais viskārkāk ēdis medu. Laikam par pacienāšanu tas viņam atstājis šē neredzētu sudraba naudas gabalu, manāmi lielāku par rubli, teikdams, lai šī nauda paliekot par piemiņu no viņa, un Liberts solījis to paglabāt savam mazgadīgajam dēlam Jānim. Uz minētās naudas vienā pusē attē-

lota jaunava ar vainagu galvā un labības vārpām uz pleca, blakus... Otrā pusē... atkārtotot vārdu... skaitli. Virs tā skaitlis 1931 vai 1031, no kuriem nevienu nevar saistīt ar kādu noteiktu gadu, jo 1931. gads, kā tas visiem zināms, ir vēl tālā nākotnē, bet 1031. ir tik sen pagājis, ka naudas gabals vairs nevarētu būt tik nenodeldēts un spodrs, kāds tas tagad ir. Pārējo naudas daļu ieņem kāds nepazīstams ģerbonis, kurā... Vidzemes greifu un... lauvu, bet... zvaigznes, ne... pazīstamas. Beidzot nopratināšanu, mēs pieņemām šādu lēmumu, zīmējoties uz Ķinku Libertu:

Pirmkārt: mēs nolēmām svešo naudu no Ķinku Liberta atprasīt un nodot to glabāšanai mācītājam. Naudas atprasīšanu mēs turējam par vēlamu, jo citādi varētu rasties lieka ziņkārība un prašņāšana nevācu zemnieku starpā, kas satrauktu prātus un mazinātu drošības sajūtu un valsts varas cieņu apkaimē. Liberts gan negribēja naudu atdot, ietiepīgi apgalvodams, ka tā esot viņa laimes nauda, bet mēs viņu uz to piespiedām.

Otrkārt: minēto Ķinku Libertu, ievērojot to, ka viņš nekādā noziedzīgā rīcībā līdz šim nav pienākts, nav līdz šim turējies kopā ne ar zagļiem, ne dzērājiem, ne ceļu staiģuļiem, un, galvenais, tāpēc, ka viņam nav pierādāma nekāda ļaunprātīga rīcība, zīmējoties uz nevienam nepazīstamo personu, kas Ķinkās š. g. 22. augustā bija ieradusies — atlaist brīvībā.

Treškārt: par to, ka viņa saruna ar svešnieku, kaut arī bez ļauna nolūka no viņa puses, ir radījusi liekas valodas apkaimē, sodīt viņu par brīdinājumu ar 15 grašiem, kas iemaksājami mācītājam par labu draudzes nabiģiem. Piezīme: šos 15 grašus Liberts samaksāja uz vietas bez pretošanās un vilcināšanās.

Ceturtkārt: ievērojot to, ka lielāku skaidribu nav paredzams rast, tālāku izmeklēšanu šai lietā izbeigt uz visiem laikiem.

Seko piezīme ar 1805. gada 12. marta datumu: tā kā šodien vajadzēja dot naudas

paraugus, ko ielikt baznīcas torņa bumbā, kas ir pamats gaiļa attēlam un ko pašlaik beidz labot, tad minēto svešo un nevienam nevajadzīgo naudu, kas, būdama ar varu atsavināta, aprūtina manu sirdsapziņu, ieliku starp pārējām monētām, kas tur bija jau ievietotas agrākos laikos, baznīcas torņa smaili vairākkārt labojot. Requiescat in pace!

Atcerējos, ka pirms divi gadiem baznīcas torni atkal laboja un pagastā toreiz plaši runāja par torņa bumbā atrasto naudu, kuŗai esot pielikti klāt arī tagadējās naudas paraugi, un tad viss krājums atkal novietots bumbā. Mācītājs par 'o neko sīkāk nezināja, viņam Matišos bija pirmais gads.

Zināju, ka toreiz torņa pārbūvi vadīja šejienes prasmīgais kalēja meistars. Kad es pie viņa aizgāju un sāku viņu iztaujāt par torņa būvi un naudu, kas uzietā torņa bumbā, viņš vienaldzīgi apstiprināja, ka nauda esot gan bijusi, ka bumbu viņš pats esot mācītāja un savu strādnieku klātienē atvēris, viņi esot izcilājuši un apskatījuši senlaiku naudas, mācītājs esot pielicis dažas latviešu naudas klāt, un tad viņi visu atkal iemūrējuši bumbā, kur tā esot labāk noglabāta nekā visdrošākā bankā. Kādas tās naudas īsti bijušas, to kalējs labi nezināja. Laikam esot bijuši daži zviedru dālderī un daži krievu rubļi. Saruna sāka apsīkt. Jautāju, vai tad latviešu naudas nevienas viņi nav bumbā atraduši. Kalējs sāka smieties un domāja, ka es esot dzirdējis kaut ko par aptiekara joku. Kad apliecināju, ka par to nekā nezinu, kalējs stāstīja, ka bumbas atvēršanā un naudas apskatē ieradies arī aptiekars, kas, nevienam nemanot, senlaiku naudu starpā pratis iebīdīt vienu latviešu sudraba pieclatu gabalu, gan nozilējušu un nosūbējušu, bet citādi it labi uzglabātu naudu. Aptiekars it kā nētiši pats šo naudu ievērojis un sācis brīnīties par to, ka latviešu nauda var būt iemūrēta tornī, kas beidzamo reizi pārbūvēts 1805. gadā. Aptiekars, acīm redzot, esot gribējis, lai arī citi brīnās līdz ar viņu, lai tad par to vēlāk varētu pazoboties. Tomēr strādnieki neesot

vis tik lētīgi bijuši un pieprasījuši, lai šo naudu, kas nevar būt bijusi iemūrēta tornī, visi kopīgi krogū nodzef. Tā arī izdarijuši. Naudu gan krodziniēks neesot lāgā gribējis ņemt pretim, bet kad viņi saklieguši, ka nauda esot īsta, jo tā taču visu laiku esot nostāvējusī tornī, tad krodziniēks pasmējies un beidzot naudu pieņēmis gan. Bet aptiekars, pagāns, pat tad, kad nauda bijusi nodzerta, neesot atzinies, ka viņš pats tādu nosūbējušu pieclatu gabalu sameklējis un citām klāt piejaucis.

Kalēja vienkāršais stāsts mani savīloja. Vai tas bija mans pieclatu gabals, ko es iedevu Lībim un kas tagad mani meklēja, vai arī aptiekars patiesi bija tikai mēģinājis torņa strādniekus piejokot, un es, viņa nosūbējušo naudu meklēdams, dzinos vējam pakal? Vai viss pieredzētais bija tikai sagādīšanās virkne un sabangoto maņu rotaļa, vai arī man ir gadījies pa puspievērtām laika durvīm ieiet citu laiku pasaulē un no tās atgriezties? Zināju, ka uz šiem jautājumiem atbildi atrast nevarēšu. Zināju arī, ka neatgūšu mieru, pirms nebūšu izstaigājis visus ceļus, kas mani varētu vest tuvāk Lībim iedāvinātam pieclatniekam.

Dikti satraukts es gāju pie krodziniēka uz to pašu Matīšu baznīcas krogu, kuŗam Lībja laikā bija galā piebūvētas dīvainās akmens kolonnas.

Krogus, kā jau vasaras darbdienā, bija kluss un tukšs. Krodziniēks sēdēja pie loga, lasīja *Jaunākās Ziņas*, kāvās ar mušām un likās saīdzis. Mana ierašanās viņa omu manāmi neuzlaboja, jo no tās pudeles alus, ko es dzēru, laiku kavēdams, viņš daudz peļņas neieguva. Drusku padomādams, krodziniēks atcerējās gan notikumu ar nozilējušo pieclatu gabalu, ko torņa labotāji viņam gandrīz vai ar varu bija iedevuši. — Tāda jocīga tā nauda bija, viņš teica, — skaņa it kā būtu īsta un dzīdra, bet krāsa tik zilgana un pelēka, ka neviens to negrib ņemt pretī. Tā nu tā nauda man te stāv, būs jāaizved sudrabkalim Valmierā, lai tas iztaisa meitai

kādu saktu vai gredzenu, ja tas vispārīgi ir sudrabs.

— Tātad jums tas pieclatu gabals vēl ir? Jautāju, ar pūlēm valdīdams satraukumu. — Jā, atteica krodzinieks, es to tepat iemetu papirosu atvilktnē, lai kādam netišām neiedotu.

Es lūdzu krodzinieku man to naudu parādīt. Nurdēdams par manu šķietami tukšo ziņkārību un skaidrodams, ka nekas jau no tās naudas neesot ko redzēt, tikai tāda tumša un zilgana tā esot, resnīgais krodzinieks rakņājās pa papirosu atvilktni. Viņš bija radis izdabāt krogus viesu iegribām. — Nē, nav, viņš beidzot aizkūsis sēca — nav! — Es kļuvu bēdīgs. Likās, ka te pārtrūks mana pieclatnieka pēdas. — Vai neesat to kur citur ielicis? — bikli iejautājos, jo krodzinieks likās saniknots, vai nu par to, ka viņam nācās, noliecoties ar grūtībām pār atviktņi, rakņāties pa papirosu kārbiņām manas šķietami tukšās ziņkārības dēļ, vai arī tāpēc, ka sudraba gabals bija pazudis, kas liecināja, ka krogū kaut kas noticis bez viņa ziņas. — Nezinu gan... — atpurdēja krodzinieks un atkal paskaidroja, ka nekas jau no tās naudas neesot ko redzēt. Pēkšņi viņam kaut kas ienāca prātā. Atvilktni ar savu siknaudu skanot ciet aizgrūdis, viņš pietrūkās kājās, piegāja pie durvīm un, tās pavēris, skaļi iesaucās: — Līna, vai tu nesi to melno pieclatu no papirosu atvilktnes kaut kur nolikusi? — Jautāja krodzinieks. — To jau skuķi paņēma par dālderī, ar ko rotālās iet, — izbrīnījusies par to, ka vīrs tik

dedzīgi meklē nederīgo pieclatu gabalu, aiz durvīm teica krodziniece, — tu jau pats esot iedevis! — Jā, nu arī krodzinieks atcerējās, ka esot gan reiz iedevis. — Un kur tā nauda tagad ir? — Jautāja krodzinieks, arī sākdamas interesēties par naudas likteni. — Es to redzēju kumodes spoguļa atvilktnītē pie dzīpariem, vēl aizvien izbrīnījusies teica krodziniece.

Tiešām, nauda atradās. Kad es par to krodziniekam samaksāju ar jaunu un spožu pieclatu gabalu, zilganā nauda pārgāja manā īpašumā. Man bija sajūta, it kā es zinātu, ka šis pieclatu gabals arī bez pirkšanas ir mans īpašums, ka tas pienākas man pēc mantošanas tiesas, ka to pāri četrām paudzēm un pusotra simta gadiem man sūta mans sencis Lībis. Pieclatu gabals, ko mācītājs ar varu Lībim bija atņēmis, tagad atgriezās viņa pēcnācēja un mantinieka rokās. Ar to aplis bija noslēgts, sākums ar galu bija sastapies. Krodziniekam dotā nauda bija tikai atalgojums par viņa pūlēm, manu pieclatu sameklējot. Zināms, tā bija tikai sajūta, jo ar prātu es šo notikumu saprast nevarēju.

Bet tad, kad tumšajos yeļu mēneša vakaros pāri Latvijai braž miklie zemliku laika vēji un es gribu parunāties ar Lībi, es atvāžu koka kārbiņas vāku, kur glabāju tumšo naudas gabalu. Es satveru naudu, un man liekas, ka dzirdu mana senča rāmo valodu un skatu viņa saulē ārdēto seju ar laipnām, pelēki zilganām acīm.

Laiks? Kas ir laiks!

Velta Toma

AKMENS

*Tur, tālā dzimtenes kalnā,
bij akmens pelēki ruds
un sūnains saulē, vai salnā,
un liels, un mierīgs, un gluds.*

*Tas mani mācīja klusēt
un neizsvilt kā skalam
un četros viesuļos dusēt
un izturēt līdz galam.*

PIEMINĒŠANA

Ar zaļiem skuju zariem tauta iet.
Kam rokās nav, tie aizver acis ciet
Un savas dvēšles rūgto mētru nes
Un liek pie priedes, ciņa, ceļmales —
Liek dzimtenē un noliek svešumā —

Un lūpas čukst: Ir mūsu dzīve tā...
Vai katrai sirdij kaut kas atrauts sāj,
Smeldz atmiņā un spožums acīs kāp:
Tie mirušie, tie tautai nezudis!
Viss ir tik svēts kā Dieva debesīs.

LAIKA ZĪMES

Bij stipra ticība — nāks taisnā tiesa
Un patiesībai viņas vārdu dos,
Cels cilvēks acis jaunus apvāršņos,
No naida novērsies, kas postu viesa.

Top cerība kā pura zāle liesa,
Zvīl rāva citkārt dzidros avotos.
Vai aklums pārņem zemju varenos?
Mirš melos gars, kaut dzīva paliks miesa.

Tu draugu pamestā un ienaidnieku mītā,
Tu visu zemes sājpu saplosītā,
Tu mana tauta, kur tev ceļa gals?

Līdz vietai šai, kur tu jau šobrīd stāvi,
Vēl daudzi nāks caur postu un caur nāvi,
Līdz izmisums par varoņiem tos kals —

Un tad degs jauna laika meta kāvi.

LAI TOPAM

Ek vīri, nu sirdis akmenī slēgt,
Tapt cietiem kā ozola šķiedrai!
Savam beigu liktenim neizbēgt
Ir vējos klanīgai miedrai.

Tas salūst un sakalst un nīkdams nīkst,
Kas neelpo dzimtenes gaisu.
Māc. vanaga saucienu kraukļa balss,
Un sentēvu tikums met plaisu.

Ek vīri, lai topam kā kara pulks
Ar vienu degošu gribu:
Es visu pasauli aizšviežu,
Tikai Latviju atpakaļ gribu!

JĀNIS JAUNSUDRABIŅŠ ATMIŅU ATSPĪDUMĀ

Mazas impresijas

Sāku ievērot Jaunsudrabiņa vārdu jaunajos žurnālos *Dzelme* un *Stari*, kas parādījās 1906. gadā un atnāca arī līdz Smiltenei, kur es toreiz biju mazs draudzesskolas skolnieciņš. Liriskās skicītes prōzā, mani sevišķi nevaldzināja, bet daži Jaunsudrabiņa dzejoļi bija patīkami, jāteic, savādi, noslēpumaini patīkami. *Dzelmē* tāds dzejolis bija *Hildas pusnakts dziesma* ar beigu vārdiem: „Austrumi deg un kvēlo, Meitenei nenāk vēl miegs, Matos tai sarkanās rozēs, Rokās — baltas kā sniegs.“ Šim dzejoļim bija piezīme, ka tas ņemts no darba *Viena vasara*. Kas tas varētu būt par darbu? Poēma, luga? Pagāja gads, laikrakstā *Latvija* sākās pirmais garākais Jaunsudrabiņa stāsts *Vēja ziedi*, kam iekavās zem virsraksta vēl apzīmējums: Rasmās stāsts. Lasot bija noskārstams, ka šie *Vēja ziedi* ir tā pati *Viena vasara*, jo tur bija iekšā iemīlētā *Hildas pusnakts dziesma*, bet Hilda pārvērtusies par Rasmu. Toreiz šis daiļlais darbs uz mani, vēl diezgan „zaļu“ lasītāju, sevišķu iespaidu neatstāja, likās prōzas stāstam pārāk dzejisks, kaut es taču biju Niedras un Saulieša cienītājs. Un pati Rasma... viņai bija kaut kas nepievilcīgs... nezināju, kas... Nu — mūsmājās avīzes neiznīcināja, un, pusotra gada vēlāk lasīdāms, jau sāku apjaust *Vēja ziedu* poēzijas dzidrumu. Vēlāk, jau citā Smiltenes skolā, viens no maniem skolotājiem bija lestenietis L., kas kādreiz — neatceros kādā sakarā — pieminēja jaunos rakstniekus, arī Jaunsudrabiņu, ko bija personīgi redzējis, ar tādu kā mazcienīgumu, kā panievāšanu: ko nu tādi varot! (Viņš nevienu Jaunsudrabiņa darbu nebija lasījis.) Es viņam no Zemkopju biedrības bibliotēkas atnesu *Vēja ziedus*, viņš ar kundzi

ņēmās lasīt un tad godbijīgi atzinās: tā nu esot īsta dzeja katrā lappusē, katrā teikumā! — Jā, toreiz, kad *Vēja ziedi* nāca *Latvijas* slejās, es nespēju šo darbu saprast. Toreiz daudz tuvāks šķīta, daudz stiprāku iespaidu atstāja Jaunsudrabiņa viencēliens *Pirmais sniegs* — ludziņa par smalkjūtīgu, dvēselē balta lauku zēna traģiku; zēns redz un jauž, ka māte jau aizmirsusi nesen mirušo vīru, zēna tētiņu, un pa naktīm pinas ar robustu puisī, kas zēnu neieredz. Zēns pakaņas. Arī manu māti aizkustināja šī ludziņa, un māte nopūtās: „Jā, cik labi tas rakstnieks sapratis, ka mazam puisītim tāda lieta tik grūti panesama.“ — Bet Jaunsudrabiņam tai laikā bija otra lielāka luga, daudz vairāk izdaudzīnāta nekā *Pirmais sniegs*. Tās nosaukums bija *Traģēdija*, tā bija „dvēseles tēlojums“ (raksturīgs apzīmējums tā laika garā). Varonis bija Jānis, jauns gleznotājs, dažā ziņā mākslas novātors, kas, badu un publikas vienaldzību ciezdams, cīnās augšup, kaut viņa dēļ iet bojā tuvi cilvēki. Tā laika jaunie šo gabalu uzņēma sajūsmā, atrazdami tur savu likstu un savas ticības izpausmi. Ar lielu kvelmi lugu cildināja Ed. Vulfs *Dzelmē*. Bet tad man rokās nāca *Zalkša almanachs*, kur Jānis Rozentāls diezgan skarbi izteicās par *Traģēdijas* Jāni un viņam līdzīgiem it kā iedomīgiem un negataviem māksliniekiem. Un Zinību komisijas vasaras sapulcē drāmas referents advokāts Teikmanis, kas vispār vēlējās, lai lugu rakstnieki sekmētu praktiskus centienus, nostrōstēja Jāni, kas sapņo par mākslu, bet negādā par savu māmiņu. Un es? Es domājos saprotam arī *Traģēdijas* Jāni, bet, ja Jaunsudrabiņam vēl būtu trīs tādas *Traģēdijas* — tās visas liktu

aizmirst, tās visas aizputinātu viens vienīgs *Pirmais sniegs*...

Gadijās iepazīties ar vēl citiem Jaunsudrabiņa darbiem, kas man darīja autoru ļoti tuvu. Nāca rokās *Latvijas* 1906. gada pielikumi, man līdz tam nezināmi. Tur starp citu Jaunsudrabiņa stāstiņš *Annas Jurgi* par vecas, neprecētas sievietes bēdīgo mūža vakaru. Šī sieviete nepavisam nebija ideālizēta, viņas tēlojumam dažs naturāls vilciens, bet lasot modās liels žēlums. Beigās Anna deķesīs rāda (cik atceros) savas dzīves apliecību vai tamlīdzīgu simbolisku papīra lapiņu, un pati satrūkstas, cik tā nosmulēta un pelēka; reiz taču bijusi tik balta un tīra. Bet Annu nomierina, laikam, pats Dievs, un ap viņu sāk skanēt zelta zvārguliši... Kad vēlāk šis stāstiņš nāca kādā Jaunsudrabiņa stāstu krājumā un pēc tam kopotos rakstos, beigas par Annas mierināšanu un zelta zvārgulišiem bija atlaistas nost. Mani tas mazliet skumdināja; labāk būtu paticis, ja paliktu šāds izlīdzinājums. — Mūžam neaizmirstams dzīvnieka traģiskas stāsts bija *Latvijas* 1908. gada pielikumā par kucīti Razi, kuŗas bērni jāslicina. Truļi nežēlīgais saimnieka puika ved uz šo slicināšanu arī bērnu māti līdz, lai viņa skatītos... Lasot šos (un vēl dažus līdzīgus) stāstiņus tik ļoti varēja manīt, cik dziļi autors izjūt ciešanu dziļumu un dzīves un cilvēku ļaunumu, kaut stāsta par to mierīgi — mierīgāk nekā Saulietis, kas, šķiet, viss trīc tām sāpēm līdz, par ko viņš stāsta.

Smiltenes tirdzniecības skolā šad tad notika kāds skolas sarikojums, vienots ar teātra izrādi. Mūsu rīcībā bija šaura skatuviņa, mūsu spējas arī šauriņas, lielu neko nevarējām veikt, kaut vecākās klases skolnieki rādīja Gogoļa brīnum īpato komēdiju *Precības*. Bet vai latvju zēniem un meitenēm varēja izdoties krievu tipi, turklāt gogoliski spilgtajā kāpinājumā? Labāk jau gāja jaunākām klasēm ar Jaunsudrabiņa jauno un jauko bērnu ludziņu *Sapnis saulītē*; cik atceros, glītajai grāmatīnai uz vāka bija au-

tora zīmētu skrejošu zaķīšu rinda. Man bija jāuzraksta izrādes ievadam mazs referāts par Jaunsudrabiņu un izrādāmo ludziņu; tur es starp citu pieminēju dažādas lielā stila sapņu lugas, kuŗām pievienojies Jaunsudrabiņš ar mazo ludziņu. Tas nu pirmais „apcerējums“, ko esmu par Jaunsudrabiņu rakstījis. Tai izrādē labākā tēlotāja bija kāda meitene, gulbeniete, kas gan netēloja galveno bārenītes lomu, bet viņas draudzēnes lomiņu; jāsaka pāris vārdu, bet tos viņa izrunāja tik dzidri un jauki. Pēc 10 gadiem uzrakstīju dz. joli par šo meiču, pieminot arī *Sapni saulītē*. Tad jau biju pazīstams ar Jaunsudrabiņu pašu, un sarunā rakstnieks izteicās: šis esot pats īstākais mans dzejolis, ko viņš lasījis. Jā, Jaunsudrabiņam jau nu sevišķi nevarēja iepatīties ne mani rakstnieku apdziedājumi, ne arī dzejojumi brīvajā ritmā, kas tad jau pamazām sāka parādīties.

Bet te esmu, tā sakot, aizsteidzies stāstīšanā par daudz tālu. Manā skolas laikā avīzē *Latvija* tūlī ar 1911. gada pirmo numuru sākās otrs liels Jaunsudrabiņa stāsts *Aija*. Tas nu tika miļš man, maniē vecākiem, daudziem, daudziem. Te nu īsta prōza, īsts stāstītājs. *Vēja ziedu* Rasmu es savā puikas prātā dažkārt nodēvēju par aušīgu un gaisagrābslīgu skuķi, bet Jānis Balodis man šķita tik saprotams un tuvs. — Aiztecēja gads, sākās *Baltās grāmatas* tēlojumi, kas avīzēs un žurnālos bija jāstāst līdz pat 1914. gada rudenim. Ne visi šie tēlojumi saistīja vienādi. Daži šķita pārāk siki par sīkām lietiņām. Īpaši daudz *Baltās grāmatas* gabaliņu bija A. Jesena vadītajās *Jaunības Tekās* un, gandrīz ik jaunai burtnīcai vāku atšķirot, bija jādomā: droši vien būs tēlojums no *Baltās grāmatas*. Kā tad! Reizēm radās pat mazs īgnums: būtu nu Jesens pārmaiņas dēļ arī ko citu ielicis! Neapjaudu toreiz, ka *Baltās grāmatas* īstā vērtība izmanāma visiem tēlojumiem vienkopus atrodies, tos lasot pēc kārtas kā lielu stāstu. — Atkal gads, pavasaris, vasara, rudens. Biju skolu beidzis, biju bibliotēkārs Smiltenes

zemkopības biedrībā, rakstīju pirmos dzejoļus, sūtīju lielu un mazu laikrakstu redakcijām, rakstīju iepazīšanās vēstules dzejniekiem un kritiķiem. Arī Jānim Jaunsudrabiņam aizsūtīju dažus pantīņus — tiešām nevaru atcerēties, kādi tie dzejoliši bija; vēstulē stāstīju šo to par sevi, par rakstīšanu un staigāšanu uz bibliotēku; apjautājos, vai drīz iznāks *Baltā grāmata*. Atbildi saņēmu 1913. gada oktobrī. Jaunsudrabiņš konstatēja mana neizveidotā panta smagumu, bet atrada stipras jūtas. Tās mani ceļot virspusē. Vajagot rakstīt pavisam vienkārši (pāris gadus vēlāk tādu padomu man deva arī Skalbe); saule pār galvu un sirds krūtīs, kas nerimst runāt savu asins rituma valodu, tas esot tik vienkārši, ka vienkāršāk nemaz nevarot to izsacīt. Par *Balto grāmatu* rakstnieks vēstīja: tā iznāksot vēl tikai citu rudeni, un tad es to varēšot iesliet savā bibliotēkā; būšot tik liela, ka, nostādīta, stāvēšot viena pati.

Liktenīgo 1914. gada vasaru pie manis nodzīvoja rakstnieks Linards Laicēns. Jaunsudrabiņš *Jaunības Tekās* bija ļoti silti un atzinīgi rakstījis par Laicēna stāstiem *Vēji un aizvēji*, nobeigdams recenziju apmēram tā: „Es tikai tos uzskatu par īstiem rakstniekiem, kuŗu darbus lasot man sev jājaustā: kādēļ tu tā nevarēji? Laicēna grāmatu lasot, man tas bieži bija jādara.“ Laicēns turpretī toreiz Jaunsudrabiņu kā rakstnieku lāgā neieredzēja. Laicēns savā attīstībā bija nokļuvis tādā, var teikt, „kultūras dzejas“ cīnītāja vai agresora posmā; tas bija kaut kas radniecīgs V. Eglīša sludinātam jaunklasicismam. Jaunsudrabiņa siltajai vienkāršībai un rāmajai gudrībai, Jaunsudrabiņa tik dzīvi veidotiem lauku cilvēku tēliem Laicēna tā laika mākslas centienos nebija vietas. Bieži par Jaunsudrabiņu runājām, bet allaž Laicēns izteicās mazcieņīgi; viņam nepatikās, ka man patika Jaunsudrabiņa dzejoli, viņš rauca pieri, kad es smējos par jocīgajiem Jaunsudrabiņa feļetoniem dialektā, feļetoniskiem gabaliem, kuŗus autors liek stāstīt vientiesīgam vecūkam Klaucānu

Šieplam. Es savukārt biju sašutis par mēnešrakstā *Druva* iespiesto Pāvila Roziša rakstu *Baltais miers* — Jaunsudrabiņa mākslas raksturojumu. Rozītis, toreiz vēl diezgan jauns dzejnieks, bija Laicēnam tāds kā „kultūras dzejas“ cīņas biedrs, Rozītis bija Laicēna draugs, ko L. visur izcēla un protežēja. Man Rozītis bija pavisam tāls un netīkams. Un īpaši nepatikās, ka minētā rakstā jaunais, vēl negatavais Rozītis nepārprotami skatījās uz Jaunsudrabiņu kā no augšas uz leju (iepriekšējā gadā, raksturodams Skalbi un Akurāteru, viņš uz tiem vis tā nebija skatījies). Laicēns, protams, Roziša rakstu slavēja. Es norūcu caur zobiem: „Rozītim nu vēl ilgi, ilgi jāmacās un jāstrādā, lai tiktu tur, kur Jaunsudrabiņš.“ Laicēns sparīgi noteica: „Rozītis jau tagad ir tur, kur Jaunsudrabs“. 1914. gada decembra vidū *Dzimtenes Vēstnesis* sāka iespiest Jaunsudrabiņa *Atbalsi, Aijas* turpinājumu, tā sakot, Jāņa Baloža liktenīgās, nelaimīgās mīlestības traģēdijas otro cēlienu. Te rudenīgi nobriedušajā valodā un tēlošanā, apbrīnojami veidotajos cilvēkos, kur neviens vilciens ne par daudz, ne par maz, psiholoģiskās problēmas dziļajā tvērumā bija tāda māksla, kuŗā izkusa un pazuda visi Laicēna iebildumi, nemaz nerunājot par Roziša „kultūras slāpju“ vīzdegunību. Es nodomāju: te, *Atbalsī*, gan būs tas īstais klasicisms... — Nāca latviešu bēgulības pirmais laikmets, tiklab Jaunsudrabiņš kā Rozītis atrada mītni Kaukāzā, kur abi sadraudzējās. Vēlāk, kad bija atgriezušies, kad es biju jau ar Rozīti personīgi pazīstams, ieminējos par zināmo Roziša rakstu. R. stāstīja: ja viņš par kādu citu dzejnieku (viņš nosauca vārdu) tā būtu rakstījis, tas būtu aiz dūsmām vai sienā uzlēcis, bet Jaunsudrabiņš bijis labs un laipns, nekad neesot viņam, Rozītim, neko pārmetis.

Beidzot kuŗš bija sabrucis, sākušās veidoties jaunas valstis, radušies jauni konflikti. Kādu mēnesi pirms bermontiādes, *Jaunāko Ziņu* redakciju apmeklēdams, šīs redakcijas

vāk atmiņā palicis Kārlis Miesnieks, pats gaŗš, gaŗš, atnesis gaŗu makšķeres kātu. Viņš runāja īsti piebaldzēniski; Jaunsudrabiņš gan esot mācijies no gleznotāja Korinta, bet: „... tu nesi Loviss Korints, tu esi Jānis Jaunsudrabiņš, tu esi īsts latvietis, un še nu tev makšere (ne makšķere, bet makšere), ko pamakšerēties.“ Pāvils Rozītis, kas nesen vēl Jaunsudrabiņu nevērtēja augsti, tovakar sveica viņu divkārt: vispirms jau rakstnieku biedrības vārdā, būdams tās priekšnieks, un tad pats sava jaunā žurnāla *Ritums* vārdā, teikdams: „Mīlo Jaunsudrabiņ, bez tavas *Vasaras* Ritumam būtu diezgan plāna vasara.“ Jā, *Vasara*, šis priekš diviem gadiem avīzē paziņotais stāsts, vasarīgi gatavā mākslas stilā ietērptais, nu bija nobeigts un visiem lasāms *Ritumā*. Rakstnieku cildināja, runāja par viņa lielo un īsto mieru, viņam bija jāstāv publikas priekšā, jāreaģē uz visu, kas runāts un teikts, bet sirds pilna grūtu bēdu: viņa dzīves biedrene, ilgās slimības pārmākta, atdusējās šķirstā.

Laiks gāja savu gājumu. 1922. gadā *Jannākās Ziņas* lasāms Jaunsudrabiņa romāns *Nāves deja*, kur atkal autoram tuvā liktenīgās mīlestības apmātības problēma, tverta sevīši spilgti, jo notikumi risinās uz vētrinā laikmeta fona austrumnieciskā Kaukāzā. 1924. gada rudenī tai pašā avīzē beidzot nāca *Ziema*, *Aijas* triloģijas trešā daļa, Jāņa Baloža traģēdijas pēdējais, pats drūmākais posms ar nenovēršamo gala konsekvenci — Jāņa pašnāvību. Kāds ļoti karstas, neurastēniskas un neiecietīgas dabas vīrs gan par šādām *Ziemas* beigām bijis tā sadusmots, ka nobāris grāmatas apgādnieku Rapu un solījis uzbrukt autoram ar darbiem, kas, liekas, gan nenotika. (Ja atmiņa nevil, tas bija tas pats vīrs, kas reiz, *Latvja* redakcijā ieņācis, no ielas pasauca policijas kārtībnieku un ar viņa palīdzību gribēja piespiest redaktoru H. Asaru uzņemt avīzē kādu iesūtījumu.) — Nē, Jaunsudrabiņš nebija nekāds pašnāvību sludinātājs, visgaišāk to liecina daudzi vēlāko gadu darbi. Bet, ja cilvēku

traģiskie konflikti prasa traģisku atrisinājumu — autors neizvairās no tāda, arī ja šāds atrisinājums būtu pašnāvība. Jaunsudrabiņa „veselīgums“ tik nepārprotami izpaudies komēdijā *Jo plīks, jo traks*, ko daudz rādīja īpaši lauku skatuves. Biju no laukiem iebraucis Rīgā un 1926. gada pavasarī aizgāju uz minētās lugas izrādi Nacionālā teātrī. Tā bija dienas izrāde svētdienā. Starprīdis. Publikā uzskatīju pašu lugas autoru, kas man smaidīdams leitiski uzsauca: Ģeras Dievas! Nu, kā patīkot luga? Luga man nepatika, un to es arī pasacīju. Man liekas, ka, iedalot cilvēkus divos krasi atšķirīgos „lēģeros“: darbīgajos, skaidrajos lauciniekos un untumainajos, slinkajos, pamuļķīgajos pilsētniekos, luga kļuvusi primitīvi tendenciōza, un tendence Jaunsudrabiņam nepiestāv. Rīdiznieki lugā lkās tik ļoti naīvi un neinteligenti — īpaši tas godīgais jauneklis ar vecmodīgi diletantiskajiem dzejoļiem — ka varētu būt kādi nomaļnieki, ne Brīvības ielas centra cilvēki, kā norādīts lugas tekstā. Autors sacīja: tendenciōzs viņš neesot, kaut darbīgajam jaunsaimniekam pretstatā rādīta kaprišā modes dāma nama īpašniece; no bezdarbības un iedomām ceļoties visādi ļaunumi, piemēram, tās pašas pašnāvības... To viņš gribējis teikt. (Vēl jāpiezīmē: kādam pilsētniekam šai lugā taisni tāds vārds un uzvārds, kāds bija tai laikā pazīstamam lūbniecisku teātra gabaliņu fabricētājam).

Jaunsudrabiņš bija parakstījis līgumu ar A. Gulbi par kopotu rakstu izdošanu. 1926. gada beigās sāka parādīties šis krāšņais izdevums, paredzēts 10 sējumos. Ik sējumu rotāja Jaunsudrabiņa gleznu reprodukcijas krāsās. Sākumā ik gadus kārtīgi iznāca divi sējumi, bet tad Latviju pārņēma saimnieciskā krīze, izdevums apstājās ar 8. sējumu, un Jaunsudrabiņa lugas un raksti par mākslu palika ārpus kopotiem rakstiem. Jaunsudrabiņš uzaicināja mani rakstīt ievadu viņa rakstiem, un tāds tad 1. sējumā arī ievietots. Nedomāju, ka tas būtu labākais no maniem ievadiem, ko esmu devis kopotiem rakstiem,

bet nedomāju arī, ka pats vājākais. Tomēr kāds rakstnieks, kas bija uzcerējis, ka viņu aicinās uzrakstīt šo ievadu, ņemās manējo, vienkārši sakot, tā nosunīt (kādā izplatītā laikrakstā un progresīvi kreisā žurnālā), ka ar tādu bargumu nav saņemts neviens cits, pat krietni mazvērtīgāks mans apcerējums. Jaunsudrabiņš pats man par šo ievadu nav teicis neko, ne labu, ne sliktu. Vispār man liekas (varbūt maldos), ka Jaunsudrabiņu maz interesē tas, ko par viņu raksta; liekas, viņš nav arī sevišķi čakls savām grāmatām veltīto recenziju lasītājs.

1929. gadā *Jaunākās Ziņas* atkal sniedza pagaru Jaunsudrabiņa stāstu *Uršulīte*, kur galvenās varones, jaukās jaunavas Līzes psiholoģijā dažs vilciens ne uzreiz izprotams. Stāsta beigās bija tādas, ka varēja likties: Līze pievienojusies autora tēloto pašnāvnieku pulciņam. Tas bija 1929. gadā. Bet 1935. gadā lasījām tai pašā avīzē stāsta otru daļu, kur tēlots meičas tālākais liktenis; tūlīn sākumā noskaidrots, ka Līzes šķietamā pašnāvība tikai pārpratums. — 1932. gadā populārais nedēļas žurnāls *Atpūta* iespieda Jaunsudrabiņa lielo romānu *Jaunsaimnieks un velns*; to izlasīju pa numuriem. Tas nu tiešām liels darbs — un ne jau apjomā vien. Bet varu teikt, ka man šis darbs bijis svešākais un tālākais no visiem mīļā rakstnieka diždarbiem — iemesls, varbūt, pa kādai tiesai tas pats, kādēļ nespēja kļūt tuva komēdija *Jo plīks, jo traks*. Pagāja četri gadi, atkal *Atpūtā* jauns Jaunsudrabiņa romāns *Neskaties saulē*, problēmā īsti „jaunsudrabiņisks“ — romāns, ko es tāpat izlasīju pa numuram vien. Romāna beigās rakstnieks Bajārs, murgaini nejaukās otrās laulības iedragāts, arī it kā meklē mieru labprātīgā nāvē. Saku „it kā“, jo ir tā, ka viņš varētu būt arī nenogalinājies, varētu „celties augšā“, līdzīgi *Uršulītes* Līzei. Un Aglonas klostera māsas Antonijas gaišais tēls, kas romānā tikai pavidēja, varbūt kādā citā darbā iespīdētos spīgtā spožumā?

1933. gadā Jaunsudrabiņš otrreiz zīmēja

vāku manai grāmatai. Šoreiz tā bija dzejoļu grāmata — Valtera un Rapas apgādātā *Atvasara*. Zīmējums tiešām skaists: nodzeltējis rudens kļavs pie baznīciņas. Tagad nevaru saprast, kādēļ man toreiz šī jaukā baznīciņa nepatika. Biju tik nekaunīgs, pateikt to zīmējuma autoram. „Kā, vai tad man biedrības māju vajadzēja zīmēt?“ brīnījās Jaunsudrabiņš.

1937. gadā uz gada beigām *Jaunākās Ziņas* atkal varēja lepoties ar Jaunsudrabiņa romānu. Šoreiz tas bija no „lielās pasaules“: saucās *Kapri*, un darbība norisinājās slavenajā salā, bet centrālā figūrā — latviešu meitene no Rīgas, tikpat jauka kā Līze *Uršulītē*, bet arī ar dažu ne uzreiz un ne katram saprotamu psiholoģisku raksturību. Bet cik brīnišķīgi bija notēlota internacionālā Kapri tūristu sabiedrība, arī tas latviešu gleznotājs ar savu „čau“ izsaucienu, gleznotājs, kuŗa prototips agrāk runāja par Jaunsudrabiņu ar nievu. Laikam šis Kapri romāns bija tas, par ko atzinīgi izteicās V. Eglītis, kas arī agrāk lūkojās uz Jaunsudrabiņu kā no kalnu augstumiem. Satikāmies reiz ar V. Eglīti pie Rapas grāmatnīcas loga, un viņš sāka ar mani runāt. „Ziniet,“ viņš starp citu sacīja, „tas Jaunsudrabiņš izaudzis par ievērojamu rakstnieku. Frančiem jau nu vēl netiek līdz, bet par skandināviešiem gan par visiem pārāk.“ — Citreiz vēroju, kā ielas stūrī pie *Jaunākām Ziņām* sastapās abi 1877. gadā dzimušie latviešu rakstnieki — Viktors Eglītis un Jānis Jaunsudrabiņš. Viņi mīlīgi viens otram uzsmaidīja, draudzīgi parunājās. Atmiņā nāca Eglītis (kas tagad arī esot aizgājis velos) dažādā skatījumā. Bija laiki, kad viņu redzēja ar apbrīnojamo gara aristokrata bārdu, pēc tam viņam bija tādas pat aristokrātiskas ūsas un beidzot — pilnīgi noskūta seja.

Bet Jaunsudrabiņš? Arī viņš 1937. gadā, mūža sestās desmitēs nobeiguma gadā, bija nolēmis šķirties no skaistās un tik pazīstamās bārdas. Kad viņu pirmo reiz redzēju bez bārdas, pazīnu tikai pēc smaida, un tai

brīdī man šķita, ka arī šis smaids būtu jaukāks bārdas aplodā. Jaunsudrabiņa jaunā izskata fotoattēls parādījās *Atpūtā*. Es aizsedzu attēla parakstu ar roku, pasaucu sievu, teicu: „Uzmini, kas ir šis latviešu rakstnieks?“ Viņa lūkojās, lūkojās, jautāja: „Vai es viņu esmu redzējusi?“ — „Dažu labu reizi, kaut personīgi pazīstami neesat.“ — „Vai viņš pazīstams rakstnieks?“ — „Viens no mūsu labākajiem, no mūsu klasiķiem.“ — Viņa lūkojās, lūkojās, kratīja galvu: nevar uzminēt. „Tas ir Jānis Jaunsudrabiņš,“ atņēmu roku. — „Tiešām!“ — 1937. gada beigās vai 38. gada sākumā bija liela literāra sanāksme J. Rāpas dzīvoklī. Bija ieradusies arī tādi dzejnieki, kas maz apmeklēja privātas literāras sanāksmes; bija Plūdons un sēdēja savrup nošķīries neapgaismotas istabas vaļējās durvīs; bija arī Jaunsudrabiņš, gan neturēdamies tik savrupi. Otrā dienā man Zenta Mauriņa jautāja: „Kas bija tas pavecais kungs, kas izskatījās pēc Āronu Matīsa un sēdēja blakus Ersam? Atvadoties viņš man sniedza roku. Es viņu ne-

pazinu.“ — „Tas taču bija Jaunsudrabiņš.“ — „Ko jūs sakāt?“

Satraukumu pilnajā 1939. gada rudenī *Jaunākās Ziņas* numuru pa numuram lasīju Jaunsudrabiņa romānu *Nauda*, vienu no dižākiem viņa darbiem. Atceros Kārļa Štrāla piezīmi par galveno sievieti romānā, par Floru Rezgali: tik ļauna un nesievīšķīga sieviete, bez mazākā cildenuma, labuma un maiguma, neesot tēlota mūsu rakstniecībā, tā pārspējot Strindberga tēlus. — Bet šī sieviete neuzveica vīrieti, kā to spēja Aija un Auguste (*Neskaties saulē*). Beigās šai Florai vajadzēja atkāpties.

Raibajos pārveidību un ciešanu gados šad tad tiku gan saticis Jaunsudrabiņu un runājis ar viņu, bet šis atmiņas vēl par daudz jaunas. Nu esam abi svešumā, gan katrs savā joslā. Abi esam saulesrieta cilvēki. Bet abiem mums tās pašas „vienas sāpes un vienas cerības“. Grūti mums sastapties personīgi. Sūtu tikai mīļākos sveicienus tam, kas nesen varēja sev sacīt: piecdesmit gadi ziedoti tautai, dzejai, mākslai.

16. I 47.

Pāvils Gruzna

SVEICIENS UN VEĻĒJUMS

draugam Jānim Jaunsudrabiņam
50 g. darba jubilejā, Grēvenē.

*Par pussimts darba gadiem garciem,
Kā zivis tautā laidis bariem,
Gan gleznas kolorētiem klāstiem,
Gan grāmatas it jaukiem stāstiem
Un guvis slavu, godu esi.
Bet bārdu, ko tik cēli nesi,
Tu mākslai uzupurēt spējis,
Vai ķlūmē spinningauklā sējis . . .
Es vēlos, kā to Blauman's teicis,
Kad Tevi reiz bez bārdas sveicis,
Lai ataudzēta viņa ķlūtu,
Tā tagad īsta „jaunsudraba“ — būtu!*

GRIEĶU DRĀMA

B. KOMEDIJA.

1. Komēdijas sākumi Grieķijā un Sicīlijā.

Grieķu komēdijas vēsturē cieši saistīta ar traģēdijas vēsturi. Abi šie drāmas veidi, viens otru papildinādami un ietekmēdami, izauguši no Dionīsa kulta. Kā traģēdija, pēc Aristoteļa liecības, radusies no ditiramba, tā komēdija savu sākotni dabūjusi no falliskām dziesmām, ko dziedāja svētku procesijās, apstaigājot laukus un nesot auglības simbolu fallu, kā to apraksta Plūtarchs: „Tradicionālie Dionīsa svētki senos laikos tika svinēti, tautai jāutrā gājienā ejot. Tika nesta vīna krūze un vīnkoka zars; tad kāds vilka āzi, cits sekoja, nesdams grozu ar žāvētām viģēm, un visbeidzot nesa fallu (*Plut. de cupid. divitiarum* 8).

Šādu gājienu sauca par kōmu, no kā arī komēdijas nosaukums (gr. kōm — ōditia „kōma dziesma“). Svinēt kōmu nozīmēja ne tikai procesijā apstaigāt laukus, bet arī dzīrot un pēc tam kļīst pa ielām, jāutri dejojot, dziedot un klaigājot.

Bez šādiem gājieniem senie autori min vēl braucienus ratos, ko var pielīdzināt vēlāko karnevālu procesijām. Braucēji raidīja pre-timnācējiem vai skatītājiem zobgalīgas piezīmes, tie savukārt nepalika parādā. Asprātības, joki un smieklī, dziesmas un klaigas, pa starpām rupības un lamu vārdi — viss tas saplūda jāutrā tracī. Šādi svētki jau paši par sevi bija komēdija, prōtams, nesakarīga un primitīva, kuŗu vajadzēja tikai tālāk izveidot un ietērt literārā formā.

Starp pirmajiem dzejniekiem, kas sākuši rakstīt komēdijas saistītā valodā (prōzā komēdijas, tāpat kā traģēdijas, grieķi nerakstīja) ap 570. g. pr. Kr. bija pazīstams kāds Sūsariōns no Megaru apgabala. Viņš esot megariēšu komēdiju pārnēsis Atikā, kur

Peisistrata laikā to tālāk izveidoja dzejnieki Mills un Maisōns. Bet arī viņu lugas nebija vēl īstas komēdijas.

Ap šo laiku literārā komēdija izveidojās arī kādā citā grieķu kultūras stūrī — Sicīlijā. Tās slavenākais pārstāvis ir Epicharms (dzimis ap 520.—500. g. pr. Kr.). Epicharma nopelns bija tas, ka viņš savās lugās attīstīja secīgu drāmatisku darbību, saistot notikumus sakarīgi un dodot tiem atrisinājumu pēc traģēdijas parauga. Vīlu savām komēdijām viņš izvēlējās gan no dzīves, gan no mīto-lōģijas. Viņam piedēvēto lugu skaits svārstās starp 36 un 52. Jānožēlo, ka nav uzglabāta neviena Epicharma komēdija, kas ļautu spriest par viņa lugu struktūru un raksturu. Šķiet, ka dzejniekam bija laba novērošanas un izdomas spēja, kuŗai pievienojās vēl viegla zobgalība. Piemēram, mīto-lōģiskā lugā *Hēbes kāzas* bija aprakstīts Poseidōna brīnišķīgais loms un olimpīšu dzīres. Tur uzskaitīti daudzi jūras dzīvnieki, kuŗu nosaukumiem bija pievienoti gaŗi un skanīgi, bet reizē arī reāli un gleznaini epitēti. Šis interesantais fantazijas un reālisma sajaukums redzams arī kādā fragmentā, kas pieder lugai *Būsīrīds*. Tur kāds stāsta par varoni Hēraklu, kas mīelojas pie galda: „ja tu redzētu, kā viņš ēd, tu nomirtu no smieklīem: rīkle viņam gūrkst, žokli čīkst, priekšzobi klab, dzerokli šņirkst, ar degunu viņš šņāc un ausis kustas vienā kustēšanā.“

Epicharma komēdijās bija arī morālīzējošais elements. Ne par velti viņu uzskatīja par filozofu. Dažas Platona idejas bija atrodamas jau Epicharma lugās. Epicharms pirmais atklāja grieķiem komēdijas īsto būtību. Viņš ir lielo, atisko dzejnieku skolotājs, un Platonam varbūt taisnība, ja viņš apgalvo,

ražu. Galvenais, ko prasīja no dzejnieka, bija izgudrošanas spēja un asprātība. No dzejnieka neprasīja patiesīguma: viņam vajadzēja mācēt atrast ārvien jaunas situācijas un paņēmienus, ar ko smidzināt publiku, viss cits viņam tika piedots. Tāpēc arī vietas un laika vienība, kas stingrāk tika ievērota traģēdijā, te nedrīkstēja ierobežot dzejnieka fantaziju. Ja vajadzība prasīja, dzejnieks varēja pārcelt savus varoņus uz debesīm vai arī viņus vest pa nezināmiem ceļiem uz kādu putnu valsti starp debesi un zemi, vai pat aizvest viņus mirušo valstī. Viņš varēja orchestrā sasaukt mākoņus vai likt dejojot lapšenēm. Komēdiju dzejnieka brīvība bija gandrīz neierobežota, un publika prasīja tikai vienu: lai dzejnieks tai dotu izdevību uzjautrināties un izsmieties.

Šādam komēdijas raksturam atbilst arī tur attēlotās personas. Komēdiju varoņi nepazīst neko nopietnu vai dziļu. Viņi neprot mīlēt, ne atdoties kādām cēlām vai dziļām jūtām. Viņiem maz pienākuma apziņas un pieklājības sajūtas. Viņi dažreiz liekas prātā jukuši, — tik bērnišķīga un nesakarīga ir viņu rīcība, kas skatītājos rada smieklīgu efektu.

Vecatiskā komēdija izsmej visu, kas jauns un neparasts. Tāpēc tā izturas naidīgi pret sofistiem, filozofisku audzināšanu, greznību un citām tā laika jaunām parādībām. Tā nebaidās no pārspilējumiem un, ķengādama savus pretiniekus, tā rāda tos karikatūriskā zīmējumā. Politikā šī komēdija uzbrūk tiem, kas ieguvuši varu un kuņu trūkumi un vājās puses visiem ir redzami. Tikpat lielu brīvību vecā komēdija atļāvās izteiksmes ziņā: izaugusi no lauku svētkiem, kuņus sviņēja par godu viņa dievam, šī komēdija lietoja rupjus un nepieklājīgus tautas valodas izteicienus, kādus vairs nepieļāva jaunatiskā komēdija.

No vecās komēdijas pārstāvjiem priekš Aristofana kā galvenie minami: Kratins, Kratēts, Ferekrats, Eupolids, Platons (nav samaināms ar

filozofu Platonu!). No šo dzejnieku darbiem uzglabājušies tikai fragmenti, tāpēc pie tiem nekavēsimies. Toties mūsu interesi var saistīt Aristofans (445.—385.), un kuņa komēdijām līdz mūsu dienām uzglabātas vienpadsmit.

Aristofana komēdijām, kas pieder viņa literārās darbības pirmajam posmam, piemīt nebēdīgas drosmes un cīņas gars. Sevišķi nikni viņš uzbrūk saviem politiskajiem pretiniekiem. 425. gadā pr. Kr., kad Peloponnēsas karš vēl bija pilnā spēkā, un tikai viens otrs paklusām iedrošinājās runāt par mieru, Aristofans Lēnajos nāca publikas priekšā ar *Acharniešiem*, kur viņš asprātīgā formā aģitē par mieru. Lugas saturs šāds: kādam zemniekam Dikaiopolidam, kas atstājis laukus un kopā ar citiem Atikas iedzīvotājiem uzturas pilsētā, ir sen jau apnicis karš, kas turpinās sesto gadu. Bet par mieru nav ko sapņot, kamēr tam pretojas Acharnu dēma vecie ogļinieki (tos tēlo lugas koris, tāpēc luga arī nosaukta *Acharnieši*). Te attapīgajam zemniekam prātā ienāk gudra doma — saligt separātu mieru ar ienaidnieku. Gan viņu par to taisās nomētāt akmeņiem acharnieši, un viņam draud karavadonis Lāmachs, bet Dikaiopolids nav iebaidāms. Lugas otrā daļā Dikaiopolids jau bauda visus salīgā miera labumus: nospraudis tirgus laukuma robežas, viņš izsludina brīvu tirdzniecību. Drīz ierodas tirgotāji, kas, runādami dažādās grieķu izloksnēs (tās dzejnieks prot veikli atdarināt), piedāvā savas preces. Kāds boiōtietis atvedis zosis, zaķus un citus gardumus, starp kuņiem netrūkst pat zušu no Kōpaidas ezera. Arī Lāmachs atsūtījis cilvēku, kas, naudu rokā turēdams, gribētu nopirkt ko ēdamu. Bet Dikaiopolids atsakās viņam pārdot.

Tad paralēlā tēlojumā rādītas komēdijas beigas. Lāmachs saņem rīkojumu steidzīgi doties uz fronti:

*Tev karvadoņi lika tūdaļ doties prom
Ar lielu steigu, līdzī nēmot kareivjus,*

*Un sargāt ieejas, kur plosās sniegunis;
Jo Chojos, lūķ, un pašos Chitros iebrucis
Kāds boiōtiešu laupītāju esot pulks.*

Tai pašā brīdī arī Dikaiopolidam pienāk ziņa, ka viņam steidzīgi jāiet uz dzirēm:
*Uz mielastu tev žigli vien ir jāpošas,
Jo Dionīsa priesteris pats aicina.
Tad pasteidzies! Jau visi gaida tevi sen,
Un viss, kas dzirēm vajadzīgs, ir sarikots:
Stāv galdi, klīnes, segas, galvu spilveni,
Un vainagi, un mirres, saldi gardumi,
Un jautras meičas, sēzamkūkas, plāceņi,
Un dejojājas atnākušas skaistākās.
Tik tevis trūkst. Ar skubu steidz uz mie-
lastu!*

Tā viņi abi aiziet, Lāmachs uz fronti, Dikaiopolids uz mielastu. Un abi reizē atgriežas: Lāmachs vaidēdams no dabūtiem ievainojumiem un tikko kājas vilkdams, bet Dikaiopolids arī ne visai stiprs uz kājām un jautrā omā būdams. Ar šo kōmisko parallēlskatu beidzas luga un koris atstāj orchēstru dziedādams un dejojams.

Lugā daudz asprātības un humora. Netrūkst arī dīvdomību un tās atklātības izteiksmē, ko pieļāva vecā komēdija. Autors mācējis uztvert momenta stāvokli un ar kōmisku veiklību attēlot vienas pilsoņu daļas ilgošanos pēc miera.

Miera problēma iztirzāta vēl divās lugās: komēdijā *Miers*, kas sacerēta 421. gadā, kad izbeidzās Peloponnēsas kara pirmais posms, un *Līsistratē*, kas tika izrādīta 411. gadā, kad karš turpinājās no jauna. Pēdējā lugā par kara izbeigšanu aģitē sievietes, kas, atēnietes Līsistrates pamudinātas, šķīšas no saviem vīriem tik ilgi, kamēr tie beidzot sader mieru. Dažas jautras vietas šai lugā ir ar piedauzīgu raksturu.

Luga *Jātnieki* (424. g.) vērsta pret tā laika pazīstamo dēmagogu Kleōnu. Vispār te autors parāda Atēnu demokrātijas vājās puses. *Jātniekiem* trūkst tās jautrās asprātības, kāda atrodama *Acharniešos*. Toties te ir dzēlīga satīra, kādas nav nevienā citā Aristofana lugā.

Mākoņos, kas tika izrādīti 423. g., Aristofans izsmej sofistus un jauno virzienu izglītībā. Pie sofistiem viņš pieskaita arī Sōkratu, kas ir galvenā lugas persona. Aristofans te izturas netaisni pret Sōkratu, viņa mācību neizprazdams un viņu pašu kariķēdams, kas izskaidrojams ar to, ka Sōkrats lietoja to pašu metodi un ārējos mācības paņēmienus kā sofisti. Savā lugā Aristofans tēlo Sōkratu kā dabas kulta cienītāju, ateistu un jaunu ideju paudēju, kas satricina vecās morāles pamatus un samaitā jaunatni.

Kāds atēnietis Strepsiads, iekritis parādos, prāto, kā no tiem tikt vaļā. Viņš dzirdējis, ka Atēnās saradies daudz sofistu, kas mākot veikli runāt un pataisīt melnu par baltu. Tie protot arī citiem iemācīt savas gudrības. Starp tiem sevišķi daudzina Sōkratu. Tāpēc Strepsiads nolemj sūtīt pie Sōkrata savu dēlu Feidipidu, lai tas, piesavinājies sofistu gudrības, mācētu tiesā pierādīt, ka tēva parādi nav jāmaksā.

Tā kā dēls sākumā nav piedabūjams iestāties Sōkrata skolā, Strepsiadam nekas cits neatliek, kā pašam vecuma dienās iet skolā, lai iemācītos jaunās gudrības. Viņš ierodas Sōkrata „gudrotavā“ un atrod Sōkratu šūpojamiem augsti pakārtā grozā. Jautāts, ko viņš tur darot, Sōkrats atbild:

Es pastaigājos gaisā, sauli pētīdams.

Iestājies Sōkrata skolā, Strepsiads iepazīstas ar jaunām mācībām. Viņš dabū zināt, ka zibeni un pārkonu nesūta vis Zevs, kā tauta tic, bet ka tie nāk no mākoņiem. Bet, tā kā vecumā viņam ir „caura galva“ un viņš tūdaļ aizmirst to, ko iemācījies, Sōkrats, neapmierināts ar šādu skolnieku, to padzen. Tagad Feidipids apņemas tēva vietā klausīties Sōkrata lekcijas. Viņam ir labāki panākumi, un viņš drīz iemācās veiklas argumentācijas paņēmienus un tos arī izlieto praksē. Sastrīdējies ar tēvu, viņš to piekauj, un, kad Strepsiads pārmet dēlam nepateicību, Feidipids noraida tēva pārmetumus:

Feidipids:

Bet saki man, vai netiki tu mani mazu kūlis?

Strepsiads:

Jā gan, to kādreiz darīju, bet vēlēdams tev labu.

Feidipids:

Nu, paklausies, ja sist ir tiešām labu kādam vēlēt.

Vai tiesības man arī nav vislabāko tev vēlēt? Pēc tavām domām bērņus gan par nedarbiem var sukāt?

Bet tēvus nē, — jo piestāvot tik bērņiem šādas lietas.

Es iebilst varu tev, ka vecie otru reiz ir bērņi,

Un tāpēc tie jo bargāku ir sodu pelnījuši, Jo mazāk grēkot piederas tiem, šādos gados esot.

Dēla argumentu pieveikts, Strepsiads nolād to dienu, kad viņam ienāca prātā Feidipidu sūtīt skolā pie Sōkrata. Atriebdamies viņš pielaiž Sōkrata mājai uguni. Kad Sōkrats, no dūmiem smakdams, vaicā, ko Strepsiads, pa jumtu kāpaļādams, darot, tas atbild ar paša Sōkrata vārdiem:

Es pastaigājos gaisā, sauli pētīdams.

Stāsta, ka arī Sōkrats esot bijis starp Mākoņu izrādes skatītājiem un esot labsirdīgi smējies, līdz ar pārējo publiku.

Lapsenēs, ko izrādīja 422. gadā, Aristofans zobo atēniešus par viņu tieksmi uz prāvošanos. Kamēr Mākoņos tēvs cenšas pierunāt dēlu iet mācīties pie sofistiem, Lapsenēs dēls grib atrunāt tēvu no viņa kaislības uz tiesas procesiem. Ka luga nav bez politiskas tendences, rāda jau galveno personu vārdi, jo tēvs saucas Filokleōns (t. i. Kleōna atzinējs), bet dēls Bdelikleōns (t. i. Kleōna nicinātājs). Kopš Kleōns panācis, ka hēliastu (Atēnu tiesnešu) alga paaugstināta līdz 3 oboļiem dienā, daudzi atēnieši neko citu negrib vairs darīt, ka tikai būt par tiesnešiem. Pie tādiem pieder arī vecais Filokleōns. Cik svarīgs un goda pilns viņam šķiet hēliasta

amats, par to viņš pats liecina šādiem vārdiem:

Un tūdaļ no šim pašām margām te, lūk, es argumentēdams tev teikšu,

Ka ķēn:ņa varas nevienas nekur par mūsējo augstākas nava:

Jo vai tad kāds laimīgāks bija vai būs par tiesnesi Atēnās cilvēks?

Nav paspējis izkāpt no gultas vēl viņš, kad tūdaļ no rīta jau ielenc

Visapkārt to turīgu dižvīru bars, un sveicinot pienāk kāds klātu,

Un draudzīgi man savu roku viņš dod, kas zagusi pilsētas mantu,

Un klanās jo zemu man iztapdams viņš, un raudošā balsī tad lūdžas:

Jel apžēlo, tētīt, un nedusmojies, arī pats kādreiz palaidis pirkstus

Tu būsi, kad amatā stāvēji vai kad uzturu kareivjiem pirki.

Viņš nebūtu pazinis mani nekad, ja attaisnots nebūtu reiz jau...

Pēc lūgumiem šādiem jo padevīgiem es laipnāku ģīmi tad taisu

Un nedaru, iegājis iekšā, neko no tā, ko tam solījis tiku,

Bet uzklausu vienādi lūdžējus tos, kas meklē no soda tikt vaļā.

Un kādus tik glaimus un runas, ak vai, tad nenākas tiesnesim dzirdēt!

Par postu un trūkumu vienī tad raud un patiesai nelaimei pieliek

Tie klātu vēl citas, līdz apnicis sen ir klausīties man viņu gaudās,

Ir daži, kas pasakas stāstīt mums mēdz un Aisōpa fābulas jautras,

Bet citi, tie jokot un smīdināt mīl, viņus klausoties plīst var no smiekliem.

Un mīksta ja sirds mums vēl tapusi nav, tad bērņus vēl uzved kāds augšā,

Gan skuķus, gan zēņus, tos vezdams pie rokas, un tagad tik koncerts iet vaļā:

Jo, nokārtām galvām, kā jēri tie brēc, bet tēvs viņu vietā jau gauži

Kā dievus mūs asārām acīs tad lūdz, lai piedodam, žēlojam viņu;

Šai lugā iztirzāta sociāla problēma: kāds nabadzīgs zemnieks atradis bagātības dievu Plūtu, kas ir akls. Lai padarītu Plūtu redzīgu, zemnieks aizved viņu uz Asklēpija svētnīcu. Kad Plūts atdabūjis acu gaismu, visā pasaulē notiek brīnišķīga pārmaiņa: krietnie cilvēki top bagāti, bet viltnieki un sikofanti (denunciānti) cieš trūkumu. Plūts beidzot tiek aizvests uz Akropoli, kur turpmāk viņš mājās, lai valstij un ļaudīm nekad nepie-trūktu bagātības.

Bagātība ir Aristofana vājākā luga, ko dzejnieks rakstījis vecumā, kad viņa spējas bija jau vājinātas, kad lugu sižeti bija apsi-kuši un politiskie apstākļi vairs nebija iz-devīgi komēdiju sacerēšanai.

Aristofanu var raksturot kā konservatīvu tradīcijas cilvēku, kas aizstāv veco, labo kārtību un raugās ar neuzticību uz to, kas jauns. Viņš, piemēram, cildina Aischilu, bet uzbrūk Eurīpidam tā reālistiskā virziena dēļ. Tāpat viņš ir opozīcijā pret tā laika populārajiem demokrātu partijas vadoņiem. Viņš atklāj negodīgos sofistu paņēmienus audzināšanā. Reliģijā viņš atzīst parastos tautas ieskus, lai gan savās lugās apietas ar dieviem bez kādas godbijības, bieži nostatīdams tos smieklīgās lomās.

Aristofanam bija lielas spējas uztvert lietu kōmisko pusi un to veikli attēlot lugā. Fantazijai viņš prata pievienot asprātību un grāciju. Viņa lugu personas ir tomēr drīzāk tipi nekā individuāli raksturi. Tā Sōkrats *Mākoņos* nav attēlots kā vēsturiska persona, bet kā vispārīgs sofista tips, falsificētas zinātnes pārdevējs. Aristofana tipiem ir vispārīgs raksturs; sīkumi un individuālās īpatnības tur atmestas. Šie tipi ir attālināti no dzīves īstenības vēl citādā ziņā: vecatiskajai komēdijai nepietiek mērena izsmieklā, tā prasa kōmisku pārspīlējumu. Cilvēku vājās un smieklīgās puses tur attēlotas spilgtākām krāsām un raksturīgākām līnijām, nekā tās dzīvē atrodamas, tāpēc vecatiskā komēdija ir tuva karikatūrai.

3. Vidējā komēdija.

Vecā komēdija, ko pārstāv Aristofans un viņa laika biedri, izbeidzas līdz ar 5. gadu-simteni. Runādams par šīs komēdijas izzu-šanu, Horātijs (*Dzejas mākslā*, 284) saka:

Bailīgi aplūsa tā, kad ņemta bija tiesība zākāt.

Ne tikai likums, kas aizliedza personīgus uzbrukumus valstsvīriem un kā nolūks bija neatļaut partiju sadursmes un cīņas asumus, bet arī pilsoņu turības samazināšanās pēc Peloponnēsas kara bija par iemeslu vecās komēdijas panīkšanai, jo pilsoņi vairs nevarēja atļauties greznību ziedot chorēģijai (drāma-tisko košu uzturēšanai) tādas summas kā agrāk. Vajadzēja ierobežot vai pavisam at-mest kori. Bez tam lielā mērā bija apsiukuši komēdijas fantastiskie sižeti, un tās pārspī-lētie joki atkārtodamies sāka publikai ap-nikt. Komēdijai, lai tā būtu piemērota jau-niem apstākļiem un publikas gaumei, vajadzēja pieņemt citādu veidu.

Lai kā no 4. g. s. sākuma līdz apmēram 330. gadam Atēnās pastāv tā saucamā vi-dējā komēdija, kas uzskatāma kā pār-ēja no vecās komēdijas uz jauno. Vidējā komēdijā trūkst politiskas satiras un pārspī-lētas fantazijas. Tā kā vairs nav atļauts iz-smiet valstsvīrus un aizkart politiskus tema-tus, komēdiju autori sāk parādēt dzejniekus, filozofus un arī mītoloģiskas personas — va-roņus un pat dievus, pārveidojot traģēdijās drāmatizētos mītus par farsiem un dievus un varoņus pataisot par jokdarjiem.

Lai gan neviena vidējās komēdijas luga nav uzglabāta līdz mūsu laikiem, aptuvenu jēdzienu par šo komēdiju tomēr dod daži romiešu dzejnieku pārstrādājumi. Tā Archi-pa komēdija *Amfitriōns*, kā šķiet, ir nodere-jusi par paraugu Plauta lugai *Amphitruo*. Tur Jupiteris pieņem Amfitriōna izskatu, kamēr Merkurijš pārvēršas par Amfitriōna sulaini Sōsiju, un tā abi dievi, uz skatuves vairāk-kārt tēlodami Amfitriōna un Sōsija lomas, meklē dēkainus piedzīvojumus, starp citu,

piekrāpdami Amfitriōna sievu Alkmēni. Šāda rotaļāšanās ar reliģiskiem mītiem rāda, ka reliģija izglītoto aprindās bija zaudējusi agrāko nozīmi, un dievu attēlošana vieglprātīgās un pavedēju lomās vēl vairāk profanēja reliģiju ļaužu acīs.

Pazīstamākie vidējās komēdijas pārstāvji bija Antifans, Eubūls, Anaksandrids un Aleksids. No viņu lugām uzglabātas tikai niecīgas atliekas.

4. Jaunā komēdija.

Jaunā komēdija pieder jau aleksandriskajam laikmetam, kad Grieķija ir zaudējusi patstāvību, un Aleksandra Lielā iekarojumi austrumos ir izplatījuši grieķu kultūru no Tauridas (Krimas) un Gallijas (Dienvidfrancijas) ziemeļos līdz Ēģiptei un Kirēnei dienvidos un no Indas upes austrumos līdz Hērakla stabiem (Gibraltāram) rietumos.

Sakarā ar pārgrozībām, kas bija notikušas grieķu tautas sociālajā iekārtā un tikumos, mainījās arī komēdijas saturs un raksturs. Stingrās ģimenes dzīves vietā ieviesās brīvi sakari ar izsmalcinātām un izglītotām hetairām. Agrākās dievticības vietā nāca ierobežota māņticība vai sekls ateisms. Varoņīgus brīvības cīnītājus apmainīja algoņņi. Uz šā fona tad arī veidojās jaunās komēdijas tipi.

Atteikusies no politikas, jaunā komēdija pievērsās pilsoņu privātai dzīvei, no kuŗas tā smel savu saturu. Savā attīstībā komēdija top arvien reālāka un atspoguļo patieso dzīvi, sevišķi tās negatīvās puses.

Jaunajā komēdijā sastopami dažādi tipi: tur ir skopi veči un izšķērdīgi dēli; viltīgi vergi, kas ir par starpniekiem saviem jaunajiem kungiem viņu mīlestības lietās vai arī palīdz izkrāpt no skopā tēva kādu summu naudas. Tur rādīti nekautrīgi „parazīti“, t. i.

cilvēki, kas dzīvo uz turīgo rēķina, tiem izdabādami un glaimodami; lielīgi kareivji, kas plātās ar saviem varoņdarbiem, bet īstenībā ir glēvuļi; vergu tirgotāji un savedēji bez goda un kauna, kuŗu vienīgais mērķis peļņa un nauda, tāpat viltīgas un veiklas hetairas, kas izmanto savtīgos nolūkos visus, kam gadījusies nelaime iekrist viņu tīklos.

Ievērojamākais no jaunās komēdijas pārstāvjiem ir Menandrs (343.—290. pr. Kr.). Viņa lugu daudzie fragmenti jaunākos laikos papildināti ar vērtīgiem papīrusu atradumiem. Papīrusos atrastie fragmenti, kas, kopā saskaitīti, ir ap 1600 rindu, pieder lugām *Šķirējtiesa* (*Epitrepontes*), *Samiete* (*Samiā*), *Nogrieztā matu pīne* (*Perikeiromenē*) u. c. Atrastie prāvie fragmenti rāda, ka Menandrs ir dzejnieks ar smalku drāmatisku instinktu. Viņa nolūks nav smēdināt skatītājus, tāpēc viņš nelieto ārējus efektus, kā to darīja daži viņa priekšgājēji un laika biedri, bet galveno uzmanību vērs uz lugas personu iekšējiem pārdzīvojumiem. Bizantijas Aristofans Menandru raksturo šādiem vārdiem: „Menandrs un dzīve, kuŗš no jums kuŗu imitējis?“ Tomēr Menandrs ne vienkārši kopēja dzīvi, bet mākslinieciski to atdarināja. Tāpēc viņa tēli bija plastiski un spēcīgi veidoti.

Bez Menandra jauno komēdiju pārstāv Filēmons, Dīfils, Apollodōrs, Poseidīps un citi, — pavisam minēti 64 jaunās komēdijas autori. Šis lielais dzejnieku skaits izskaidrojams ar to, ka šai laikā izrādīja ne vairs 1 komēdiju pretī 3 traģēdijām, bet tika izrādīts vienāds traģēdiju un komēdiju skaits.

Visumā jaunā komēdija palika līdz savām beigām cieši ieaugusi Atikas zemē. Līdz ar filozofiju tā pauda smalko atisko garu un padarīja Atēnas par augstākās izglītības centru līdz pat romiešu laikiem.

C H R O N I K A

AUGSANA, AUDZESANA UN AUDZINĀSANA

Viss, kas ir dzīvs, aug un vairojas. Tā ir katras dzīvas būtnes pazīme, ka viņa aug, kaut ko no savas apkārtnes uzņemot kā barību un tai pašā laikā arī no sevis kaut ko apkārtnē atdodot. Dzīvības spēks dabā ir tik liels un neatvairāms, ka viņa iedzīvinātā sēkla, uzkrītot uz klints, izkausē cieto masu, ielaiž tanī saknes un izaug par lielu koku. Augšana ir pirmatnēja dabas parādība, kas zemes virsū uztur un veido bezgalīgo dzīvības ķēdi. Audzēšana jau ir mākslīga iejaukšanās dzīvās dabas attīstības procesā. Viņa nozīmē apstākļu sagatavošanu dzīvu būtņu iedīgļējuma attīstībai, šo būtņu izvēli un piepalīdzību viņām augšanas un attīstīšanās gaitā. Saka: audzēt mežu, audzēt labību, audzēt saknes, audzēt lopus, audzēt bērnus u. t. t. Audzināšana ir speciāls audzēšanas izveidojums. Viņai pakļauta dzīvo radījumu īpašību individuālā kopšana un veidošana. Audzināšanu parasti attiecina tikai uz cilvēku. Bet viņu ar zināmu tiesību var attiecināt arī uz dzīvniekiem vai pat stādiem, jo runā par stādu kultūru, par tīrasiņu mājas kustoņu izaudzēšanu, par dzīvnieku dresūrām u. t. t. Viss tas lielākā vai mazākā mērā atgādina cilvēku audzināšanas darbu. Audzināšana ir fiziska un garīga. Pirmā attiecas uz miesas, otrā uz gara spēju izkopšanu. Fiziskā audzināšana ietver sportu un citas fiziskās kultūras nozares. Garīgas audzināšanas mērķis ir izkopt cilvēka garīgās spējas, iemācīt cilvēku izturēties ar godbijību kā pret pašu cilvēku, tā arī pret lielo un bezgalīgo dabu, kā arī pret to, kas stāv aiz šīs dabas un pāri redzamai un jūtamai dabai, iemācīt cilvēkiem orientēties labai un saskaņotai dzīvei nepieciešamos un nerakstītos sadzīves likumos vai noteikumos, kā arī audzēkņus ievingrināt šo likumu un noteikumu pildīšanā.

Meža zvēri, putni un zivis vairāk paši aug, bet cilvēki ne tikai aug, bet ir arī audzināmi. Zvēriem ir nemaldīgi instinkti, kas tos dzīvē visur vada, kurpretim cilvēkam tādu instinktu ir maz un tam viss dzīvei nepieciešamais jāiemācās. Augot savvaļā, dzīvā radība pa labai daļai jau nelaikā aiziet bojā cīņā pastāvēšanas dēļ, audzējot un audzinot blakus

stipriem izaug arī daudzi vājāki indivīdi. Cilvēks pats par sevi nespēj izaugt, kāpēc tas ir jāaudzē un jāaudzina. Var tomēr rasties jautājums, vai cilvēkam audzināšana vispārīgi vajadzīga un vai nevarētu iztikt ar augšanu un audzēšanu vien. Ar audzināšanu mazina dabisko izlasi, jo audzināšana saistīta ar līdzcietību un iecietību pret cilvēku vājībām. Audzinot dzīvās būtnes zaudē daudz savas dabiskās izturības un pirmatnējā dzīvības spēka. Pēc lielām cilvēku dzīves katastrofām, kādām piešķaitāmi lielie pasaules kari, daudzi cilvēki nonāk tik grūtā un primitīvā stāvoklī, ka viņu dzīves veids drīzāk atgādina mežoņu nekā daudz maz kultūras cilvēka dzīvi. Pēc pirmā pasaules kara pilsoņu kara ietekmē un norisē dažās lielās Austrumeiropas pilsētās bija tūkstošiem bērnu, kam nebija nedz pajumtes, nedz piederīgo un kas bija pilnīgi pamesti savam liktenim. Lielai viņu daļai vajadzēja ziemas salā mitināties salmu kaudzēs kaut kur pilsetu nomalēs. Sagādājot dienšķo uzturu, tiem daudzkārt nācās rīkoties līdzīgi zvēriem mežā. Daudzi aizgāja bojā, bet, kas izauga, tas bija norūdīts un sagatavots visgrūtāko dzīves apstākļu pārvarēšanai. Tāda cilvēku augšana ir nevelama aiz šādiem apsvērumiem: pirmkārt, tik grūtos apstākļos bērni bezgalīgi cieš un lielos apmēros jau nelaikā aiziet bojā, otrkārt, kas ir izaudzis tik grūtā cīņā pastāvēšanas dēļ, tiem arī nevarētu būt attīstījušās līdzcietības jūtas pret citiem vājākiem cilvēkiem vai pret viņu ciešanām. Tādi cilvēki drīzāk izlauž sev dzīvē ceļu ar elkoņiem nekā saprašanās un interešu izlīdzināšanas ceļā ar citiem cilvēkiem.

Ir arī vēl daudzi citi nenormālas vai vienpusīgas augšanas un audzināšanas paraugi. Nav noliedzams, ka augšana patriotiskā vai nacionālā garā ir laba un teicama lieta. Bet viņa var kļūt slikta, ja tā top pārspīlēta un iziet no zināmām lietderīgām robežām. Patriotismam vai nacionalismam pamatā ir priekšzīmīga valsts iekārta vai tautas izcilākās spējas un īpašības. Turpretim, ja audzinātāji savu audzināšanu patriotiskā vai nacionālā garā dibina uz vienkāršu apgalvojumu, ka viņu tautas piederīgie

jau paši par sevi bez kaut kādiem objektīviem pierādījumiem ir spējīgāki, labāki vai taisnīgāki par citu tautu piederīgiem, tad tādos apstākļos attīstās mākslīgi radīta augstprātība vai uzpūtība un tai pašā laikā citu tautu novērtēšana par zemu vai pat to nicināšana un nievāšana. Tādām tautām, vienai ar otru saskaroties, ļoti bieži rodas berzēšanās savā starpā un labu kaimiņu attiecību trūkums. Vēl negatīvākas sekas ir audzināšanai, ja vienpusīgam vai pārspilētam patriotismam piejaucas klāt tāda pati vienpusīga politiska audzināšana, kā tas beidzamā laikā bija dažās Eiropas valstīs. Tādas neveselīgas tautas audzināšanas jaunās sekas ļoti manāmi parādījās tikko pārciestā otrā pasaules karā, kad cilvēku zvēriskumam vai brutālītei bieži vien nebija nekādu robežu. Pārspilēta pārkuma apziņas ieaudzināšana kādā tautā vienmēr savienota ar citu cilvēku vai citu tautu novērtēšanu par zemu. Var gadīties, ka šie par zemu novērtētie cilvēki atkal no savas puses tiek ieaudzināti pārspilētā patriotismā, nacionālismā, izcilas politiskas iekārtas apziņā u. t. t. Ja nu tādas divas tāutas ar mākslīgi ieaudzinātiem prepoliēm savā starpā sadurās, tad kā tādas sadursmes nenovēršamas sekas var rasties gan neierobežota savstarpēja naida, neiecietības, nicināšanas vai nievāšanas izplūdums, no kā jācieš vai pat jāiziet bojā tik daudziem gluži nevainīgiem cilvēkiem. Šausmu pilno ainu apraksti nesēnā pagātnē dažās kara piemeklētās zemēs mums visiem ir palikuši pārāk svaigā atmiņā, lai par tām te vajadzētu kaut ko sīkāk minēt augšā teiktā aprādīšanai.

Audzināšanai nākas līdzsvarot cilvēka iedzimtās īpašības, centies izlīdzināt vai kompensēt kā dažu īpašību vāju attīstību vai pat trūkumu, tā arī viņu neveselīgu un sadzīvei nederīgu pārmērību. Nevēlama īpašība, kas cilvēku dzīvi sarūgtina, rada dzīvē daudz nesaskaņu un netaisnību, ir cilvēku egoisms. Katrs cilvēks ir sev tuvākais un katrs cenšas sevi dzīvē kaut kādi parādīt. Šai dabīgai tieksmei vienmēr vajag būt arī zināmam pamatam, vajag būt zināmu attiecīgu nopelnu, lai iegūtu tiesību citu starpā tādā vai citādā ziņā izcelties. Viena no egoisma stipri izplatītām izpausmēm ir varas un ievēribas iegūšanas kāre. Paruna saka, ka vara cilvēkus samaitā. Vienmēr gan tas tā nav, bet daudzos gadījumos cilvēki tiešam varu nepanes, ja tie pie tās nokļūst. Tādos gadījumos notiek tas, ka varas lietošanā atplaukst un parādās uz ārieni dažas šo cilvēku sliktās īpašības: savtīgums, uzpūtība, netaisnīgums, cietsirdība, vienaldzība pret citu cilvēku interesēm un vajadzībām. Tādos laikos, kad normālai sadzīvei zūd pamati, kad tā sairst, bieži vien uz augšu izvirzās dažādas sugas varaskāres un godkārības pārņemtī cilvēki. Tie bez kautrības un paškritikas sagrābj izdevīgākās vietas, kuŗām tie

normālos laikos nebūtu piemēroti un kuŗās viņi parastos sadzīves apstākļos arī ilgi nevarētu noturēties. Lai kuŗp tādi cilvēki arī ietu un ko tie arī darītu, visapkārt viņiem rodas neveselīga atmosfera, kas normālo dzīvi sagandē, padara to grūtu un nedrošu.

Ja pašreiz visa pasaule ir saviļņota kā okeāns rudens vētrās, ja tik daudziem cilvēkiem tagad jācieš no nodarītām pārestībām un netaisnības, tad par iemeslu visam tam pa labai daļai ir vienpusīga un nepareiza tautu audzināšana nesēnā pagātnē: tā šur tur atstājusi novārtā cilvēku izaudzināšanu humānisma, iecietības un savstarpējas cieņas garā, bet tā vietā cilvēkos ieaudzināja brutālu fanātismu. Savādi ir, ka abi lielie XX g. s. pasaules kari bija neželīgāki un briesmīgāki par iepriekšējo gadsimteņu kariem, pie kam otrais vēl neželīgāks par pirmo, kuŗpretim daudzi cilvēki cerēja un gaidīja, ka kari ar laiku pavissam izbeigsies sakarā ar cilvēcības vai humānisma ideju un centienu pieņemšanos spēkā cilvēku sabiedrībā. Bet īstenībā ir noticis gluži pretējais. Vajag ilgāka laika, lai noskaidrotu šo savādo parādību cilvēces attīstības gaitā. Daži apstākļi tomēr arī jau tagad dod zināmu pamatu runāt par cilvēku savstarpēja naida un nenovīdības iemesliem. Pa labai daļai tie ir tīri psihiskas dabas. Cilvēki ir pametuši debesis un izvēlējušies zemi kā vienīgo telpu savu gara un miesas vajadzību kārtošanai. Bet zeme cilvēka gara lidojumam ir izrādījusies par šauru. Cilvēku nevar apmierināt un dažādas viņa vajadzības un tieksmes aizpildīt vienīgi materiālas dabas lietas. Harmoniskai cilvēku dzīvei, viņu gara dzīves izlīdzināšanai un līdzsvarošanai nepietiek ar to vien, ko dod redzamā vai taustāmā pasaule ar savām samērā šaurām robežām. Arī cilvēku pašu nevar novērtēt tīri no materiālistiskā viedokļa vien, prasot, cik viņš spējīgs, cik viņš vesels, kāda viņa tautība vai kāda viņa politiskā pārliecība. Cilvēks ir vērtība pati par sevi, un viņa dzīvībai ir svētuma īpašības. Cilvēks stāv pāri vai ārpus parastās materiālās pasaules. Sakarā ar to arī viņa idejas vai domas, viņa gara pasauli nevar pilnīgi ietilpināt materiālā pasaulē, kuŗā viss ir tikai līdzība kādai augstākai ideju pasaulei. Materiālām lietām vai parādībām trūkst iedzīvinošā gara. Lietas un parādības kļūst tikai tad skaistas un vērtīgas, kad tās saskaras ar cilvēka garu. Audzināšana, kas vērā ņem vienīgi cilvēka miesas vai materiālās vajadzības, ir tikai pusaudzināšana, un cilvēks, kas ar tādu audzināšanu apmierinās, izaug tikai par puscilvēku. Tādiem puscilvēkiem normālos apstākļos dzīvē var arī nerasties grūtības un sarežģījumi, bet dzīves lielos pārbaudījumu brīžos parādās viņu nepilnīgi attīstītā un izveidotā personība, kas tiem traucē tādas sarežģījumus sekmīgi pārvarēt. Katram cilvē-

kam ir savs gars vai sava dvēsele, kas tāpat priecājas, kā grūtos brīžos cieš un bēdājas. Kad cilvēki sadodas kopā lielākā sabiedrībā, cits ar citu saskarās, rodas gan interešu kopums, gan arī viņu pretešības. Pēdējās ir tā vai citādi jāizlīdzina vai jānovērš. Šis uzdevums dažreiz ir stipri sarežģīts un grūts. Cilvēkiem vajadzīgs liels taks, liela intuicija vai nojauta, lai katrreiz, saskaroties ar citu cilvēku interesēm, pareizi izšķirtos par taisnīgu zināmas lietas nokārtojumu. Cilvēkam pa daļai ir iedzīmtas nojautas, kas apgaismo viņa dzīves ceļu. Ģēte saka:

Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange
Ist sich des rechten Weges stets bewusst.

(Labs cilvēks savu tieksmju tumšā varā
Sev isto dzīves ceļu vienmēr jauš.)

Šādas cilvēku neskaidrās nojautas, kā arī gadu tūkstošos iegūtie dzīves pieredzējumi tautām ir noderejuši par pamatu ētisku normu noteikšanai, kādas cilvēkiem pildāmas ne tikai izlīdzinātas, lai-cīgas dzīves dzīvošanai, bet arī dvēseles miera un svētlaimības iegūšanai. Vecām kultūrālām tautām šīs normas ir gan dažādas, bet savā būtībā tās daudz ziņā ir savā starpā stipri līdzīgas. Visām viņām ir vistuvākie sakari ar tautu reliģiju. Tā cilvēces daļa, kam vēstures jaunākā periodā vislielākā ietekme politisku un saimniecisku lietu kārtošanā, pieder kristīgai kultūrai. Šī kultūra nebūt nav novecojusies, jo ētiskās normas, kas kristīgā ticībā slēpjas, šo baltu dienu ir tikpat svaigas un cilvēku dzīvei noderīgas kā priekš divi tūkstoši gadiem. Kristus augstākais bauslis: „Kā tu gribi, lai cilvēki tev dara, tā dari tu citiem cilvēkiem,“ nekā nav zaudējis no sava satura, un tas noder katra cilvēka tikumīgai dzīvei. Tas noder visu cilvēku savstarpējo attiecību rēģulešanai, lai cik sarežģītas un daudzpusīgas tās arī būtu.

Pēc lielā pasaules kaŗa cilvēki mēdz runāt par jaunu labāku un taisnīgāku attiecību nodibināšanas vajadzību tautu starpā, par taisnīgu dzīves iekārtu un taisnīgu zemes labumu sadalīšanu cilvēku un tautu starpā. Tagad notur konferenci pēc konferences, ieceļ komisiju pēc komisijas. Tomēr lietas nevirzās uz priekšu un skaidrība nekur nerodas. Ja tie ideāli un tās dzīves normas, pie kādiem daudzi cilvēki pēdējās gadu desmitēs turējušies, ir noveduši daŗas tautas grūtas materiālas un garīgas krīzes stāvoklī, kurai pat nevar tuvākā nākotnē paredzēt kaut kādu atrisinājumu, tad ir dabīgi, ka cilvēki, kamēr nav atraduši kādu pavisam jaunu ceļu, atgrieŗas pie tām sadzīves normām, kādas ir cilvēkus vadījuŗas visās dzīves grūtībās agrākos laikos un kas cilvēkus ir paglābuŗas no pārk grūtiem viņu dzīves sarežģījumiem. Ja cilvēki grib kopā sadarboties un kopā labi sadzīvot, tad viņiem vajadzīgi arī kopēji tikumi. Audzināšanas uzdevums ir cilvēkiem šos tikumus iepotēt, pārvērst tos par

viņu apziņas sastāvdaļu un cilvēkus ievingrināt tikumisko normu pildīšanā. Tas prasa daudz pūļu, daudz pacietības un daudz neatlaidības. Audzināšana ir sporta sastāvdaļa. Cilvēka ķermenis aug pats no sevis, bet vingrinājumi dod kauliem un cīpslām stiprumu, muskuļiem spēku. Arī garīga augšana prasa gara vingrinājumus. Te starp miesu un garu nav nekādas principiālas starpības. Lai uzturētu vajadzīgo miesas un gara elastību vai spraiģumu, kā vienam tā otram nepiecieŗami neatlaidīgi vingrinājumi. Ir nepareizi, ja domā, ka audzināšana vajadzīga vienīgi bērniem un ka ar bērnu gadu izbeigŗanos, izbeidzas arī audzināšana. Tāpat kā miesa top ļegana un muskuļi panīkst, ja ķermeni ilgāku laiku atstāj bezdarbībā, tāpat arī gars zaudē savu spraiģumu un moŗumu, ja to ilgāku laiku nenodarbina. Sportists, vijoles spēlētājs, pianists spēj uzturēt savu tehnisko gatavību vienīgi ar neatlaidīgiem vingrinājumiem vai neatlaidīgi darbā. Tāpat tas ir ar darba garīgo pusi. Augšanas periodā uzņēma lielāka, kāpēc audzināšanas darbs tad sekmīgāks nekā pieauguŗa cilvēka gados. Bet ja sasnēgto grib uzturēt spēkā, tad tāpat fiziskā, kā garīgā novadā spēka gados jau vajadzīga zināma piepūle, bet vēl lielāka, lai viņu papildinātu.

Cilvēks mācās ne tik daudz no labām pamācībām, cik no ļabiem piemēriem. Bērnam ir iedzīmta tieksme atdarināt citus dzīvus radījumus, galvenām kārtām cilvēkus. Tas ir viņa attīstīšanās līdzeklis. Arī pieauguŗiem tādi cilvēki, kas stāv augstāk par viņiem, aizvien ir par pakaļdarīšanas paraģu. Ļabi piemēri audzina citus cilvēkus bez jebkādam liekām pamācībām, un, kas citus audzina, tam arī pašam jāaug. Neviens nespēj citus audzināt, kas pats nav attiecīgi audzis vai audzināts. Neviens nevar būt par treneri jebkurā sporta nozarē, kas pats nav ļai nozarē trenēģies, tāpat arī neviens nevar rādīt citiem ceļu uz garīģu pilnību, ja tas pats nav ļo ceļu staigāģis. Audzinātāja amats ir grūts sevišķi tāpēc, ka audzināšanas darbā cilvēkam jāieliek ne tikai smadzenes, bet arī sirds un visa sava būtne. Tāpēc audzināšana ir palikusi tik nepopulāra skolu programmās, ka tai bieŗi tur nav ierādīta neviens stunda. Cilvēki daudŗ labprātāk citus pamāca nekā citu vai arī paŗi savas pamācības pilda. Istam audzinātāģam tādas īpaŗības neder. Būtu tomēr nepareizi, ja no katŗa audzinātāja prasītu pilnību vai ideāla iemiesojumu. Neviens sportists nesasnēdz pilnību visās sporta nozarēs, bet izaug par labu cīņģtāju tikai vienā vai nedaudzās nozarēs, tāpat arī ētiskā ziņā neviens cilvēks neieģst pilnību, bet top stiprs tikai tur, kur viņam dabas vai Dieva dotas dāvanas to atļauj.

Audzīnāšana pa ļabai daļai virzģta uz paradumu ieaudzināģanu. Tādi paradumi, ja tie rodas jau bērģībā vai agrā jaunģbā, turas dzģvē daudŗ stiprāk

nekā tad, ja tos kāds piesavinās jau vēlākos mūža gados. Bērnu lielo uzņēmību cilvēki bieži izmanto tāpat labam kā ļaunam. Diemžēl audzināšanas mērķi ne visur un ne vienmēr ir izaudzēt harmoniski attīstītus cilvēkus ar iecietību pret citu uzskatiem un ar līdzsvarotu vai izlīdzinātu dvēseles struktūru. Politisku vai citu mērķu sasniegšanai dažkārt notiek gluži vienpusīga audzināšana un fanātizēšana zināmā speciālā virzienā. Tas nozīmē cilvēka dvēseles kroplošanu un tai pašā laikā apslēpta naida un neiecietības perināšanu cilvēku vai tautu savstarpējās attiecībās.

Audzinašana dibinās uz autoritāti. Pret ko cilvēkam nav vajadzīgās cienības, tas arī nevar būt par viņa audzinātāju. Dabīga autoritāte rodas pati no sevis bez jebkādiem spaidiem, bet kur tādas nav, to nevar radīt arī ar spaidiem. Tāpēc ģimenēs, kur bērniem pret saviem vecākiem nav cienības vai bijašanas, audzināšanas lieta ir sliktā stāvoklī. Ar to vien, ka vecākiem piedzimst bērni, viņi neiegūst bērnu audzinātāju īpašības. Bieži vien grūti audzināmiem bērniem dažas viņu negatīvās īpašības manāmi samazinās vai pat pilnīgi izzūd, līdz ko tie nokļūst svešā ģimenē. Bērni savas amatīpašības iegūst no saviem vecākiem, tāpat labās kā sliktās. Sliktām īpašībām dzīvē saskaroties, no vecāku un bērnu puses viegli izceļas plaša vai nesaņēmta starp bērniem un vecākiem, kas abas pušes sarūgtina un kas kā smags slogs gulstas virsū bērnu garīgai attīstībai un traucē šai attīstībai harmoniski izveidoties. Tādos gadījumos ir labāk, ja bērnu audzināšanu uztic kādai citai ģimenei vai iestādei.

Šā laika cilvēks ar savu materiālistisko dzīves uzveri, pārspīlēto fizisko kultūru un garīgās dzīves atstāšanu zināmā mērā pabērna lomā, dažā ziņā ir tāpēc vienpusīgs. Savas personības harmoniskas attīstības ziņā viņš bieži vien nespēj sekmīgi sacensties ar saviem senčiem iepriekšējās paaudzēs. Daudz jo daudz izmocītu, fiziski un garīgi pagurušu cilvēku miljoni ar ilgām gaida laimīgāku nākotni, grib tikt ārā no chaosa, kas pasauli ir pārņēmis, un cer piedzīvot labākus laikus. Bet neviens cits tiem tādus laikus nenesis, ja viņi pašī tos neradīs. Cilvēkiem pašiem ir jātop labākiem nekā viņi ir. Viņiem ir no jauna jātdzimst. Kur lai dzīvei rastos drošāki un labāki pamati, ja cilvēkiem pašiem tādu trūkst? Sekošana tīri materiālai dzīves uztverei un dzīves mērķiem nav piepildījusi cilvēces cerības un ilgas pēc labākas un gaišākas dzīves, nav devusi tiem kāroto laimi un dvēseles mieru. Lai dzīve patiesi taptu gaišāka, taisnīgāka un vērtīgāka, mums visiem, citam citu paskubinot un citam citiem palīdzot tikt uz priekšu, ir no jauna jāzaug ne tikdaudz jaunā miesā, cik jāieaug atjaunotā garā.

Prof. H. Buduls

Ģimene un skola ir savā ziņā divas suverēnas valstības, kurām ikkatrai ir savas robežas un sava satversme resp. kārtība, kas respektējamas kā vienai, tā otrai. Skolas bērni turpretī ir, tā sakot, divpavalstnieki, jo pieder kā ģimenei, tā skolai. Šī divpavalstniecība nu ir tā, kas nodibina abu šo valstību attiecības. Tām jābūt labām.

Gadījumi, kurus vēlāk kā piemērus te minēšu, nav izdomāti, bet piecdesmit gadu ilgā darbā pieredzēti un novēroti. Varbūt tos teiks sīkumus. Taču visiem šiem bijušās nepatīkamas un rūgtas sekas.

Vispirms par robežām. Robežas pārkāpt nozīmē iejaukties otras valstības iekšējās lietās. Un te var sagrēkot kā ģimene, tā skola resp. atsevišķi skolotāji. Kāda māte ierodas skolā, izvēl savai meitai biedreni, kam blakus sēdēt, un abas nosēdina vietā, kas viņai šķiet labāka. Ierādīt bērniem vietas solos ir klases audzinātāja darīšana, un viņš to dara saskaņā ar tīri paidagoģiskām prasībām. Šīs prasības var būt dažādas: bērna tuvredzība, vāja dzirde, dažu bērnu dzīvais, kustīgais raksturs, kas prasa šādus bērnus nosēdināt priekšējos solos, kamēr bērniem ar normālu redzi, normālu dzirdi un rāmu, mierīgu raksturu dabīgi pienākas sēdēt tālākajos solos. Tāpat klases audzinātāja darīšana ir izvēlēti, ko kuram sēdināt blakus. Arī te ievērojami dažādi priekšnoteikumi. Kāda cita māte kādā trimdas skolā ierodas klasē, kur pašļaiķ noris mācības, un, negrieziesies pie skolotāja, sauc savu dēlu ārā, lai tas atnestu pusdienai ēdenu. Un vēl kāda trešā attur savus bērnus no piedalīšanās svinīgā aktā nacionālos svētkos, ko skola rīko un kur visiem skolēniem pieteikts ierasties, pie kam māte nevar uzrādīt savam hegumam neviena kaut cik svarīga iemesla. Visas trīs šīs mātes ir patvaļīgi pārkāpušas skolas robežas un patvaļīgi iejaukušas skolas iekšējā dzīvē.

Taču arī skolotāji šādā gadījumā nav bez grēka. Kādas apriņķa pilsētas tautskolas latviešu valodas skolotāja, valdonīga dāma un veikla runātāja, uzsāk cīņu pret alkoholu, kuram pilsētas iedzīvotāji visumā parāda ne lielāku godu kā tas Latvijā vispārīgi bija parasts. Bet nu kāda ģimene rīko kristības, un šim gadījumam ģimenes galva apgādā arī reibīgos dzērienus. Tas nepatīk ģimenes lielākajiem bērniem, un tie, skolotājas pretalkohola agitācijas ietekmēti, sašit pudeles un dzērienus izlaista. Prasīti, kādēļ tā darījuši, bērni atbild, ka skolotāja lūk tā ieteikusi. Cīņa pret alkoholu ir svētīga lieta. Taču arī svētīgas lietas realizēšana vajadzīgs takts un zināma uzmanība, ko, acīm redzot, šī skolotāja nav ņēmusi vērā un tādā veidā

iejaukusies savu skolēnu ģimenes dzīvē, kur noteicēja taču nav viena. Kāds cits skolotājs, tikko konservatoriju beidzis, māca kādā Rīgas pilsētas skolā dziedāšanu. Kā mūzikas draugs un pratējs viņš apmeklē visus koncertus un premjēras operā. To pašu viņš prasa arī no saviem skolēniem un liek nepietiekamas atzīmes dziedāšanā visiem, kas viņa prasību nav izpildījuši, neuzklausīdams pie tam nekādus nepaklausības iemeslus. Arī mūzikālā audzināšana ir laba lieta. Taču tik katēgoriska prasība tomēr jāatzīst par robežu pārkāpumu, jo ne katrā ģimene turības ziņā var bieži atļauties tik dārgu, kaut arī citādi derīgu un teicamu prieku: par skolēna ģimenes materiāliem līdzekļiem nav noteicēji ne atsevišķi skolotāji, ne skola. Šādos gadījumos skola nedrīkst kaut ko katēgoriski prasīt. Tā var izteikt tikai vēlāmību.

Tālāk par satversmi resp. kārtību. Ģimenēs tā nu ir kāda kurā. Mēs pazīstam kārtīgas ģimenes, pazīstam arī nekārtīgas. Ģimenes kārtība vai nekārtība atspoguļojas līdz zināmam mēram bērnos. Piedzīvojis un vērīgs skolotājs, tikai aci vien uzmetis no jauna pienākušam skolēnam, aptuveni pateiks, no kādas ģimenes tas nāk. Ar to tomēr nav teikts, ka no kārtīgām ģimenēm sagaidāmi tikai kārtīgi bērni vai otrādi — no nekārtīgām ģimenēm tikai nekārtīgi bērni. Kārtības vai nekārtības instinkts ir, tā sakot, iedzimts. Ir bērni, kas viegli padodas ikkatrai kārtības prasībai, bet ir arī bērni, kas grūti padodas jebkurai kārtībai.

Ja ģimenes kārtība vai nekārtība ir pašas ģimenes lieta, tad skolām it visām kārtība ir noteikta un vienāda. Skolas satversmi ir izstrādājuši kāda izglītības lietu vadītāja iestāde — ministrija vai direkcija — un skolas vadībai atliek tikai rūpēties, lai satversme tiktu pienācīgi ievērota un skolas dzīvē kārtīgi izpildīta. Skolas satversmē ietilpst arī mācības priekšmetu programmas. Arī tās augstākā instancē lietpratēju sastādītas, piemērotas dažādu vecumu bērnu garīgām spējām, rūpīgi pārbaudītas un apstiprinātas. Arī te skolas vadībai atliek tikai sekot, lai programmas prasības nepaliktu uz papīra vien. Protams, kā kārtības, tā arī mācību ziņā starp atsevišķām skolām vērojamas nelielas dažādības. Bet tās ir tikai nianšes, kas satversmes un programmas būtību neskaņ un negroza.

Ka skolotājs izjauktos savu skolēnu ģimenes satversmē, nav dzirdēts. Ja skolotājs ieradies skolēnā ģimenē pārrunāt bērna sekmes vai nesekmību, sliktu uzvešanos vai nekārtību, lai kopā ar ģimeni traucēkļus novērstu un kopīgiem spēkiem mazo slinkīti vai nerātņi ievadītu darba un kārtības sliedēs, tad tas, protams, nav uzskatāms par iejaukšanos ģimenes satversmē.

Turpretim gadījumi, kur vecāki iejaucas skolas satversmē, ir pieredzēti. Mazs puisēns ierodas bērnu dārzā ar lasāmgramatu, rēķināmgramatu un burtņīcām padusē un tintņīcu un spalvaskātu mazajā rociņā. Kad bērnu dārzniece noliek atnestās mantas pie malas kā tādas, kas noderēs vēlākam laikam, un ierindo jauno pienācēju parastāju bērnu dārza nodarbībās, ierodas pats tēvs, neapmierināts un sašutis. Viņš esot savu puikū sūtījis bērnu dārzā mācīties lasīt, rakstīt un rēķināt, bet bērnu dārzniece spiežot to rotaļāties, graizīt krāsainus papīriņus, lipināt izgriezumus atkal kopā, veidot no plastilīna zvēriņus un cilvēciņus — ar vienu vārdu: bērnu dārzā bērni tikai niekojoties, kur vajadzētu strādāt nopietnu mācīšanas darbu. Kāds cits tēvs paziņo sava dēla skolas pārzīnim, ka ņemot savu dēlu no skolas ārā, jo skolā par maz tiek mācīts. Viņš esot pārliecinājies citās skolās un atzinis, ka tānīs bērni mācībās tikuši daudz tālāk. Bet nu atgadās, ka tai pašā skolā un no tās pašas klases gandrīz tai pašā laikā cits tēvs ņem prom savu dēlu, jo skolā bērni tiek mācīti par daudz, ko bērni nevarot veikt. Jāpiezīmē, ka šī skola tānī laikā skaitījās par vienu no labākajām Rīgas skolām. Un beidzot vēl kāda māte prasa, lai skola atbrīvotu viņas meitu no veselās rindas mācības priekšmetu, kas viņai šķietoties nesvarīgi un lieki. Vai tā ir nožēlojama nezināšana un apstākļu nepazīšana vai stulba iedomība un savas gribas apzināta uzspiešana, kas bijusi pamatā šādām vecāku prasībām, to grūti pateikt. Bet tas, ka šie vecāki dzīrušies iejaukties skolas satversmē, ir skaidrs.

Gadījumi, kur ģimene vai skola, nerespektēdama savas vai pretējās robežas, sanāk konfliktā, vērojāmi samērā reti. Visbiežāk konfliktu iemesli meklējami, vērojot un vērtējot skolotāju darbu un viņu attiecības ar skolēniem. To vēro un vērtē kā skolēni, tā arī viņu vecāki. Pedējie nereti skolas darbu vērtē savu bērnu vērojumu ietekmē. Bet bērnu vērojumi ne vienmēr pilnīgi atbilst īstenībai. Dažureiz tie nav nekas cits kā vienkārša bērna spilgtās fantāzijas auglis, citreiz tikpat vienkārša lietas pilnīga neizpratne vai pārpratoms. Teorētiski audzinātājam skolotājam vajadzētu būt ar visiem saviem audzēkņiem vienādās attiecībās. Bet skolēni nav visi vienādi. Arvien pagadās kāds savdabīgs, kas ne labprāt padodas skolas kārtībai, vai slinkīti, kas regulāri neizpildā savus uzdevumus. Dabīgi, ka skolotājs pret tādiem būs stingrāks, tos biežāk aprās, sodīs. Turpretim, ja kārtīgām skolēnam pagādījies kaut kā izdarīt nelielu pārkāpumu vai arvien čaklais šādu vai tādu iemeslu dēļ vienreiz nav savu uzdevumu izpildījis, skolotājs tikpat dabīgi būs mīkstāks un saudzīgāks. Bet bieži rāto un sodīto galviņās tas tūlīt rada domu par „mīluļiem“. Pats par sevi saprotams, ka šo domu,

skolēna uzdevumu burtnīcu cauri skatot vai skolas liecību saņemot, nereti pārņem neapzinīgi vecāki. Bērns, protams, taisnojas un, kā bērni to bieži dara, atsaucas uz citiem, šai gadījumā uz kārtīgajiem un čaklajiem, dažkārt arī uz skolotāju pašu vai skolotāju draugu bērniem, sak': tiem jau skolotājs neraksta piezīmes, tiem jau izliek tikai labas atzīmes, tie ir skolotāja mīļi, bet mani skolotājs neieredz. Apzinīgie un prātīgie vecāki, kas savu bērnu īpatnības un vajības zina un grib cīnīties ar tām, tādām bērna paskaidrojumam nepiegriežis ievēribu. Turpretim neapzinīgie un tie, kuriem „mans bērns“ ir vienīgais A un O, vissvarīgākais un galvenākais, visu vainu uzkraus skolai un skolotājiem. Mierīgākie varbūt apmierināsies ar klusu rūkšanu un skumdešanu savā ģimenē vai satiksmē ar paziņām vai citām ģimenēm. Straujākie turpretī var sacelt veselu negaisu un sanākt ar skolu vai atsevišķiem skolotājiem asā konfliktā, kuŗā nereti spiesta iejaukties un to likvidēt kāda augstāka instance. No tādās iejaukšanās skolai nebūtu ko būties, bet vienas vai pat vairāku ģimeņu mierīgu un svētīgu sadarbību ar skolu tā padara par neiespējamu. Tātad skolai un skolotājiem jāapbruņojas ar lielu taktu, lai izvairītos no šādiem konfliktiem.

Citreiz konflikti ar ģimenēm izceļas, kā jau augšā minēju, aiz pārpratuma. Kādas meiteņu skolas direktriese savu vienīgo dēlu, kuŗš līdz tautskolas ceturtās klases vecumam mācījies, audzis un apgrozījies sieviešu un meiteņu sabiedrībā, nodod tautskolā, lai puika „pieradinātos arī pie puiku sabiedrības“. Bet puika jau pirmajā dienā, pārnācis no skolas mājā, paziņo mātei, ka citi puikas tur briesmīgi kaujoties. Māte par to tūlīt sacel veselu traci. Brīnās skolas pārzinis, brīnās skolotāji — nekāda kaušanās puiku starpā skolā nav novērota. Beidzot noskaidrojas, ka par kaušanos puika noturējies vienkāršās, nevainīgas draiskulības; kādas puiku starpā parastas: viens otru pagrūsta, viens otru padzenā, paķersta, spēkojas.

Ja, teorētiski ņemot, audzinātāju skolotāju attiecībām ar saviem audzēkņiem vajadzētu būt vienādām, tad tas pats sakāms arī par skolēnu vecākiem. Skolas telpās, skolēniem redzot un vērojot, skolotājiem nevajadzētu vecākus šķīrot pēc viņu ienemamiem amatiem vai stāvokļa sabiedriskā vai valsts dzīvē, ko ne visas skolas pienācīgi ievēro. Šai ziņā man bija izdevība Rīgā novērot divas skolas, kuŗas mācījās starp citiem arī prominentu vecāku — ministru, Saeimas deputātu, departamentu direktoru, ģenerāļu un citu — bērni. Vienā skolā skolas sariņojumos šos vecākus sevišķi ielūdza, viņu sagaidīšanai norikoti speciāli sagaidītāji, kuŗu uzdevums bija viņu ierašanos tūlīt paziņot skolas pārzinim, kas tad steidzās tos apsveikt pie ieejas zālē un aiz-

vest uz iepriekš rezervētām vietām. Tāpat tos arī pavadija pēc sariņojuma beigām. Otra skola, turpretim, rīkojās gluži pretēji: nekādi sevišķi ielūgumi, nekāda sevišķa sagaidīšana vai pavadišana, nekādas iepriekš rezervētas vietas! Skolas pārzinis un skolotāji sasveicinājās ar tiem gluži tāpat kā ar visiem citiem vecākiem — strādniekiem, amatniekiem, sikiem tirgotājiem. Protams, ka pirmā skola nerīkojās pareizi. Pirmkārt, ar prominentu vecāku netaktisko godināšanu tā radija sarūgtinājumu un tādu kā pazemojumu pārējo vecāku bērnos, bet, otrkārt, godināto vecāku bērnos modināja iedomību un nepelnīta pārākuma epziņu. Kamēr pirmajā skolā mazie palaidniši varēja saviem vecākiem pilnīgi dibināti aizrādīt uz prominentu vecāku bērniem, ka tie tiekot arī palaidnībās ar veselu ādu cauri, otrā to nevarēja. Un kamēr pirmajā skolā pilsētas galvas dēls varēja izdarīt lielākās palaidnības, skolai tēvu netraucējot, tikmēr otrā skolā klases audzinātājs nebaidījās izsaukt pie sevis uz skolu pašu Izglītības ministrijas skolu departamenta direktoru, tātad savu augstāko priekšnieku, izskaidroties par dēla palaidnībām. Departamenta direktors, protams, varēja sava apakšnieka iaicinājumu neievērot un skolā neierasties. Viņš tomēr ieradās, ar to it kā pasvītrodams, ka skolas priekšā it visi vecāki vienādi.

Tāču ģimenes un skolas intereses nevien šķērsojas, kā augšā redzējam, bet iet arī līdzteku, protiet, audzināšanas jautājumos. Audzina kā ģimene, tā arī skola. Abas tās grib un cenšas no mazajiem izveidot krietnus, godīgus un darbīgus nākamos pilsoņus un labus un derīgus tautas locekļus. Tātad audzināšanā abām ir vieni un tie paši uzdevumi un pienākumi un viens un tas pats nolūks un mērķis.

Par ideālu audzinātāju mēdz uzskatīt ģimeni, jo vienīgi ģimenē bērns atrod to siltumu un mīlestību, kas tik ļoti vajadzīgi viņa netraucētai augšanai un rakstura veidošanai. Bet tas sakāms tikai par tām ģimenēm, kur valda saticība, mīlestība un saprāts, kur bērni jau laikus tiek ievadīti darba un pienākuma apziņā un netiek lutināti. Pavisam citādi tas ir tais ģimenēs, kur bērnus pārmērīgi lutina, kur vecāku starpā valda nesaticība, šķelšanās un ķildas, kuŗas kā nožēlojami liecinieki vai pat dalībnieki tiek ierauti līdz arī bērni; kur laulības saites raisās un irst; kur rīkojas histēriskas un nesavaldīgas mātes vai pat valdīgi un savgribīgi tēvi. Tur par audzināšanu vārda labākā un istākā nozīmē vairs nenākas runāt. Bez tam zaglīgas ģimenes jau agri novedina savus bērnus uz zādžībām un netikumīgās ģimenes nereti pat raida savas mazgadīgās meitas pelnīties uz ielas ar netiklību. Tādās ģimenēs reti kad izaug kārtīgi un vērtīgi cilvēki.

Skolas audzināšanai šķiet drošāki pamati, jo audzināšanas darbs tur atrodas speciāli izglītotu cilvēku rokās. Bet audzināšanas darbs skolā ir arī daudz grūtāks. Kamēr ģimenē bērni ir puslīdz vienāda rakstura un nav to daudz, tikmēr skolā tie sarodas no daudzām ģimenēm, normālām un īpatnām, katrs sava rakstura un īpatnību, un viņu starpā arvien pagadās kādi, ko mēdz apzīmēt ar vārdu grūti audzināms, vai kas kaut kādu citu iemeslu dēļ lāgā neietilpst normālu bērnu pulcīnā — kāds skolu pāraudzis tips, kam patiesībā nebūtu vairs vieta tautskolā, kāds, kas kaut kādā ceļā atzinis, ka „skolotājs viņam nekā nevar padarīt“, kāds histēriķis vai citādi balts zvirbulis, kas spilgti atšķiras no pārējiem un tāpēc noder tiem par ķircināšanas un izsmieklā objektu. Šo īpatņu starpā ierindojami arī tie, kas savā ģimenē pārlieku lutināti un dievināti. Ja nu tad klasē saskaitāmas 30—40 mazas galviņas, tad, protams, audzinātāja darbs vispārīgi nav domājams nekāds viegls, bet dažkārt pat stipri sarežģīts un grūts. Vispārīgi audzinātāja skolotāja darbs prasa lielu taktu un izturību. Protams, daudz kas atkarīgs no skolotāja personas. Kamēr pārlieku bargie un sodīt ēcklie, sikumainie, nervozie, nososyērtie, pārsteidzīgie un savās prasībās nenoteiktie audzinātāji skolotāji ar saviem audzēkņiem dažkārt netiek nekādā galā, tikmēr mierīgie, nosvērtie, savās prasībās noteiktie, prātīgi stingrie un saulainie ir savu audzēkņu ieredzēti un milēti un tiem bieži pietiek ar vienu pārmetuma pilnu skatienu vai dažiem rāmiem norāšanas vārdiem, lai mazais nedarbis apkaunētos un nodarīto palaidnību vairs neatkārtotu. Vispārīgi, kā ģimenē, tā skolā der iegūmēt, ka nevis lieka bardzība, ne sodi par ikkatru niemu un gaļa izrunāšanās, bet prātīga stingrība un saulaina draudzība visdziļāk un drošāk ietekmē bērnus un vistiecamāk veido un audzina viņu raksturu un modina un stiprina viņu labās tieksmes.

Liela grūtības un rūpes kā ģimenei, tā skolai dažkārt sagādā tie bērni, kas sasnieguši pubertāti. Tas ir nemiera un neapzinātu dziņu laiks, kad no bērna kūņojas ārā jaunietis. Daži bērni pārlaiž šo laiku samērā viegli, citi turpretim nonāk smagā satraukumā. Vecās autoritātes un vecos dievus tie gāž no viņu altāriem un to vietā meklē jaunas autoritātes un „jaunos dievus“ un ceļ tos godā, cienā un paklausībā. Šīs jaunās autoritātes ir vai nu pieaugušie vai arī nobrieduši jaunekļi. Labi, ja tie ir cienīgi autoritātes vārdu nest un topošā jaunekļa bērnībā iegūtos tikumiskos pamatus negrauj. Turpretim bēdīgs iznākums sagaidāms tad, ja tie ir amorāli vai savā dzīves uztverē negatīvi elementi. Šādi gadījumi prasa tikpat no ģimenes kā no skolas ļoti uzmanīgu un prātīgu pieeju, lai gūtu kādus panākumus.

Ģimenes un skolas audzināšanas darbā dažkārt iejaucas iela. Tai ir pavisam īpatnējas audzināšanas metodes, un ne reti tās ir ļoti iedarbīgas. Ielas audzināšana visvairāk vērojama pilsētās un tur, kur ārpus skolas un uzraudzības pulcējas lielāks bērnu skaits. Mūsu tagadējos apstākļos pilsētas iēlu, pagalmus, laukumus un citas tādas vietas, aizstāj mūsu nometņu gaitēni, pusaizgruvušie pagrabi, tukši bēniņi un gruvešu kaudzes, kur bērni var salasīties lielākā pulkā. Tur tie atrodas neviena nekontrolētā savvaļā. No bērnu pūlīša tad izvirzās kāds uzņēmīgs, ar spilgtu izdomu apdāvināts un nedarbīgs barvedis, kas pārejos ierosina un pavedina uz visādiem neatļautīgiem darījumiem, kam ne reti ir pat krimināls raksturs. Cīņā ar ielas ietekmi skola var maz ko darīt. Skolā bērni salasās tikai uz dažām stundām dienā, kamēr pārējo dienas daļu un vakarus pavada kaut kur citur, kur skola viņu gaitas un darbus izsekot nevar. Viss cīņas smagums tātad jāuzņemas ģimenei. Ko tad ģimene tur var darīt? Vispirms jau vecākiem jāzina un jāpazīst šie draugi, ar kuriem bērni savā brīvajā laikā satiekas, un tās ģimenes, kur viņi sev draugus atraduši. Ja šie draugi un to ģimenes nav tādas, uz kuriem varētu palaisties, ka tie bērnus nevēlamā virzienā neievadīs un neierekmēs, tad ikkatra tāda draudzēšanās un saiešanās, saprotams, jau pašā sākumā jāpārtrauc. Protams, noliegt bērnam ikkatru satiksmi ar citiem bērniem nav ne vajadzīgs, ne tas arī lietderīgi. Cilvēku sabiedrībā bērnam pat jau no mazotnes ir jāieaug un jāmacās ar citiem sadzīvot un saprasties. Un bērns vislabāk to panāks citu bērnu sabiedrībā. Taču arī vislabākie bērni vecāku pašu izraudzīto bērnu pulcīnā dažkārt izdara savā bērnišķībā pavisam pārsteidzīgu trieku, jo bērns ir un paliek bērns. Tāpēc vecāki nekad nedrīkst pavisam palaisties uz bērniem. Arvien tiem acis jātur vaļā un redzīgi jāseko visām bērnu gaitām un darbiem kā mājās, tā ārpus mājās. Tāpat allaž jāieņem acis tai lādītē vai skapītī, kur bērni glabā savas mantiņas, un tikko atrod kādu lietiņu, kas līdz tam nav manīta bērna rokās, rūpīgi jāpētī pakal, kur bērns to ņēmis vai kādā ceļā to ieguvis. Mūsu pašreizējos apstākļos tas sevišķi svarīgi. Nav nekāds noslēpums, ka daudzi mūsu tautieši trimdā piekopj dažkārt pavisam riebīgu spekulāciju. Lielo paraugam seko mazie. Un tad var gadīties, ka bērna lādītē jauna mantiņa gan ieradusies, bet tai pašā laikā no mātes krājumiem aizgājusi nezināmu ceļu kāda šokolādes kārbīņa vai konservu bundžiņa. Nereti var gadīties kāds iztrūkums arī tēva vai mātes naudas maciņā. Taču nevar arī galvot, vai mantiņa nav ieradusies vēl citādi, pavisam nevēlamā ceļā, proti: vai bērns nav to kaut kur slepen paņēmis. Par zagšanu, šī vārda īstā nozīmē, ne katru tādu reizi varētu runāt. Taču vecākiem

nepiegrīžot nopietnu vērību šādiem piesavināšanās gadījumiem un laikā tos nepārtraucot, tie var izvērsties par paradumu. Un tas jau nav vairs tik vienkārši ar šo netikumu cīnīties.

Ja augstāk teikts, ka skola cīņā ar ielas ietekmi maz ko var darīt, tad tas nenozīmē, ka tai nekas te nebūtu darāms. Bērnu ielas nedarbu pirmie un pēdējie akti bieži noris nekur citur kā taisni skolā. Skolā bērni sarunā, kur iet dienas otrā pusē, ko pasākt, ko darīt. Kādas Rīgas nomales skolas puikas atlauž avižu kiosku, paņem no tā papirosus un naudu. Policijai noskaidrojot nedarbu, izrādās, ka puikas savu nedarbu plānu izstrādājuši skolā starpstundu laikā. Kādā citā Rīgas skolā bērni starpstundām sarunā izmēģināt roku augļu un saldumu veikalā. Veikalā sabrūk vesels bariņš bērnu, kā no skolas nākuši ar visām grāmatu somām, un, kamēr daži meklejas un nevar izmeklēties vien, ko pirkt, rādā veidā saistot pie sevis pārdevējas uzmanību, tikmēr citi bāž kabatās visu, kas parocīgāk paņemams. Beidzot nenopērk nekā, un visi tāpat bariņā atkal aiziet un kaut kur pavārtē ieguvumu savā starpā sadala. Tātad arī šais gadījums skolā viss iepriekš sarunāts un noorganizēts. Izsekot, kur un kā skolā organizējas šādi nedarbju pulciņi, protams, nav tik vienkārši, tomēr skola nedrīkst piemiegt acis, tai jābūt modrai. Bet ir vēl citas lietas. Tā dažkārt skolai jādzird vecāku pārmetumi, ka viņu bērni skolā iemācījušies neģlītus un neķītrus vārdus un izteicienus. Skola, saprotams, to nav mācījusi, tomēr nav noliedzams, ka vecākiem šai gadījumā nebūtu sava taisnība: tā ir iela, kas te kā nezāle iezagusies skolas rūpīgi koptā dārziņā, draud iesakņoties un izplesties jārī skolas robežām arī tais ģimenēs, kur tādu vārdus un izteicienus nemēdz lietot. Minēšu vēl dažus gadījumus: mazs zēns, tēvam nezīnot, paņem no viņa veikala lielu kārbu saldumu, atnes skolā un izdala saviem klases biedriem un biedrēnēm; cits zēns slepen iztukšo sava tēva papirosu krājumu, lai smēķēšanā radinātos pats un radinātu citus, un vēl cits atnesis mātes mēneša saimniecības naudu un dižojas ar to. Tuvāk ieskatoties šais nedarbos, gandrīz arvien izrādīties, ka mazākie toš izdarijuši savu lielāko skolas biedru pamācīti un paskubināti.

Šie un vēl daudzi citi līdzīgi bērnu nedarbi ir tādi, kam skola nevar paiet vienaldzīgi garām, tāpat kā ģimene nevar noraudzīties uz tiem vienaldzīgi. Bet ne skolas, ne ģimenes, katras par sevi, cīņai ar bērnu nedarbiem, netikumiem, nesekmību un nekārību nekad nebūs tik iedarbīgi sekmīgas kā būtu vēlams. Tur jādarbomas abām kopā un jāiet roku rokā. Un tas nemaz nav tik grūti. Vajadzīgs tikai saprāts, savstarpēja uzticība un cieņa un kāds mazums takta.

Fr. Jansons

DEBĒS UN ZEME

Jāņa Jaunsudrabiņa dzejoļi. Kemptenē, 1946. Viļa Stāla apgāds.

Šī grāmata ir dzejoļu izlase no 40 gadu dzejas vākuma, te ir dzejoļi, kas bijuši iespiesti Dzelme un Staros, te ir trimdnieka dzejoļi, kas nesen parādījās Ceļā. Jaunsudrabiņa lirika — viņa plašo daiļprōzas darbu spilgtā mākslas gaišuma viegls atspidums. Tomēr te dzejoļi, kas kļuvuši klasiski, dzejoļi, bez kuriem nevaram iedomāties latviešu liriku, dzejoļi, kas, skaņās tērpti, pārvērtušies par mīļām, pazīstamām dziesmām. Šai izlasē sastopami tādi dzejoļi kā: Lēni, lēni, klusi, klusi (85. lpp.), Liluciņš (93.), Svētdiena (87.), Ir viens vakars (84.), Kā sniegi kalnu galotnēs (47.), Bērnam (Raugies, bērns, ar savām gaišām acīm — (142.) un vēl daudzi. Liriskā Jaunsudrabiņš vistuvāks Skalbem un Jēkabsonam, gan nebūdam tik smalki noskaņots kā Skalbe un ne gluži tik melodisks un niansēm bagāts kā Jēkabsons.

Grāmatas nosaukums — Debess un zeme. Varētu būt arī: Saule un zeme. Dzejnieks pieder abām, kā to pauž raksturīgais dzejolis 10. lappusē; dzejnieks starp sauli un zemi neziņā „kā puisēns starp māti un ligavu“. Zemes dziesmas grāmatā ir visi jaukie dabas dzejoļi. Pazīstamajā dzejolī Dabai (94.) dzejnieks atzīstas, ka daba viņu lolojusi maigāk nekā mātes rokas. Dabai Jaunsudrabiņš devis daudzās skaistas rindas, puzdamus viņas krāšņumu visos gada laikos, neaizmirstot arī ziemas daili. — Saules dziesmas būtu atziņu dziesmas, arī visas tās ar ilgu motīviem, kas Jaunsudrabiņam sevišķi raksturīgi. Jau pirmajā šīs grāmatas dzejolī dzejnieks atzīstas, ka ilgu varā viņš nav bijis nelaimīgs, bet izbaudījis gaišu laimi. Citā dzejolī, kas nav šē uzņemts, dzejnieks saprot, ka ilgas ir pati baltā mūžība. (Arī no raksturīgā cikla Ilgu miglā šē ievietots tikai dzejolītis Sirds elkšņa mizā.) Saules dziesma ir arī daža sāpju dziesma, jo ir saules pilnas sāpes, kuņas „dod dievi, lai augšup celtos gars“ (16.). Bet tai pašā atziņu dzejolī runāts arī par tumsības pilnajām sāpēm, kuņas sūta nāve, „lai lejup vestu mūs“. Šķiet tomēr, ka šīs tumsās sāpes Jaunsudrabiņa dzeja sūta nē nāve vien, bet vēl vairāk — sieviete. To liecina Mīla (71.), to pauž īpaši Sieviete (119.), sevišķi pirmā rindā, kur tikpat rūgtas atziņas kā Jaunsudrabiņa ievērojamos romānos. Te Jaunsudrabiņš pilnīgs pretstats Rainim, kas atzina: „ir sāpes visas, cik deva tās (sieviete), pēc labu atnesušas“. Tomēr Jaunsudrabiņam ir gaiši mīlas dzejoļi, kaut vai tas, ko autors nosaucis par Ziņģi (109.—110.). Te tiešām ziņģes vieglums un vienkāršība, bet tā ir mākslinieciska „ziņģe“. Dažādas ir sāpju atziņas. Dzejolī 77. lpp. kāds vīrs atzīst, ka var kāpt debesīs vai ellē — sāpēs un sāpēs. „Bet kur ir prieks, kas neizkūp kā dūmi?“ Tam

runā pretī atziņa 117. lpp.: taisni sāpju nemītība ir skaista: „Tā gliemezis, ko smilšu grauds grauz nemītīgi, gads no gada, Aiz sāpēm dārgu pērlī rada“.

Dažā ļoti mazā dzejolītī Jaunsudrabiņš sasniedzis īsti rainišu izteiksmes īsumu, jūtu siltumu un domu dziļumu, piem., trijriņdās Nav taisnība, ka Dievs ir vecs (67.), Cik zeltaini šī diena mirdz! (69.), Smaidīgais dzejolītis Dzīves rudenī (64.) pārsteidz ar „ezerinisku“ atskaņu svaigumu: pilādzīt — mīlā dzīt. Viegli rūgtenais dzejolītis Ods dzintarā (98.) pastāv gandrīz tikai no vairāku atskaņu rotaļas — otu un divāņu izteiksmīgajām: krellē — ellē. Sīrsnīgajā, ļoti vienkāršajā Vēstulē manam tēvam debesis (146.—147.) pārsteidz un arī drusku traucē vidū ielikta prōzas rindiņa „mūsu cienījamais mācītājs O. Vāgners“.

Beidzot — Jaunsudrabiņš arī lirikā parādās īsts dzimtenes mīlētājs, kaut patriotisko dzejoļu izlasē nav daudz. No ievietotiem sevišķi aizkustina dažī mazāk pazīstamie: Vidzemnieks (138.), Zemgālis (140.), Latgālis (141.). — Nobeidzas dzejoļu grāmata ar skaistu, plašāku mūsu dižākās upes Daugavas apdziedājumu (155.—159.), kas pirmo reiz iespiests jau 1913. g. Laivinieka, brauciens pa Daugavu no šīs upes sākšanās Krievzemē līdz jūrai simbolizē cilvēka jaunības braucienu, un galā sasniegtais jūras plašums izteic īstās, plašās dzīves, darba un cīņas laika iestāšanos. Tātad — ir trijas Daugavas mūsu dzejā: cilvēka dzīves ceļa simbols — Jaunsudrabiņa Daugava, dabas un senatnes izjūtu un mūžības nojautu paudēja — Poruka Daugava, tautas ciešanu, cīņu un cerību ietvērēja — Raiņa Daugava. P. Ērmanis

BALTĀ GRĀMATA

Jānis Jaunsudrabiņš, tēlojumi vārdos un līnijās. Autora saīsināts izdevums. H. Rudziņa apgāds Grāmatu Draugs. Tautas bibliotēka 2.

Latviešu literatūra bagāta klasiskām bērniības atmiņu grāmatām, atmiņu stāstiem. Tādus stāstījuši gan Apsīšu Jēkabs, gan Doku Atis, gan Poruks, Brigadere, Austriņš. Arī Baltā grāmata tāds visiem zināms un iemīlēts bērniības stāsts — apmēram līdz astotam mūža gadam. Šī simts tēlojumu kopa radusies no 1908. līdz 1914. gadam, bet kāds Baltās grāmatas gabaliņš Pelēka diena jau bija 1906. gadā Dzelmē (Baltā grāmatā tas nosaukts Ciemā). Bet sistematiski šie mazie gabaliņi sāka parādīties ar 1911. gada rudenī; pirmie bija Dzimtenes Vēstnesī un Jaunības Tekās; Jaunības Tekās arī iespiests lielais vairums Baltās grāmatas tēlojumu. Visa Baltā grāmata iznāca šā: 1914. gada Ziemassvētkos pirmā daļa Dzirciemnieku apgādībā (40 tēlojumi), otrā daļa 1921. g. pavasarī Valtera un Rapas izde-

vumā (pārējie 60 gabaliņi). Autora zīmējumi katram tēlojumam stilizētā bērnu zīmējumu veidā kļuvuši Baltai grāmatai tikpat neatņemami kā Brencēna ilustrācijas Mernieku laikiem. Tagad šie trimdas lasītāju priekšā neliels Baltās grāmatas izvilksms — tikai 32 tēlojumi no simta. Šur tur varētu velēties citus; piemēram, Ķīķeru pirtiņas vietā neaizmirstamo tēlojumu Skroderi; Ķebeļu sūnakļa vietā Ķēviti; gabaliņam Brālam kāzas vietā zīmīgo Pirkstiņa žēl; gabaliņa Klētiņa deg vietā traģisko Vecotēvu; Ledus vietā savādi noslēpumaino Putniņ, kur olinas? Bet ja nu autors tā izraudzījies, tad taču jādomā, sava ziņa tur viņam bijusi, un šī izvēle mums jāņem par labu. Baltajā grāmatā (un Austriņa Puišķānā) tēlojumu sasaistījums diezgan valīgs, var izņemt no vidus, kuŗu grib; ne tā Brigaderes Anneles grāmatās, kur nodaļas savērtas stingrākā secībā.

Tomēr — arī Baltajā grāmatā vismaz sākums un beigas iezīmējas noteikti. Pirmais tēlojums, skaistās Mūsmājas, rāda vidi, kuŗā noris viss, kas grāmatā stāstīts, un pedējais gabaliņš — Skolā norāda cita bērniības posma sākšanos. — Balto grāmatu raksturo viegls humors, stāstījuma uzskatāmība, liela vienkāršība un autora sīrsnīgums, kas apstaro visus sīkumus — kaut vai tais pašās Mūsmājās; tāpat šīs sīrsnīgums rāda īstā gaismā Klībā Jurka likteni atiecīgā tēlojuma beigu teikums. Zīmīgi Baltās grāmatas „pavieglie“ cilvēciņi: lētticīgais Pēteris, ko zēns var piemānīt, pats īsti negribēdams, ganu Līze un citi, kuŗu nav šai izlasē. Aizkustina tēlojumi ar dabas izjūtu, piemēram, Stabules, kuŗam pat zināma reliģiska pieskaņa. Citāds aizkustinājums rodas, lasot kļusajā vienkāršībā tik izteiksmīgos nabadzības tēlojumus Sīķes un Piektaļa. Dažā tēlojumā (Viņas skolas Otiņš) rūgts piedzīvojums bērniībā kļūst par simbolu stāstītāja raksturam visā vēlākā mūžā (beigu teikums: „Jo skaidri zināju, ka dubļus acīs liet nekad sev neatļāušu“).

Jāpriecājas, ka mums no Baltās grāmatas tagad jēl šī izlase. P. Ērmanis

PIEZĪMES PAR PĀVILA KLĀNA MĀKSĻU

Pāvils Klāns, Burvība, novele, apgāds Selga Kempenē, 1946.

Pāvils Klāns neapšaubāmi ir viens no spēcīgākajiem un reizē arī savdabīgākajiem prozistiem tagadējās rakstnieku paaudzes vidū, savu talantu viņš apliecināja ar noveļu krājumu Pusnakts viesis (1940.) un Sīkums (1944.). Pirmajā grāmatā Klānam ipatā mistika, melnās un pelēkās krāsas tēlojumā šur tur it kā nepārlicina, otrā grāmatā viņš vairāk tiešās dzīves novērotājs, dziļāks psihologs, kaut gan liktenis un liktenība pavada arī šeit lielu daļu to cilvēku, kuŗus rakstnieks tēlo. Dažos rotātora

technikā izdotajos darbos (miniaturās Dzimtenes ainavas) Klāns savas īpatnības paturējis, tikai kļuvis it kā liriskāks, fābulu pakļaujot tēlojumam. Pēc tam, kad Ceļā (1946. g. 11. burtn.) lasījām vienu no Klāna labākajām novelēm Dūda, kas vispār ir perfekta novele mūsu literatūrā, jāpaka vējas pie jaunās pārrunājamā autora grāmatas Burvība, Zvejnieks Kristaps Gaŗums Daugavmalas kroģu sastopas ar iģaunī zvejnieku Juhānu, kas reiz jaunībā pievilis viņu sievu, skaisto Mariju. Tad Gaŗums Juhānam pārlāuzis kautiņā roku. Gadi pagājuši. Bet pagātnes notikumi rod jaunu turpinājumu tagadnē: Juhāns, atbildēdams Gaŗuma izaicinājumam, pasaka vārdus, kas kļūst par lāsta vārdiem. Gaŗums nedziedināmi saslimst ar kāju paralizī. Kas vairs var palīdzēt? Ubags un zintinieks Nāra norāda, ka lāstu var atņemt tikai tas, kas to deva. Un Marija, Gaŗuma sieva, gaidā Daugavmalā atbraucam Juhāna laīvu. Un, kad tā ir klāt, Marija, gatava patiesi uzpurēties, vecajai mātei piepalīdzot, ved slimo vīru pie laīvas. Un tēlojums, kā divas sievietes nes slimnieku, viena no visspēcīgākajām vietām novelē. Juhāns apvaino Mariju, kad viņa pasaka, ka izšķirusies labāk precēties ar Gaŗumu tāpēc, ka viņu milējusi, bet Juhānu nav milējusi, un trīs cilvēki, nesot nepiepildītas cerības un savu nelaīmi, dodas mājās. Juhāns paliek savā laīvā cietis un bez līdzjūtības kā pats liktenis. Bet ceļā tomēr notiek brīnums — Gaŗuma kājās atgriežas dzīvība, slimības krīze ir pārvarēta, iestājusies atveseļošanās. Vai šai brīdī beidzas burvība? Autors norīkumu zīmē rīta brīdī: „Cēlās spīrgts rīta vējš. Brāzmaiņi, noskrānuši mākoņi kāpa no pamales un ātri skrēja uz austrumiem, no zemes vērpās smalkas smīlšu grīstes, puteņodamas ap trim cilvēkiem, kas krasta klājumā bija gluži vientuļi un likās sīki kā melni ciekuri zem topošās dienas augstajām debesīm. Marija nolīecās un palīdzēja slimajam vīram. „Tā“, viņa sacīja, „tas nu ir gaŗām.“ Viņa smaidīja.“

Pāvīla Klāna valoda ir tīra un izkopta, labs stīls, mēs vāram jau runāt par viņa mākslu, un reti vien rodas jautājums, vai patumšā un mistiskā vide, kur darbojas viņa varoņi, nav mākslīģi grībēta. Vairāk jāsa, ka tā ir rakstnieka pārdzīvota nepīecīesāmība. Pāvīla Klāna Burvība īlustrējusi Erna Geīstaute: vāks varēja būt vienkāršāks, pirmajai viņetei īsti nepīekļāujas zīmētais K burts, bet tas, kas viņētēs zīmēts, protams, ir labas mākslīnīeces darbs.

V. Mežezers

DIVAS JAUNAS DZEJU GRĀMATAS

Latvieša sieva, Veltas Tomaģ dzejoļi. 1943.-1946.
Apgāds Gaismas pīls 1946.

Minētais apģāds, kas tieģām nesteīdzas ar grāmatu klājā laīšanu, beīdzot īzlāīdis savu pirmo — un līdz

ģīm vieniģo — īzdevumu — Veltas Tomaģ dzejoļus. Tūlīģ gan jāatzīmē, ka ārējā ģlitumā grāmata var sacenģties ar labo laīku īzdevumiem Latvijā. — Maza piezīme par vīrsrakstu, kas kaut kā neparasti duģas acīs: Latvieģu sievas vietā vienskaitlīs Latvieģa sieva. Vienskaitlīģ gan motīvē aizģājuģā kaŗavīra vārdi sievai dzejoļi 32. lpp. Tomēr īstāk skānetu „latvieģu sieva“ — tāpat kā latvieģu māte, latvieģu zēns, latvieģu meītene etc. Bet, ja sakām: „tā ir latvieģa sieva“, tad tas var nozīmēt arī, ka viņa pati nav latvieģu tautības, tikai viņas vīrs latvietīs.

Veltas Tomaģ pirmajā dzejoļu grāmātā Minēģums blakus svaīģi tvertiem dabas un mīlas dzejoļiem bija arī mēģinājumi minēt paģas lielākās mīklas, bija filozofīsku pārdomu, atzīģu un noģautu dzeja. Jaunajā grāmātā dzejnīece vairāk tikai patriote, pēdēģo cīģu un cīeģānu ģadu pārdzīvoģumu dedģīģa paudģēja. — Ķī „latvieģa sieva“, Veltas Tomaģ jaunās grāmātas varone, ir tā zemnīeciskā aristokrāte vai aristokrātīskā zemnīece, ko sauc arī bajārienes vai labīetes vārdā. Viņa sastopama arī Aīdas Niedras romānos un stāģos, un vispār: dedģīģa, droģī atklātā Velta Tomaģ dedģīģās un droģī atklātās Aīdas Niedras ģara radnīece. Niedra atradusi savu īpatnēģu dzejas rītmu, savu „nīedrīsku“ stroģas uzbūvi, Tomaģ veīdo parastājās formās, jaunajā grāmātā sevīģķī īemīledama cīetās: sonetu un heksamētru, kas cezurā salauģts divrīdīģi. Kvēlie un patēģīskie, īzģūtā īstīe, drosmē vaģģīrdīģīe kaislības un mīlestības dzejoļi arī nav šķīramī no patriotīskās dzejas: mīlestība uz vīru („labīeti“ — saīmnieku vai kaŗavīru) ir dzīmtas, cīlts, tautas mīlestība. Savos karģstajos ģūtu aplīecināģumos šī labīete aizīet līdz pīlnīģai atdevībai un pat savas personības nolīeģģānai, īpaģī sonētā Mūģģīģā spēle (57. lpp.). Gan sīevīģības veīdols dabā, gan sģīevīģības saskare ar dabu īetverģas dīvos skaīstos, visai savdabīģos sonetos: Upe pēģ palīem (36. lpp.) un Akmens (39. lpp.). Fragmentā Seģu zemes sestdīena dzejnīece parastam darģam, maīzes cepģānai, mēģināģusi pieģķīrt īt kā svinīģu līelīskumu; dzejoģums līecīna par redģīģu dzejnīeces acī, bet Inģrīdas Vīksnas poēmai (arī heksamētros) par rudzu maīzi, šķīet, bija vairāk sīrsnības, vairāk pat relīģīģiskas pacīlātības un arī klasīskāģs tēloģums.

Patoģģ neatņemama sastāvdaģļa Veltas Tomaģ dzejā. Viņas dzeja — deklamātorīska dzeja. Nāk atmīģā Kārģa Krūzas domas par Zvāģuģu Eģvārda pirmā laīkmeta dzeģu: to nevarot komponēt mūģīkā, to ģoti labī varot deklamēt. Vārbūt arī Tomaģ dzeja labāk pīemērota skandģģānai nekā mūģīkai. Šo rīndu rakstītāģam dīvkārt bīģusi laīme dzīrdēt paģu dzejnīeci lasām dzejoļus: daīģa sīevīete ģoti dzīdrā, skānīģā, labī skolotā balsī skandē un skandē... kā pati no savas dzejas apģkurbusi, kā apģkārtņī aiz-

mirsusi, kā šūpodamās savas balss un savas dzejas skanīgumā. Bet ne katrs dzejolis — arī stiprs un kvelmains būdams — spēj aizskanēt līdz klausītāja vai lasītāja sirdij, ne katrs dzejolis spēj aizkustināt, spēj izraisīt pārdzīvojumu. Mūsu pēdējo gadu pārdzīvojumi bijuši tik dziļi, lieli un sāpīgi — un arī dzejā tik daudzkārt un tik daudzpusīgi atbalsojušies, ka patriotisms un sāpes par dzimteni un tautu ir pati tuvākā, pati vieglāk tveramā un arī — pati grūtākā dzejas tematika. Tomēr Veltas Tomas patētiskā dzejā ir daži visai spēcīgi un neaizmirstami soneti, piem., Tauta bez vārda (124. lpp.), bet īpaši jāatzīmē pravietiski svinīgais, bargi nopietnais Soģis (91. lpp.), var teikt asiņaini justais Mežiniekam (122. lpp.). Bet visbrīnīšīgāk dzejniecī izdevušās dažas pavisam klusas, mazas dziesmiņas: Cietējam (89. lpp.), Dzimtenē sniegot sniegi (106. lpp.), Pavasaris svešumā (107. lpp.), Mātes dārzā (108. lpp.), Ziemassvētkos (128. lpp.). Varbūt šais dziesmiņas visistākais galvojums par dzejnieces nākotni.

Arturs Kaugars, Mūžīgs ritums. Dzejas. V. Štāla apgāds Kempenē, 1946.

Jau, rakstīdams par Andreja Egliša jauno grāmatu, konstatēju dzejnieka zināmu radniecību ar Raini. Tāda radniecība ar Raini arī rāmajam Arturam Kaugaram, kas episki lēnīgāks nekā Andrejs Egļitis. Dzejnieka pirmās grāmatas virsraksts Mūžīgs ritums liek atcerēties Raiņa Gala un sākuma vadmotīvu: Es ritu, mūžam ritu. Pasaule rit, dzejā ir ritms, kā to izteic ievada pantīņi: „Rit telpā sauli miljoni, Rit planētas, rit elektroni. Kā dzejā ritmā ietverts viss. Vai kosmu dzejnieks radījis?“ (Jāpiemin, arī Aspazija kādā dzejolī ar līdzīgu pamatdomu jautāja: Vai Dievs tikai nav bijis liels dzejnieks?) Pirmajā īsajā nodaļā Kaugars devis četrus teiksmainus noštāstus par lielo sākumu, par lietu rašanos, kur visvairāk oriģinalitātes izdomā Ūdeņu teikai un (ar tikko manāmu humora pievījumu) Vēju teikai. Dziļākā doma Vientulības teikā: cilvēka vientulība Dieva vientulības atbalss, Dieva vientulības mantojums. Nākamā nodaļā dzejnieks kavējas dažādos zemes attīstības posmos, sākdam ar četrās nonās tvertu dzejojumu par laukakmeni, kuŗa mūžs iet „gadu milzumā“; cilvēks gan cīnās ar akmeni, gan pieglaužas tam. (Arī subjektīvākā Velta Toma izjūt tuvību akmenim, tāpat kā Kaugara bārenīte.) Tad dzejnieks skata savu pirmsenci „iznākam laiku rīta ausmā“, pēc tam kavējas tuvākās dzimtenes Tālavas pagātnē (Tālivalža dēli) un dzejolī Senu audžu pēdās visur jūt aizgājušo cilvēku laimi, milas reiboni, sāpes, postu, nāvi; viss mainās; kur lācis klīda, ir pilsētas drūzma un asfalts, bet varbūt tur atkal „kādreiz plauks melleņu ziedi“. Un dzejniekam atliek tikai izsaukties: „Dievs, kādās maiņās tu pasauli sviedi!“ — Trešajā

nodaļā, kur (37. lpp.) raksturīgais izsauciens „Cik pasaule šaura un skaista!“, dzejnieks rāda šī sīkā šauruma skaistumu. Jūtams tas dzejolī Pieticīgie (44. lpp.) un vēl īpatāk Vecā zvejnieka pēdējā martā (47. lpp.) ar beigu vārsēm: „Paldies tev, Dievs, ka ļāvi sauli skatīt Un paklausīties dzīvā ūdens valodā!“ Dzejnieks vispār rāda ievērojamu formas prasmi un panta dažādību, dzejodams nonās, franču balādes formā, tercīnās, sonetos, antīkā pantmērā u. c., gan nevienu formu, šķiet, īpaši neiemīlēdams. Sasņopamas svaigas atskaņas: ielej — mielei, maizei — aizej. Trešās nodaļas dažos liriskāk justos dzejoļos ieskanas kaut kas no Andreja Egliša.

Bet arī šai sīkā skaistuma nodaļā dzejnieks drīz ieiet savās mūžīgās ritēšanas domās un pārdomās. Maiņās viss dzīves skaistums (43.), maiņās cilvēks satvers prieku (45.). Vispilgtāk ritēšanas un maiņu pārdomas izteiktas dzejolī Lokā. (Loka motīvs arī Raiņa Galā un sākumā.) Loks ieslēdz zemes vielu, lokā plūst ūdeņi, „viss Kosmā slid pa loka ceļu“. It visam, ko gars spēj aptvert, nav ne sākuma, ne gala. Un tad nu atliek jautāt: „Vai lokā ieslēgts arī gars?“ — Ar beidzamo trešās nodaļas dzejolī Debess ābele dzejnieks pāriet laikmeta dzejā, tautas ciešanu dzejā.

Šīs ciešanas pauž ceturtnā, beidzamā nodaļā. Te dažs labs sirsniņš, pat skaists dzejolis, dažs bez spilgtākām iezīmēm. Dziļi vienkārši, klusināti trimdnieka sāpes izteicas Svētvakarā (82.). Sūrāka smeldze, asāks sāpju spēks elegiskajos antīkā pantmēra dzejoļos Elegija (83.—84.) un Bavārijas pakalnā (85.—86.). Nonās Eiropa (88.) dzejnieks pauž visu mūsu atziņu un nojautu, ka „vēl miera nav, tik brīdis atelpai“, beigās tomēr apliecinādamas ticību Eiropai. Bet arī bēgļu gaitas ir kosmiskā rituma daļa, arī bēglis (90.) klausās pasaules šalkās, manīdams negaisa nākšanu. Un dzejnieka grāmata izskan: „Celšanās, kritums, gaismas spēle un ēnas Nāk savā laikā“.

Kāda ir īpatnība šim jaunajam dzejniekam, kuŗa pirmo dzejoļu parādīšanās priekš dažiem gadiem Latvju Mēnešrakstā saistīja lasītāju ievēribu? (Lai atļauts recenzentam vēl piezīmēt: Arturs Kaugars mani personīgi interesē it īpaši, jo viņš ir manas dzimtas puses cilvēks.) Manuprāt šī īpatnība būtu: Kaugars ir liro-episks talants, viņam īsts un rāms epiķa miers, kam klāt zināms rūgtas smeldzes skarbums (īpaši jaunākajos dzejoļos), retāk humors. Kaugaru it sevišķi saista mūžīgo maiņu, kosmiskā paisuma un bēguma, „gala un sākuma“ ideja. Šeit viņš, kā teikts, garīgs radnieks Rainim, pa daļai arī (tagad jau mūžībā aizgājušajam, kā ziņo) Ādolfam Ersam, kam arī laba tiesa dzejoļu ar kosmiskiem pirmotnes un gala sākuma motīviem. Savas dzejas liriskajā daļā Kaugars nav tāls Andrejam

Eglitim. — Kā attīstīsies dzejnieka īpatnība? Varbūt plašākos episkos dzejas darbos? Ko tur minēt — Artura Kaugara tālākā gaita izšķirsies, kad izšķirsies visu veco un jauno trimdas dzejnieku dzīves un dzejas ceļi, kad mums atkal būs Latvija.

Jāatzīmē grāmatas īpatnēji latviskais ārējais glitums, latviskie rotājumi, kurus gādājis Actis Stenders. P. Ērmanis

MIRDZOŠĀ GRĀMATA

Saišināta Dziesmu grāmata, Latvijas Ev. lut. Baznīcas Virsvaldes nodaļa Hamburgā 1946, Pēterā Mantnieka un Edgara Ķiploka apgādi.

Turot rokā saišināto Dziesmu grāmatu un sakot paldies Baznīcas Virsvaldes Hamburgas nodaļai, ir tā, it kā būtu kļuvis gaišāks tajā patvertnē, kur tu esi nokļuvis, no kara briesmām glābdamies. Lielu izredžu dzīvam palikt tev, protams, nebija. Bet, paldies Dievam, tu esi palicis dzīvs. Kara negaiss ir pāri, bet patvertni atstāt tu, diemžēl, nevari. Daudzi citi, kurus tu sastāpi priekšā tikpat drūms, tikpat nelaimīgs un tikpat svešs, cik svešs tu šē bijī pats, sen jau ir prom. Tie ir savā ierastajā darbā, pie saviem piederīgajiem, savā zemē, bet tu vēl šē sēdi un gaidī. Arā ir diena, apmākusies, bet tomēr — diena. Tu esi palicis tumsā. Bet tad paspīd gaisma. Lielu jau neko redzēt nevar: tās pašas kailās sienas, tās pašas drūmās sejas. Bet tev ir gaisma. Un, redzi, tā ir grāmata, kas mirdz tavā rokā. Mirdzoša grāmata. Dziesmu grāmata. Tā ir istajās rokās nokļuvusi un tāpēc tā mirdz. Ka katrās rokās tā nemirdz, tas ir ļoti iespējams. Bet latvietis dziesmu mīl. Tāpēc arī dziesma latvieša tumšo ceļu dara gaišu un latvieša grūto dzīvi vieglu.

Vecais Knābēns, ja Virzam var ticēt, esot bailēs pārgājis kapsētai spēlēdams. Latvietis ir pārgājis gadu simteņiem dziedādams. Un kaš, un bads, un mēris, viņam pāri auļodami, viņu tomēr nav saminuši. Grūtības viņu nav nomākušas. Svešumā viņš nav pazudis, bet ar savu mirdzošo grāmatu rokā meklējis un, paldies Dievam, līdz šim arī atradis ceļu uz mājām.

Katram laikam un katram laikmetam šajā grāmatā ir sava dziesma, arī šim — trimdas laikmetam. Bet visas dziesmas pārskan viena — mūsu ticības himna Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils. Un, vai to dzirdot, vai to dziedot līdz, nekļūst vieglāka, mierīgāka sirds? Vai nav tā, it kā būtu gaišāks tapis? Un vai nav labi, ka vecam tēvam, pie sava vienīgā dēla šķirsta sēžot, kad tam dzīve no rokām ir izņēmusi visdārgāko, kaut kas tomēr rokās vēl ir palicis? Teodors Ūdris, viens no tiem mūsu māksliniekiem, kas skatītājam liek ne tikai skatīties vien, bet arī domāt, vecajam tēvam rokā ir devis Dziesmu grāmatu. Un vai maz iespējams nosaukt

visu to, ko mums dzīve izņēmusi no rokām? Diemžēl, pat — Dziesmu grāmatu. Bet, paldies Dievam, nu viņa atkal mirdz un var mūs drošināt: Lai būtu velnu gan cik daudz, Kas mūs šķiet visai parit, Mēs tomēr esam Dieva draudz', Nekā tie nevar darīt! Tas kungs tās tumsības, Gan bargs tas izraugās, Bet ko mums padarīs? Dievs viņu nosodīs, Viens vārdiņš to spēj aizdzīt.

Cik lieli nopelni latviešu kristianizēšanā Alūksnes Glikam, tas visiem zināms, bet cik šai ziņā tie ir lieli Dobeles Firekeram, šīs pašas varenās, mūžam jaunās Lutera dziesmas kongeniālajam un vēl nepārspētajam tulkotājam, tas ir jāatkārto vēl un vēl reiz. Un kam ir lielāka loma mūsu dievkalpojumā — svētrunai vai dziesmai? Gandrīz šķiet, ka abi būtu līdzvērtīgi.

Cik labi Dziesmu grāmatai veicies, veselas paaudzes grūtajā lasīšanas mākslā ievadot — par to var sacīt paldies, bet arī šaubīties, bet nav šaubu, ka tie paši tēvi un mātes, kas kā bērni, burtodami viņas — kādreiz tik ķēburainos pītos un grieztos burtus — ir vēlējušies, lai tā viņus ievadītu arī citā dzīvē, no šīs dzīves aizejot, to sev arī kapā ņemdami līdz. —

Bez šaubām, saišinātajai Dziesmu grāmatai nav tā mirdzuma, kas pilnājam. Tai ir savi trūkumi, kas tās mirdzumu stipri vien aptumšo. Vispirms, no 802 dziesmām tā ir sarukusi līdz 216 resp. 226 kā senu senos laikos. Un pašas dziesmas ir stipri vien reducētas. Tā jau nu vēl nebūtu liela nelaime, jo kvantitatē nekad nevarēs atsvērt kvalitāti, vismaz gara dzīvē nē. Vienu tiesu dziesmu varētu mierīgi pieciest. Arī ar isinājumiem varētu samierināties, jo dziesmas domātas galvenā kārtā dievkalpojumu vajadzībām. Pie tam daudzi būs it patīkami pārsteigti, ka Dziesmu grāmatu nu var viegli iebāzt kabatā, jo pilnā neļāvās, un to, ka Dziesmu grāmatu arī patiesi var gluži mierīgi nest rokā arī vīrieša cilvēks, to daudzi ieraydzījam tikai at, svešumā. Dzimentenē to diezgan daudzi apšaubīja. No tādas „kabas dievbijības“ tomēr gribētos brīdināt. Kad jau, tad jau.

Bet te trūkst, piem., tādu dziesmu, kā: Novālisā — R. Bērziņa Kaut visi Tevi nīstu (Jēzus dziesmās), Hērmaņa — Dīca Mans Jēzus agri uzceļas (Lielidņu dziesmās), Lutera — Firekera Dievs svētais Gars, nāc pie mums klāt (Vasaras sv. dz.), Kēbnera — R. Bērziņa Cik jauki šē, tā Kunga svētnīcā (Svētd. dz.), Franka — Binemaņa Kungs, es esmu grēkos kritis, A. Vitola Bagāti-nācām, A. Niedras Dievs augstais, Tevi garā, L. Bērziņa Gan droši dzīvē izejam, L. Bērziņa Kungs, iz dzelmes dziļākās (Grēksūdzes dz.), Špitas — Dauguļa Ak svētīgs nams quasi Firekera Bērniņ mīļais, Dieva stādīts un, ja neskaita K. Jēkabsona dīvaini „sameistaroto“ Sirds aizveņas kā liesma, vienīgās mātei vel-

tītās (visā Dziesmu grāmatā!) — A. Briēža Gaišais rīts (Kristīga dzīve), L. Bērziņa Ja mūs Dievs ir izredzējis, J. Ermaņa Kristus draudzē, droši stāvi, J. Ermaņa Turi to, kas tev ir dots, L. Bērziņa Tiešām, Dievs ir draudzes gans (Dieva vārds un krist. draudzē), Firekera Redz, šī diena jau pagalam (Vakara dz.), R. Bērziņa Dievs ar tevi, ceļš kam galā un nezināmā sacerētāja un tulkotāja Augšā aiz zvaigznēm (Nāve un mūžīga dzīvība).

Tik laikmetīgo, kaut arī seno Gretgena — Silinga dziesmu Kungs, uztur' savu draudzi gribētos redzēt visu (tagad tikai 3 panti) un no J. Ermaņa dziesmas Ak, mosties, tauta, vismaz dažus pantus, piem. 2., 3., 4.

Tālāk, dievkalpojumā, bez šaubām, reti kad tiek izdziedāta visa dziesma. Daži panti izkrit šā vai tā, bet īsinot resp. atsevišķus pantus izlaižot, jāskatās, vai dziesmai netiek darīts pāri. Un te nu daudzām dziesmām, diemžēl, nācies smagi un nepelnīti ciest. Ja L. Bērziņa dziesmai Klusā kalnā skaņas trīs pirmais un pēdējais pants atrauti, tad to, brīnišķīgā kārtā, dziesma, šķiet, vēl panes un, tā sakot, ir spējīga dzīvot, bet tā paša autora Pāri kapu kokiem slaidiem tā īsināties, kā to lasām saīsinātās Dziesmu grāmatas 68. lpp., nu gan neļaujas.

Tas pats, lielākā vai mazākā mērā, sakāms par 5. (labāk, šķiet, būtu bijis ņemt 1., 2. un 3., ne 1., 3. un 5. pantu, jo dziesmā ir ievērots trinitātes dogmats), 86. (pietrūkst 3. panta), 113. (6. pants prasās pēc 4.), 232. (no 1. panta nevar uzreiz pārlekt uz 4.), 334. (2. pantu nevar izlaist), 610. (3. pants prasās pēc 2.), 630., 703., 787. un vēl citām dziesmām.

Ka dziesmu un pantu numerācija paturēta tā pati, kas pilnajā Dziesmu grāmatā, apsveicams. Tā dievkalpojumā var lietot arī pilnu Dziesmu grāmatu blakus saīsinātajai. Pantu numerācija ir sajukusi tikai 13. dziesmai. Tur skaitļa 3. vietā jarakstā 4., 4. vietā — 5., 5. vietā — 6. un 6. vietā — 9.

Trimdas dziesmu varēja būt vairāk. Jaunajā nodaļā Trimdas gaitās atrodam 4 V. Mežezera (pēdējā dziesmā 1. rindā kļūda — „vadi“ vietā jābūt „radi“) un pa vienai L. Breikša, E. Kezberes, E. Ābeles, A. Lūša un A. Veinberga dziesmai (autori gan nevienai dziesmai nav minēti). Šis desmit dziesmas pilno Dziesmu grāmatu nedaudzie īpašnieki gan nevarēs dziedāt līdz. Bet tā kā ar šo saīsināto Dziesmu grāmatu mēs varam samierināties tikai interimā — trimdas laikā, un trimdas apstākļiem tā galvenā kārtā arī domāta, tad, šķiet, ja vien sastādītāji to būtu vēlējušies, šī nodaļa varēja būt vismaz trīskārt tik kupla kā tagad, jo Mežezera kulta dziesmu krājumā Gaišā gaitā vien, arī bez tām četrām, būs vismaz desmit, kuņas gribētos atrast arī šajā saīsinātajā Dziesmu grāmatā.

Un ja ir trimdas dziesmas, tad grāmatas beigās atrodamo lūgšanu starpā gribētos redzēt arī trimdas lūgšanu. Bez šaubām, grāmatas sastādītājiem lielas grūtības būs sagādājis grāmatas normētais lielums, bet šķiet, ka, reducējot dievkalpojumu kārtību, kuņas iespēja Dziesmu grāmatas beigās arī ir apsveicama, būtu atlikusi telpa pat baušļiem. Tā, piem., Apustuļu ticības apliecība iespiesta 3 reizes, Mūsu tēvs — 2 reizes. Tā sauktā Nikejas tic. apl. varēja arī nebūt un, ja liturģijā atrodam 217. un 133. dziesmas 1. pantu (pie tam 2 reizes), tad, šķiet, nebija nekādas vajadzības tos ierindot arī starp dziesmām. Tāpat arī šķiet, ka, dziesmas sijājot, virspusē ir aizķērusies viena otra tāda, kuņas vietā varētu stāvēt cita.

Grāmatas papīrs ir labs. Iespiedums glīts. Iespieduma kļūdu samērā maz. Tikai vecākā paaudze, kā jau allaž, sūdzēsies par „sīkajiem burtiem“.

Lai Dievs dod, ka šī grāmata palīdzētu mums sagaidīt to dienu, kad būsīm mājās un ka to varam lietot arī pirmā laikā dzimtenē, kā-tas grāmatas ievadā paredzēts.

Osv. Gulbis

TRIMDAS BĒRNU LITERĀTŪRA

Margaritas Kovaļevskas Sēnīte Bērnlapīte, pasaka, H. Rudziša apgāds, Grāmatu Draugs.

Grāmatiņa ir laba, un par to nav daudz ko teikt. Kovaļevska jau dzimtenē bija pazīstama kā laba bērnu grāmatu ilustrētāja. Šai mākslas nozarē viņai ir visas dotības — skaidrs zīmējums, izceļot galveno un svarīgo, atmetot vai klusinot sīkumus un tēlojot ar bērniem vajadzīgu labsirdīgu humoru. Šis Kovaļevskas dotības izpaužas pilnā mērā arī šai grāmatiņā, kur nav neviena tāda zīmējuma, pret kuņu varētu ko iebilst. Mazliet raibāks izdevies gan pats rudens. Bet ko tur teikt, rudens jau ir „bagāts vīrs“.

Nav iebildumu arī pret grāmatiņas tekstu. Tas uzrakstīts nesaistītā valodā, un tas ir labi. Laba bērnu dzeja ne visiem labi padodas, tad jau labāk nemicēties ar to un nemicēt arī bērns ar vāji izdevušos pantu lasīšanu. Tā ir moderna pasaka, ko Kovaļevska te risina, bet tā risinās īstā tautas pasaku spraugumā. Ar sevišķu interesi bērni lasīs rudens svētku aprakstu, kur dažādi meža iemītnieki nopūlas ar dziedāšanu. Tur daudz humora, kas bērniem sagādās arī daudz jautrības un prieka. Valoda un tēlojums grāmatiņā viscaur skaidri un bērnu izpratnei piemēri. Grāmatiņas mākslinieciskais izkārtojums, apdare un iespiedums atstāj gaumīgu un patīkamu iespaidu.

Sēnīte Bērnlapīte jāatzīst par vērtīgu graudu mūsu nabadzīgajā trimdas bērnu grāmatu pūriņā.

Bērni strādā, saucas: **Nikolaja Kalniņa** darbs, ilustrējis Egils P. Hermanovskis; apgāds Dzintarzeme (Viktora Kaminska).

Kā bērnu rakstnieks Nikolajs Kalniņš bija pazīstams jau Latvijā, kur viņš savos darbos pierādīja, ka viņam ir bērnu rakstnieka dotības. Tagad viņš nāk pie mums ar bērnu dzeju, jo grāmatiņā uzņemtie pieci stāstiņi (Mazā saimniece, Kaimiņu Ilzīte, Neiegūtais sīrups, Sēņotājs un Tas, kas ziemā pamanās, priecīgs braukt var kamanās) uzrakstīti vārmās. Bet Kalniņš nav pratis savā darbā pietiekami atbrīvoties no liekas mākslotības, daudzvārdības un neskaidrības. Ir paņ pāris teikumu, par kuriem gribas prasīt, vai tie nav kļūdaini iespiesti. Neskaidrības, mākslotības un kļūdainības sakarībā gribas apstāties pie sekojošām vietām: 4. lappusē atrodam tādu teikumu: „Kā skudra ko zem kājām skrej, Pie savām mantām kaktā ej!” Vai te nebija jāsaka: kā skudra, kas zem kājām skrej? Tai pašā lapas pusē, divus pantīņus zemāk, ievērojot turpmākos notikumus, teikumu: vēl spēju u. t. t., liekas, būtu pareizāk iesākt: vai spēju u. t. t. Kļūdaini iespiests liekas teikums: „Bet kad jau kažkim staigāt ļauts u. t. t. (9. lpp.), kur kaķa vietā, šķiet, jāliek zaķis, lai teikums sakarīgi iekļautos stāsta risinājumā. Pantīņā: „Bet tagad saku es paties”, Ar mieru esmu mainīties” (11. lpp.), pārejošā verba mainīt vietā likts atgriezeniskais verbs mainīties. Tas darīts atskaņas dēļ. Bet doma ar to kļūst neskaidra. Bez tam — šo teikumu var mierīgi svītrot. Stāsta risinājumā tas paliks nemanīts. Nav labskaņņīgs tāds pants: „Ja manu darbu gribi tu gānīt, Cits neatliek, kā abus jūs slānīt.” (17. lpp.). Doma neskaidri izteikta teikumā tai pašā lapas pusē: „... devu ar stibu kā nākas pirmajam zirgam u. t. t.” Te var rasties pārpratums, jo meitenēm viens zirgs vien ir. Nevietā un nepareiza ir doma, ka ierosinājums netīru pudeli skalot meitenēm var rasties tikai dārzā, „kur sulīgas ogas” (24. lpp.). Neticu, ka mazie lasītāji bez stomišanās uz reizi pateiks, kas īsti domāts teikumā: „Tiklīdz rokā jaunais guvums, Tūlīt pazūd Viļa tuvums” (49. lpp.). Skaidrāk un vienkāršāk varēja būt izteikts arī pats pēdējais pants, pēdējā stāsta nobeigums.

Mūsu nometnes tautskolas pirmās klases bērni ar lielu interesi noklausījās Mazo saimnieci, paši stāstam intensīvi līdzī dzīvodami. Šis stāstiņš Kalniņam arī vislabāk izdevies. Ar dalītu interesi jau noklausījās Neiegūtais sīrups. Visu interesi te saistīja pati pudele un tās nejausīgais gals. Sīrups ko meitenīte bija cerējusi pudelē uzglabāt, palika pilnīgi bez ievēribas. Un bērniem ir sava taisnība, jo sīrups stāstiņā ir tik nenozīmīga lieta, ka varēja palikt pavisam neminēts. Pārējie stāstiņi sevišķu bērnu interesi vairs tā nemonināja. Un atkal mazajiem ir taisnība, jo pārējos stāstiņos autors vismazāk paturējies acīs va-

loda vienkāršību un vielas apdāres skaidrību: lieka daudzvārdība un mākslotība aizēno stāsta katrā ziņā interesanto kodolu — saimniekošanu smiltiņās, sēņošanu, vizināšanos kamanīņās. Man gribas ticēt, ja Kalniņš būtu prozā rakstījis šos savus stāstiņus, viņš būtu tos labāk uzrakstījis. Ar to tomēr nav teikts, ka šī grāmatiņa vāji uzrakstīta un nederētu. Tā nav. Vajadzēja tikai vairāk vienkāršības, mazāk vārdu, tad grāmatiņa būtu pavisam laba. Tādas mēs gaidīsim turpmākās Kalniņa bērnu grāmatas — vienkāršas un nemākslotas.

Kalniņa Bērni strādā pretendē uz glītumu, pat greznību: grāmatiņā ir piecas krāsainas un piecas „melnās” ilustrācijas uz visas lapas puses, neskaitot viņetes katra stāstiņa sākumā un beigās. Ilustrācijas gan nav visas vienādi labi izdekušas. Dažas neatbilst tekstam (19., 21., 37. lpp.). Ilustrācijā (19. lpp.) māte attēlota tā, it kā viņa skrietu uz ugunsgrēku, kliegdamā, brēkdama, kamēr tekstā teikts: „pienāca tūlīt māte pie sētas”. Kur Hermanovskis Latvijā redzējis tādu švābisku istabu, kādu tas attēlojis šai pašā bildē? Jeb vai te būtu domāta dzīve trimdā? Par to tomēr teksts pilnīgi klusē. Nebija arī nekādas vajadzības tēlot vitolu stumbeņus kā kādus neredzētus briesmoņus (33., 37. arī 47. lpp.). Mākslinieka meža baismu ideja te paliks bērnu nesaprasta. Tomēr ir arī zīmējumi, kas atbilst bērnu izpratnei. Par tādiem varam uzskatīt: viņetes 3., 12., 13., 21., 23., 39. un 50. lapas pusē u. c. Grāmatiņa iespiesta uz laba papīra skaidriem, viegli lasāmiem burtiem, glītā un patīkamā mākslinieciskā iekārtojumā. Tas, bez šaubām, izdevēja nopelns.

Fr. Jansons

PAR ASTRONOMIJAS ATZIŅU TICAMBU

Nesen lasījām laikrakstos, ka uztverti uz Mēnesi raidītie „radara” stari, kas pēc refleksijas atnākuši atpakaļ. Žurnālisti izsakās, ka astronomija rodas jaunu atklājumu iespējas, tikai nepasaka — kādas. Negatīvi apgalvojumi bīstami, jo nav pārredzamas visas nākotnes iespējas, bet, no tagadnes viedokļa raugoties, nevar noteikt „radara” varbūtējo nozīmi astronomijā. „Tiešo sakaru” nodibināšana mums dod vienīgi to apmierinājumu, ko rod mūzeja apmeklētājs, piedurot vērtīgam eksponātam pirkstu. Daudz par šo eksponātu rakstīts, apmeklētājs to no visām pusēm rūpīgi apskatījis, bet pirksta pieduršana it kā galīgi nostiprina pārliecību par šā priekšmeta realitāti. Šā atavisma, t. i. taustišanas neiespējamība astronomijā rada nevilus šaubas par astronomijas atziņu ticamību pat inteligentā cilvēkā, kas nav tuvāki iepazīties ar šas zinātnes metodēm. Izplatīts ieskaits, ka astronomijas atziņas ir hipotētiskas un radušās astronomomam, lūkojoties teleskopā un spekulatīvā ceļā meklējot atbildes kosmosa mīklām. Daudzi jūtas viluļšies, uzziņot, ka pasaules lielākajos teleskopos neviena astronoma acs tieši nelūkojas, bet tur okulārs aizstāts ar fotogra-

fisku plati, spektrografu vai citu objektīvu reģistrētāju instrumentu. Iegūtie attēli tiek nevis vienkārši apskatīti, bet rūpīgi mērīti, un mērījumu rezultāti garās skaitļu rindās aprēķināti. Tiešais novērošanas darbs ir mazs, salīdzinot ar to, kas nepieciešams šo novērojumu apstrādāšanai un izvērtēšanai. Kā katras eksaktas dabas zinātnes, tā arī astronomijas secinājumi izriet no iegūto mērījumu rezultātiem, un šie secinājumi ir tikpat ticami, cik ticami ir fizikas un ķīmijas secinājumi. Nenoliedzami, ka daudzas problēmas ir vēl neatrisinātas un ka katra atrisināta rada jaunas, tādēļ nevar iztikt bez hipotezēm turpmākā darba nosprausšanai. Ja pieņemto hipotezi novērojumi apstiprina, tā pārvēršas par teoriju, tikpat ticamu, cik ticamas ir „Zemes” eksakto zinātņu atziņas, jo būtībā spīdekļu attālumu, lielumu, kustību, masu, ķīmisko sastāvu, temperatūru, fizikālo stāvokli un t. t. noteikšanas metodēm ir tie paši pamati, kas ļauj noteikt šīs īpašības Zemes objektiem. Mēģināsim īsumā un naīvi dažas no šīm metodēm, apskatīt.

Vienkāršākais attālumu noteikšanas veids ir tiešā mērīšana, t. i. novietojot divu punktu starpā garuma mēru. Katra attāluma mērījuma pamatā ir tiešais mērījums, bet ne vien tiek mērīts meklējamais attālums tieši. Ja jāatrod nepieņemama priekšmeta attālums, tad pietamā apvidū izmēri kādu attālumu, tā saucamo bazi, un katrā bāzes galā izdarot virzienu mērījumus ar teodolītu uz otro bāzes galu un nepieņemamo, bet saredzamo priekšmetu, — iegūst meklējamā attāluma aprēķināšanai nepieciešamos datus. Pavisam vienkārši ļauj noteikt attālumu tā saucamie optiskie tālmēri, kas iebūvēti modernās mazkamerās (Leica, Contax u. c.), un ko lieto zenitartilerija, kara flote u. c. Te princips līdzīgs iepriekšējam. Bāze ir attālums abu tālmēra lodziņu starpā. Lai rezultāts būtu pietiekoši precīzs, bāze nedrīkst būt pārāk niecīga, salīdzinot ar mērījamo attālumu. Mazkamerās, kur mērjamie attālumi ir metros, bāze ir dažus centimetrus gara, militārām vajadzībām lietojamais tālmērs tā ir krietni garāka. Visgarākā uz Zemes iespējamā bāze ir Zemes caurmērs. Šo bāzi lieto astronomi tuvāko, t. i. saules sistēmas ķermeņu attālumu noteikšanai. Skaidrs, ka te nelieto optisko tālmēru, bet mēri virzienus katrā bāzes galā. Svarīgākais ir attālums līdz Saulei, tā saucamā astronomiskā vienība, jo, to zinot, var atrast planētu attālumu arī citā ceļā. Keplera trešais likums saista matemātiskā formulā ikkuŗu divu planētu attālumu līdz Saulei un šo planētu apceļošanas laikus ap Sauli. Pēdējie viegli noteicami (Zemei — gads), tādēļ, zinot vienu attālumu, piem., no Zemes līdz Saulei, var aprēķināt otras planētas attālumu.

Daudz lielākas grūtības sagādā zvaigznes, jo te Zemes lodes caurmērs, kā bāze ir pārāk niecīgs. Tādēļ izvēlas citu: Zemes ceļa caurmēru ap Sauli. Tas ir 2 astronomiskās vienības liels, t. i. 290 milj. km. Virzienu mērījumus uz kādu zvaigzni izdara ar pusgada atstarpi, jo pa šo laiku Zeme nonāk no viena bāzes gala līdz otram. Šādā tiešā, tā sauca-

mā trigonometriskā ceļā var noteikt gan tikai tuvāko zvaigzņu attālumus, jo tālākām arī astronomiskā vienība kā bāze ir pārāk niecīga. Bet arī te ir vairākas netiešas metodes. No daudzajām šē minēsim tikai vienu, kas ļauj noteikt vistālāko vēl teleskopam sasniedzamo objektu, piemēram, spirālveidīgo miglāju attālumus.

Daudzas zvaigznes maina periodiski savu spožumu. Vienai mainzvaigzņu grupai, saucamām cefeidām, piemīt interesanta īpašība: spožums mainās rēgulāri, un maiņas periods ir atkarīgs no zvaigznes lieluma. Jo zvaigzne mazāka, jo spožuma maiņa notiek biežāk, mazas cefeidas „elpo” biežāk nekā lielas. Šis fakts konstatēts, salīdzinot daudzas cefeidas savā starpā. Visos gadījumos saskaņa ir pilnīga, lai arī pulsācijas daba vēl nav noskaidrota. Jau minētie spirālveidīgie miglāji ir milzīgas zvaigzņu kopas, lielā attāluma dēļ tās izskatās kā mazi, bāli miglas plankumiņi. Ar lieliem teleskopiem konstatēts, ka šie miglāji sastāv no atsevišķām zvaigznēm un šo zvaigzņu starpā ir atrastas cefeidas. Pietiek vienu no šīm cefeidām salīdzināt ar kādu mums tuvu esošu, kam tāds pats pulsācijas periods, lai aprēķinātu tālā miglāja attālumu. Ja pulsācijas periodi vienādi, arī lielumiem resp. patiesiem spožumiem jābūt vienādiem. Redzamiem spožumi ir dažādi dažādo attālumu dēļ. Izmērijot, cik reizes tuvā cefeida spožāka par tālo, atrod, cik reizes pēdējā ir tālāk. Zinot tuvās attālumu, atrod arī tālās resp. citādi neaizsniedzamā miglāja attālumu. Šās metodes pamatā ir aksioma, ka arī tālajos kosma rajonos cefeidām ir tā pati daba, kas tuvajos. Grūti šo aksiomu apšaubīt, jo spektrālānālizē un kosma „preču paraugi” meteoritu veidā rāda, ka pasaule uzcelta diezgan vienveidīgi. Tādā apskatīsim citu lielumu noteikšanas piemērus.

Katrs ķīmiskais elements kvēlojošā gāzveidīgā stāvoklī izstaro noteiktas, raksturīgas struktūras gaismu. Bieži par to var spriest jau no gaismas krāsas vien. Piemēram, kalcijs izstaro violetu, natrijs dzeltenu gaismu. Vārāmās sāls graudiņi karsējot gāzes liesmā, pēdējā kļūst spilgti dzeltēna. Daudz drošāk un precīzāk starotās gaismas atšķirību dažādām vielām rāda spektrs, gaismai izejot cauri prizmai. Prizma visvairāk noliec violeto, vismazāk sarkano gaismu, tādēļ dažādās krāsas tiek viena no otras atdalītas. Parasti elementi rāda spektrā asas, krāsainas līnijas. Natrijam raksturīga viena spilgtā dzeltēna un dažas vājākas citas, dzelzs spektrā ir ļoti daudz līniju visos krāsu apgabalos. Absorbācijas spektrā, kas rodas gaismai ejot caur gāzes tvaikiem, katrai vielai raksturīgā gaisma tiek absorbēta, t. i. emisijas līniju vietā rodas tumšas absorbācijas līnijas tanī pašā spektra vietā. Tā vai citādi, katram elementam ir savs raksturīgs spektrs un, iegūstot zvaigzņu spektrus, var spriest par tur esošiem elementiem. Bet spektra izvērtēšana ir ļoti daudzveidīga. Minēsim tikai vienu piemēru, kas rāda, cik bīstami ir negatīvi apgalvojumi par nākotnes iespējām.

Jau sen zināms, ka visi spīdekļi pārvietojas. Pārvietošanās sekas ir spīdekļu virzienu un attāluma nepārtraukta maiņa. Virzienu maiņa tieši mērija-

ma, attāluma maiņa varētu izpausties redzamā spožuma maiņā: zvaigžnei tuvojoties, tā kļūst spožāka, attālinoties — otrādi. Lai arī zvaigžņu kustību ātrumi ir lieli (caurmērā līdz 20 km/sec., bet gādās arī pāri 100 km/sec), tomēr pat gadu simtos noietie ceļa gabali ir niecīgi, salīdzinot ar zvaigžņu attālumiem, tādēļ spožuma maiņa ir daudzkārt mazāka, nekā to varētu konstatēt pat visjutīgākie instrumenti. Tā radās astronomijā apgalvojums, ka zvaigžņu attālumu maiņu, saucamo radiālo kustību, nekad neizdosies noteikt. Tomēr tagad tas izdarāms ar lielu noteiktību. Vienkāršo principu ilustrē sekojošs piemērs: pa ceļu vienmērīgi kustas nepārtraukta automašīnu kolonna. Ceļa malā stāvošam skatītājam katrā minūtē paiet garām 20 mašīnas. Ja šis skatītājs sāk iet pret mašīnu kustības virzienam, viņš katrā minūtē sastaps vairāk nekā 20 auto, ejot kolonnas virzienā — mazāk. Šī vienkāršā parādība pazīstama fizikā kā Dopplera princips. Daudzi būs ievērojuši, ka garāmbraucošas lokomotīves svilpiena tonis peķšņi pazeminās garāmbraukšanas momentā. Līdz šim momentam skaņas avots tuvojas, auss uztvertās skaņas ir biežākas, nokā tas būtu mierā stāvošai lokomotīvei, bet pēc pabraukšanas — otrādi. Kā zināms, skaņas augstums atkarīgs no vibrāciju biežuma. Tas pats ar gaismu. Violetas gaismas viļņi īsāki, tiem vibrācijas biežākas, sarkanaiem — otrādi. Tās zvaigznes, kas mums tuvojas, izskatās zilākas resp. violetākas, nekā tās ir patiesībā, bet zvaigznes, kas attālinās — sarkanākas. Krāsas maiņa gan tik niecīga, ka to nevar konstatēt un bez tam nevar zināt, kāda būtu tās pašas zvaigznes krāsa, ja zvaigzne atrastos miera stāvoklī. Tādēļ ve rīkojas šādi: fotografē zvaigznes spektru un tam blakus kāda mākslīga gaismas avota, parasti dzelzs elektriskā loka, spektru. Ja zvaigzne tuvojas, tās spektra visas līnijas pārbīdītas uz spektra violeto galu, ja attālinās, — uz sarkano. Pārvietojumu var konstatēt un izmērīt, salīdzinot ar mierā stāvošā dzelzs loka spektru. Šie mērījumi ļauj droši noteikt zvaigznes radiālo ātrumu.

Kā pēdējo piemēru apskatīsim debess ķermeņu masas noteikšanu. Par masu var spriest no divām tās īpašībām: gravitācijas un inerces. Gravitācija izpaūžas masu savstarpējās pievilksnās spēkā, inerce pretošanās spēkā kustības maiņai. Ķermeni sverot, mēs salīdzinām tā masu ar mums zināmo, t. i. atsvaru masu, izlietojot šo masu un Zemes savstarpējos pievilksnās spēkus. Bet varētu arī citādi spriest par masu. Iedomāsimies šādu modeli: gumijas saitē piesietu ķermeni griežam riņķī; zināmā griešanās ātrumā riņķim būs noteikts caurmērs. Ja ņemsim stingrāku saiti, riņķa caurmērs būs mazāks. Lai dabūtu agrāko caurmēru, ķermenis jāgriež ātrāk. Pāriesim no šā modeļa uz debess ķermeņiem, kam ir pavadoņi, piem., Saule ar planētām, Zeme ar Mēnesi, Marss, Jupiters u. c. planētas ar saviem pavadoņiem, divkāršās un daudzkārtējās zvaigznes. Še gumijas saiti aizstāj gravitācija centrālā spīdekļa un pavadoņa starpā. Jo lielāka ir centrālā masa, jo šī saite stiprāka; tātad tai pašā attālumā ap lielāku masu pavadoņi riņķo

ātrāk. Ātrumus un attālumus var mērīt un no šiem mērījumiem var aprēķināt masu. Gumija gan ir ne visai piemērotās gravitācijas modelis, jo elastības spēks pieaug elastīgo saiti izstiepjot, gravitācijas spēks samazinās, attālumam pieaugot. Abiem kopējs ir tikai tas, ka noteiktam attālumam atbilst noteikts spēks, un tas attaisno šā modeļa lietošanu. Tātad tām planētām, kam ir pavadoņi, masas noteikšana nerada grūtības. Bet var noteikt arī vientuļajām. Nepruna masa tika noteikta pirms pašas planētas atrašanās. Leverjē un Adams masu izrēķināja pēc tā, kā tad vēl nezināmā planēta savas masas gravitācijas dēļ ietekmēja tuvākās planētas Urāna ceļu. Zvaigžņu starpā ir ļoti daudz dubultzvaigžņu un pat vairākkārtēju. Ja to attālumi noteikti, tad arī masas noteikšana grūtības nerada. Bet ir arī netiešas metodes, kas ļauj atrast dažu vienkāršo zvaigžņu masas. Zināmos gadījumos, piem., var spriest par masu no zvaigznes spektra.

Ar aplūkotiem piemēriem nobeigsim mēģinājumu populārā veidā paskaidrot dažas astronomijas metodes. Īs raksts nav piemērots plašākam pārskatam, bez tam daudzas metodes ir tādas, kas būtu grūti izskaidrojamas nesagatavotam lasītājam saprotamā veidā, bet jāpiezīmē, ka arī tās dibinātas uz drošiem un pārbaudītiem pamatiem. Te gan jābrīdina no pārsvēršanās pretējā galējībā, t. i. no pārliecības, ka visi astronomiskie dati iegūstami pavisam vienkārši. Še aprakstītām metodēm principā vienkārši, bet metodes izveidošana par drošu ieroci un šā ieroca izlietošana prasa ģeniālītāti, rūpību un kritisku pieeju. Jau Kopernikam bija skaidrs, ka sakarā ar Zemes ceļošanu ap Sauli ir periodiski jāmainās zvaigžņu virzieniem un ka ar šā maiņu varētu atrast zvaigžņu attālumus iepriekš aprakstītā trigonometriskā veidā. Pēc nesekmīgiem mēģinājumiem un pūlēm vairāku gadu simteņu laikā tas beidzot izdevās 1838. gadā Besselim Karaļaučos. Grūtības rada sevišķi augstas precizitātes prasības, kas raksturīgas visiem astronomijas mērījumiem. Attālumu noteikšanai mēroto leņķu (paralakses) kļūdas mūsu laikos nesasniedz 0,01. Ko tas nozīmē, ļauj spriest tas, ka 1 milimetrs apskatīts no 20 km attālumā redzams šīni leņķi. Tehnika sniedz astronomijai precīzāko, ko tā spēj, bet ar to vēl nepietiek. Katrs novērojums saistīts ar kļūdām, gan instrumentālām, gan personīgām, pašam novērotājam raksturīgām, gan arī citām. Jāatrod metodes, kā šo kļūdu noteikt vai arī iespējami samazināt. Vislavenākās firmas instruments, nokļūvis observatorijā, tiek rūpīgi pārbaudīts, bieži vairākus mēnešus un pat gadus. Rūpīgo astronomisko novērojumu rezultātā rodas materiāls, kas ļauj secināt par kosma un tā elementu struktūru. Tieši šie secinājumi prasa lielāko ģeniālītāti, jo mūsu dienas sakrātais milzu materiāls ir vēl ļoti niecīgs, ja to salīdzina ar zvaigžņu skaitu un kosma dimensijām. Lūkumību saskatīšana ir grūtāka tāpēc, ka arī mēs joprojām kosma virpulī. Sniega pārslai no pārējo pārslu kustības novērojumiem būtu grūti konstatēt, ka tā līdz ar citām krīt zemē. Zemes kustība ap Sauli ilgu laiku ne-

ļāva cilvēkam atrast pareizo izskaidrojumu novērotām spīdekļu kustībām, līdz Koperniks to atrada. Saules kustība kosmā, kā viena objekta daudzto miljonu starpā, ilgu laiku neļāva redzēt neko citu, kā haotisku zvaigžņu kustību, līdz zviedrs Lindblads un holandiešis Oorts pirms nepilniem 20 gadiem pierādīja, ka visas redzamās zvaigznes ceļo ap noteiktu centru, un kustība izskatās haotiska tādej, ka Saule līdz ar mums ir viena pārsli citu pārsli starpā.

Prof. S. Vasiļevskis

ESLINGENAS LATV. TEĀTRĀ VIESU IZRĀDES VIRCBURGĀ

Mínhauzena precības, Mārtiņa Ziverta komēdija trijos cēlienos.

Eslingenas teātris neapšaubāmi viena no ievērojamākām latviskās mākslas iestādēm Vācijā. Laiku laikiem šis teātris izbrauc viesu izrādēs, un tad tāda viesu saņēmēja nometne svin mākslas svētkus. Tādi svētki svinēti arī Vircburgā — katra eslingiešu rādītās lugas izrādē. Tādas lugas bijušas jau četras, kuŗām nesen pievienojusies piektā — M. Ziverta populārā komēdija par jokaino dēķu stāstītāju Mínhauzenu. Šis lugas inscenējums, kur režisors Kārlis Veics tik smalki uztvēris „galantā gadusimtenā” garu, un dekorāciju glezniecības dižmeistars prof. Jānis Kuga darījis brīnumus, uzburdams trīmdās apstākļos neprasmu un nedomājamu krāšņumu, varbūt, pats augstākais no līdzšinējiem Eslingenas teātra sasniegumiem.

Ziverta komēdija gan laikam labākā latviešu komēdija mūsu drāmatiskās rakstniecības jaunākā laika posmā. Liekas tomēr, Ziverta spožais drāmatika talants ar istāko mirdzumu valdzina nopietnajās drāmās. Tur sasniegta jau monumentālitate, tur autors bijis arī novātors, pirmais no mūsu drāmatikiem iedrošinādamies Tīreļpurvā dot drāmu, kur darbojas tikai trīs personas, tāpat pārsteigdams ar saviem — sauksim tos par „lielā stila viencēlieniem” Vara un Rakte. Ipaši Vara, kur visi raksturi pilnīgi izveidoti, uzskatāma par vienu no latviešu drāmas virsotnēm. Manuprāt, Mínhauzena precības vērtībā taču neaizsniiedz Ākstu, Tīreļpurvu, Varu. Komēdijā tomēr daudz asprātības dialogos, daudz spoži veiktu vietu. Pats Mínhauzens Ziverta uztverē — dzīves romantisks un fantastisks, valdnieks iedomu valstī, atgādinādamis skandināviešu dzejas darbos sastopamos meļu tēlus, no kuŗiem pasaules slavā uz visiem laikiem iegājis Ibsena Pērs Gints. (Ziverta lugā Mínhauzena pasaku muižai Ulubelei sava līdzība ar Pēra Ginta izfantazēto Soria-Moria pili lieliskajā mātes miršanas ainā.) Nāk prātā vācu rakstnieka Herberta Eilenberga (Eulenberg) luga par Mínhauzenu, kur šis dēķu stāstītājs ir maigāks nekā Ziverta lugā; Eilenberga Mínhauzenam pat zināmā mērā sievišķīga sapņo-

tāja daba, tikai dažā sadursmē ar dažu uzpūtīgu aristokrātu, kas viņu apvaino, Mínhauzens saslejas aizkarta leņnuma dūsmās. Ziverts savu Mínhauzenu nosaucis par „visu laiku lielāko meli un fantastu”, bet viņa melošanai lugas norisē un atrisē nav pārāk lielas nozīmes. „Melus” Mínhauzens šeit nestāsta daudz, un tiem, ko viņš stāsta, maz pārspilētu joku un anekdotu, vairāk „simbolisku līdzību” raksturs, un nav brīnums, ka nīprajai princesei tādi nepatīk, viņa tos nesaprot. (Eilenberga lugā Mínhauzens daudz vairāk stāsta retus „melu jokus”.) Ziverta darbā Mínhauzens gan izgudrojis veselu paradoksālu melu attaisnojuma prātniecību, bet Jakobīne, šķiet, viņu iemil ne melu, bet tās patiesības dēļ, kas aiz šiem meliem slēpjas. — Pārejām lugas personām katrai iezīmēta kāda viena īpašība.

Runājot par aktieŗu tēlojumiem, vispirms jācīdina režisors Kārlis Veics titullomā. Mínhauzens, īpaši drāmatiskos momentos, viens no skaistākiem šī mākslinieka tēliem un ir daudz istāks nekā dažs Veica radītais lauku puisis, kur tēlotājs izlīdzejās tikai ar savu rutīnu. Arī Irmas Graudiņas Jakobīnes loma ir jauns zieds mākslinieces slavas vainagā — vijīga, maiga un atskabargaina, rokoko laikmeta sievišķības paudēja. Jānis Lejiņš, kaut daudzpusīgs talants, isti neiederējās autora, šķiet, pārāk kariķētajā Nariškina lomā. Lejiņa Nariškina rupjajos tonos ietrīcējās latvisks sirsnīgums. Turpretī Valfrīda Streipa kņazs Dolgorukovs balsi un iznesībā varētu būt ļoti istis Nariškina tēlotājs. Reiņa Bīrzgaļa auglotāja Uksenserna tēlojums jauki pievienojās šī mākslinieka īpatnīgi tverto raksturu lomai. Princesi Amāliju Frīderiki Sofiju Ziverts vairāk rādījis kā augstās aprindās augušu diezgan parastu, izlutinātu skuķīti, nelīkdams nojaust, ka no skuķītes izaugs kaislīgā un viltīgā ķeizariene Katrīna. Hermīne Kope, šo princesi tēlodama, bija nīpra un patīkama; citāda arī autors viņai neliek būt. Ance Rozīte sekmīgi pārgājusi no lauku sievu tēlojumiem galma aristokrātu dāmu aprindās, cienīgi veidodama princeses māti, kas allaž izjauc Nariškina tuvošanos Jakobīnei. Skaidrīte Pence bija gan rūpīga, gan pat mātišķīgi pavēlīga baroneses aukle, kuŗai autors piešķīris tik ievērojamu nozīmi lugas gaitā. Jānis Neimanis, tēlodamis Mínhauzena sulaini Jukumu, glīti parādīja šī tautas cilvēka izveicību, mantkāribu un vientiesību. Elvīra Licīte šoreiz veiksmīgi rādīja, cik cienīgi stingra Hofmeisteriene un intrigante viņa spēj būt. Mazākās lomās kaut ko ielika Osvalds Beļte, Jānis Mintīks, Jānis Krasovskis un sevišķi Mirdza Melkerte. Lugas noskaņojumā jauki iederējās H. Lindemapa mūzika harfistes M. Grasmanes-Milleres un flautista K. Zaļuma atskaņojumā, tāpat menuets, ko iestudējusi Skaidrīte Pence.

P. Ermanis

Permitted by Military Government

Editor — atb. redaktors V. Mežezers, redaktors prof. Dr. phil. L. Bērziņš

Vircburgas Centrālās nometnes komitejas apgāds „Ceļš”

Druck: Konrad Tritsch, Druck- und Verlagsanstalt Würzburg

(Unter Verwaltung der Militär-Regierung.)